

LÝDIA MACHOVÁ – LUCIA PAULÍNYOVÁ

**PREKLADATEĽSKÉ
LISTY TEÓRIA
 KRITIKA
4 PRAX PREKLADU**

**ZBORNÍK ŠTÚDIÍ A ŠTUDENTSKÝCH PRÁČ
Z XIX. ROČNÍKA PREKLADATEĽSKEJ UNIVERZIÁDY**

2015

**UNIVERZITA KOMENSKÉHO
V BRATISLAVE**

PREKLADATEĽSKÉ LISTY 4
Teória, kritika a prax prekladu

Zborník vyšiel s finančným príspevkom
Filozofickej fakulty Univerzity Komenského.

Za obsah príspevkov zodpovedajú autori.

Študentskú súťaž Prekladateľská univerziáda organizačne
a finančne zabezpečil Literárny fond.

Vítané práce z Prekladateľskej univerziády 2014
sú uverejnené v pôvodnom znení, bez redakčnej úpravy.

Editori: Mgr. Lýdia Machová
Mgr. Lucia Paulínyová

Vedeckí recenzenti: prof. PhDr. Eva Tandlichová, CSc.
doc. PhDr. Alojz Keníž, CSc.

© Univerzita Komenského v Bratislave, 2015

ISBN 978-80-223-3836-3

OBSAH

Úvodné slovo.....	5
<i>Alojz Keníž</i>	
ŠTÚDIE	7
Komparatívna analýza slovenských prekladov poviedky J. Cortázara <i>La casa tomada</i>	9
<i>Pavol Briatka</i>	
Porovnávacia analýza dvoch prekladov jednej prekladateľky.....	21
<i>Lucia Dutková</i>	
O slovenskom preklade knihy H. Quirogu <i>Rozprávky z pralesa</i>	41
<i>Jana Eldesová</i>	
Pár poznámok k nástrahám audiovizuálneho prekladu reality show.....	57
<i>Marián Kabát</i>	
Špecifiká práce prekladateľa s translatologickým vzdelaním a bez translatologického vzdelania	67
<i>Veronika Kozárová</i>	
Využitie nástrojov sebareflexie vo výučbe tlmočenia na slovenských univerzitách	85
<i>Lýdia Machová</i>	
Dabingový prekladateľ a dabingový úpravca: teoreticky a prakticky	103
<i>Lucia Paulínyová</i>	
Postoj študentov translatológie k nástrojom CAT	120
<i>Magdaléna Ursínyová</i>	
Súdny tlmočník na Slovensku a vo Veľkej Británii	128
<i>Barbara Vinczeová</i>	
Opodstatnenosť výskumu audiovizuálneho prekladu na Slovensku.....	138
<i>Ján Želonka</i>	
CENA ANTONA POPOVIČA ZA TEÓRIU A KRITIKU PREKLADU	149
VÝBOR SEKcie PRE UMELECKÝ PREKLAD A VÝBOR SEKcie PRE VEDECKÝ A ODBORNÝ PREKLAD	
1. CENA: Literatúra na mieru.....	151
<i>Stanislava Nichtová</i>	

PREKLADATELSKÉ LISTY 4

2. CENA: Atribúty poetického prekladu 157
Beáta Takáčová
3. CENA: Kritika prekladu poviedky H. Quirogu *Mŕtvy muž*..... 164
Zuzana Kormaňáková

CENA ANTONA POPOVIČA ZA UMELECKÝ PREKLAD 169

VÝBOR SEKCIE PRE UMELECKÝ PREKLAD

1. CENA: Samuel T. Coleridge: *Epitaf bez náhrobku, Polnočný mráz*..... 171
Beáta Takáčová
2. CENA: Peter Andrews: *Jašteričiak* 175
Kristína Hapáková
3. CENA: Julio Cortázar: *Návrat z temnoty* 185
Pavol Briatka

SLOVENSKÁ SPOLOČNOSŤ PREKLADATEĽOV UMELECKEJ LITERATÚRY

1. CENA: Lýdia Alexejevna Čarská: *O troch slzičkách princeznej*..... 192
Michal Mikuláš
2. CENA: Andrew Lang: *O siedmich tátošoch* 199
Zuzana Marková
3. CENA: Alice Mudroová: *Štrkovisko*..... 206
Katarína Grozaničová

CENA ANTONA POPOVIČA ZA VEDECKÝ A ODBORNÝ PREKLAD 217

VÝBOR SEKCIE PRE VEDECKÝ A ODBORNÝ PREKLAD

1. CENA: Leslie Prayová: *Rekombinantné technológie DNA a transgénne živočíchy*..... 219
Lucia Lichá
2. CENA: Robin L. Vannote a kol.: *Koncept riečneho kontinua*..... 226
Veronika Matúšová
3. CENA: Kendra Smithová-Howardová: *Kto by si obliekol sveter z mlieka? Pred 70. rokmi asi nik* 232
Michaela Gáliková

SLOVENSKÁ SPOLOČNOSŤ PREKLADATEĽOV ODBORNEJ LITERATÚRY

- CENA: AK-47: *Návod na použitie a bezpečnostné pokyny*..... 238
Patrik Suhrada

ÚVODNÉ SLOVO

Ak by som mal použiť len to jedno slovo, povedal by som: ďakujem. Ďakujem tým, ktorí nám do zborníka poslali príspevky, a prejavili tým záujem o predmet svojho štúdia či predmet neskoršej, dúfam, dlhodobejšej profesionálnej činnosti. A ďakujem aj dvom redaktorkám, ktoré vynaložili veľa času a tvorivého úsilia, aby vyšiel ďalší, v poradí štvrtý, ročník *Prekladateľských listov*.

Už dva a pol desaťročia žijeme v prostredí – zdôrazňujem v spoločenskom prostredí, vytváranom ľuďmi, teda nami všetkými, hoci iba zopár z nás má maximálny a väčšina len nulový dosah na jeho tvorbu, čím odmietam klišéovité obviňovanie z tohto stavu dobu, čas alebo obdobie – absolútneho marazmu vyplývajúceho celkom jednoznačne z orientácie na *biznis* – ide skutočne o dômyselné, zahmlievajúce prebratie anglického výrazu na nahradenie staršieho, takisto prebratého termínu *kšeft* s rovnakým významom: nelegálne, nečestné, pokútne obchodovanie či nečestné, zištné konanie – a z takého *biznisovania* vyplývajúceho zisku. Ako píše Ján Švantner v desiatom čísle *Slovenských pohľadov* z roku 2014 na strane 9, táto orientácia „*sa stala základným punktom, akýmsi východiskovým vlčím brlohom vo svete kalkulácií a duchovne vyprázdneného pragmatizmu. Táto jednostranná materiálna orientácia, od ktorej sú zastreto odvinuté i ‚kritériá‘ tzv. umeleckej produkcie (do nej, samozrejme, spadá aj umelecký preklad, či preklad ako taký, poznámka A. K.), sa podozrivo ľahko presadila aj v umení, ktoré nielenže prestalo plniť odvekú funkciu, ktorou je tvorba, ale stalo sa súčasťou organizovanej mašinérie ohlupovania a odvádzania pozornosti pomocou lacnej psychickej saturácie otupenej masy. To všetko vytvára podhubie pre degradáciu umenia, špeciálne literatúry (teda aj prekladovej literatúry, poznámka A. K.), z ktorej je doslova vyrezané jadro tvorivosti v tom najpôvodnejšom zmysle, to znamená, že odbúraná je poznávací a estetická funkcia slovesnej tvorby ako odvekého nástroja duchovného rozvoja človeka.*“

Tento dlhý citát som uviedol z dvoch dôvodov. Po prvé preto, lebo čoraz väčšmi si uvedomujem, ako mnou lomcuje pocit nemohúcnosti voči dôsledkom tohto marazmu a lepšie slová by som na jeho opis zrejme nenašiel, a po druhé preto, aby som vyslovil úprimné a plné uznanie obom stranám, ktoré sa na tvorbe zborníka *Prekladateľské listy* podieľali. Tak autorom príspevkov, ako aj redaktorkám za to, že ešte neprepadli onej konzumnej bezútešnosti, ľahostajnosti a duševnej vyprázdnenosti. Bez nároku na finančné či iné ohodnotenie prejavili duchovnú

silu a svoje vedomosti i zápal sa pokúsili drobným príspevkom využiť v prospech pozdvihnutia prekladateľskej komunikácie na Slovensku. Lebo ak sú pravdivé slová Jána Švantnera, o čom, samozrejme, nemožno pochybovať, že „v súčasnom svete sa vyvinul akýsi ‚standard zla‘, ktorý je prijímaný a praktizovaný ako norma súčasného ľudského postoja“ (tamtiež), potom je nanajvýš potrebné postaviť sa proti nemu, na ochranu dobra. Treba si uvedomiť, že preklad v kultúre a kultúra v preklade sú spojené nádoby a jedno bez druhého nemôže existovať, pokiaľ nám ide ozaj o kultúru a preklad.

Ak sa v súčasnosti v našej prekladovej kultúre zviditeľňuje predovšetkým podúrovňová pôvodná literatúra, ktorú vydavateľstvá bez rozdielu ponúkajú ako na bežiacom páse, samozrejme, z dobre známych príčin, ťažko možno očakávať vysokú kultúru v preklade. Položme si však otázku: Ako je možné, že sme sa dostali do takejto situácie? Veď len pred dvadsiatimi piatimi rokmi sa v každom vydavateľstve vyžadoval pred zadaním knihy na preklad jeden či dokonca dva posudky, hodnotiace literárnu úroveň a kvalitu pôvodného diela. Redaktori sa zásadne obracali na renomovaných literárnych vedcov z jednotlivých literatúr, pričom za posudok sa vyplácal honorár. Navyše sa do preložených diel zaraďovali predslovy alebo doslovy v podobe kvalitných populárno-náučných štúdií, čím sa osvetovo vplývalo na čitateľov a zároveň sa dvíhala celková hodnota knihy. Je azda nepochopiteľné, prečo sme sa tejto vydavateľsky prospešnej tradície, kedysi bežnej praxe, vzdali. Ani nie, ak si spomenieme na to, že dnes sa neriadime kvalitou prekladovej produkcie, založenej na tvorivom princípe a poznávacej a estetickú funkciu ani kvalitou prekladu, ale biznisom. Natíska sa ďalšia otázka: Dá sa s biznisom bojovať? Odpoviem vyhýbavo: Musí sa, a znovu bez bázne a hany použijem slová Jána Švantnera: „... aj keď sa všetko ubera cestou zjednodušovania, ba priam vulgarizácie zásadných vecí a otázok, keď závažné a do očí bijúce fakty a súvislosti sú obchádzané a ignorované a keď polozenie kultúry ako celku je položením nevítaného a iba trpeného hosta, pričom práve kultúra je vrcholom spojeným s ústredným nervom spoločnosti. Keď sa toto spojenie naruší (a už je narušené), prichádza úpadok, degradácia... úhyn!“ (tamtiež)

Veríme, že almanach *Prekladateľské listy* zostane naďalej platformou tohto neľahkého a dnes nikým a ničím nepodporovaného a neoceňovaného úsilia a okolo neho sa sústreďí najprv aspoň skupinka a možno neskôr aj skupina odhodlaných, duchovne i vedomostne silných a kultúrne zapálených mladých ľudí, aby sa s týmto marazmom popasovali.

Alojz Keníž

ŠTÚDIE

KOMPARATÍVNA ANALÝZA SLOVENSKÝCH PREKLADOV POVIEDKY J. CORTÁZARA LA CASA TOMADA

Pavol Briatka

Pavol Briatka je absolventom Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave v odbore Prekladateľstvo a tlmočníctvo. V rokoch 2013 a 2014 sa zapojil do Prekladateľskej univerziády a v oboch ročníkoch sa mu podarilo získať 3. miesto v kategórii umeleckého prekladu. Zaujíma sa o hispanoamerickú fantastickú literatúru, konkrétne o dielo Julia Cortáзара. V súčasnosti sa prekladu umeleckej literatúry venuje iba vo voľnom čase, no v budúcnosti by sa rád vrátil k prekladu ako aj k tvorbe kritických článkov, ktoré ich autorovi umožňujú nazrieť do tvorivej dielne iných prekladateľov a tak si rozšíriť a zdokonaľiť vlastné kompetencie.

ÚVOD

Počiatky hispanoamerickej fantastickej literatúry siahajú do konca 19. storočia, kedy sa aj vďaka tvorbe uruguajského spisovateľa Horacia Quirogu (1878-1937), ktorý sa považuje za priekopníka modernej poviedky, hispanoamerická literatúra dostala do povedomia kritiky i čitateľov na celom svete. V tomto období, teda v prvej polovici 20. storočia, nebolo fantastično vo svetovej literatúre novým prvkom, ale hispanoamerickí spisovatelia ho v dielach spracovávali inovatívne a doposiaľ nevídane, preto sa táto literatúra zvykne nazývať aj neofantastická.

Definovať „fantastično“ rozhodne nie je jednoduchá úloha, pretože ide o veľmi subjektívny jav a každý spisovateľ si vynašiel vlastné postupy, pomocou ktorých ho esteticky stvárnil. Veľmi zaujímavo ho vnímal argentínsky poviedkar a románopisec Julio Cortázar (1914-1984), ktorý miesto neho uprednostňoval výraz „pocit fantastického“ a popisuje ho ako „*pocit medzipriestoru, štrbiny medzi tým, čo denne nazývame skutočnosťou, a inými odtieňmi tejto skutočnosti*“ (Cortázar, 1985, s. 147; vlastný preklad). J. Cortázar považoval fantastično za neoddeliteľnú

súčasť reality, za okno, cez ktoré môžeme vidieť rôzne odtienky skutočnosti. Inými slovami, J. Cortázar sa na realitu pozerá z celkom inej perspektívy. Nepopiera ju, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať, iba posúva spôsoby jej vyjadrenia na vyššiu úroveň.

Ak teda vezmeme do úvahy túto definíciu, akiste nás neprekvapí, že autor často začína svoje poviedky realisticky, niekedy až „nudne“. Tematicky spracúva každodenné udalosti, plynutie ktorých postupne alebo razom naruší „*invázia fantastického rozmeru*“ (ibis.). Vďaka tomu nadobúda realita ďalší rozmer, čím sa vlastne obohacuje a vysvetľuje. Zároveň sa však mení aj jej charakter – všedná realita sa po „invázii“ stane realitou, v ktorej sú skutočno a fantastično spoločným znakom vecí. Realita v Cortázarovom podaní preto často ponúka množstvo interpretácií, hoci podľa argentínskeho literárneho vedca Jaimeho Alazrakiho „*žiadna z Cortázarových poviedok neponúka takú širokú škálu interpretácií ako La casa tomada*“ (Alazraki, 1983, s. 130; vlastný preklad), ktorá je predmetom skúmania v našom príspevku.

Poviedka nás nezaujala len z literárno-teoretického hľadiska, ale najmä z prekladateľského. Do slovenčiny bola totiž preložená a publikovaná tri razy: prvý raz sa objavila v časopise *Revue svetovej literatúry* v roku 1965 v preklade Vladimíra Olerínyho, druhý raz v roku 1971 v antológii poviedok *V každom ohni oheň*, ktorú zostavil a preložil Vladimír Oleríny¹, a napokon v roku 1988 opäť v časopise *Revue svetovej literatúry*, tentoraz v preklade Eriky Minárikovej.

Cielom našej práce je na základe komparatívnej analýzy čo najobjektívnejšie zhodnotiť preklady V. Olerínyho a E. Minárikovej a porovnať ich prekladateľské stratégie, prípadne poukázať na ich absenciu. Okrem komparácie sa tiež pokúsime zodpovedať otázku: Čo viedlo E. Minárikovú k opätovnému prekladu poviedky *La casa tomada*?

1 LITERÁRNO-TEORETICKÁ ANALÝZA POVIEDKY

J. Cortázar písal poéziu, prózu i drámu. Pod pseudonymom Julio Denis publikoval zbierku básní *Presencia* (1938) a divadelnú hru *Los reyes* (1949) a neskôr pod svojím menom romány *Divertimento* (1949) a *El examen* (1950). Posmrtno mu vyšla zbierka poviedok *La otra orilla* (1945), najskôr v antológii poviedok *Los cuentos completos I* (1994) a neskôr ako samostatná zbierka v roku 1995. Do pozornosti literárnej obce sa však dostal až vďaka zbierke poviedok *Bestiario* (*Zvieratník*, 1951), súčasťou ktorej je aj poviedka *La casa tomada*.

Zbierka *Bestiario* významne ovplyvnila nielen jeho pracovný, ale aj osobný život. Vytvoril ju totiž v období, kedy ho trápili psychické problémy (diagnostikovali mu obsesívno-kompulzívnu neurózu). Pri písaní však na ne zabúdala a po-

stupne túto diabolskú chorobu z tela vyhnal. Výplodom tohto „literárneho exorcizmu“ je aj poviedka *La casa tomada*.

Poviedka zachytáva život súrodencov v starom rodičovskom dome v Buenos Aires po roku 1939 (bližšie časové údaje autor neuvádza). Súrodenci sa náhle stanú obeťami neznámej sily. Bez odporu sa podrobujú uzurpátorskému votrelcovi, až nakoniec skončia na ulici. Autor (prostredníctvom rozprávača) ani len náznakom neprezradí, kto alebo čo je tá záhadná moc, ktorá vytláča súrodencov z domu, a až do konca poviedky o nej zaryto mlčí.

Profesor literatúry na Toulousskej univerzite vo Francúzsku Jean L. Andreu správne poznamenal, že „*keby sme dokázali pomenovať votrelca, všetko by sa zrazu vysvetlilo*“, poviedka by tak stratila svoj zmysel a nebola by tým, čím je. My však nevieme, ani nemôžeme vedieť, čo sa skrýva za rozprávačovým mlčaním, môžeme len hádať (tamtiež, s. 141-2; vlastný preklad).

Rúško neistoty, ktoré zastiera celú poviedku, je dôkazom autorovej hravosti. Princíp hry je ďalším charakteristickým znakom Cortázarovej tvorby. Autor totiž považoval hru za prostriedok, ktorým sa dá „rozbiť“ stereotypný koncept reality. Rád ponecháva priestor fantázii, preto netvorí diela smerujúce len k jednej či dvom interpretáciám. Aj analyzovanú poviedku si každý čitateľ, v závislosti od povahy a fantázie, môže interpretovať po svojom.

Radi by sme tiež ponúkli vlastnú predstavu, ktorú v nás poviedka po prečítaní vyvolala. Vo väčšine interpretácií je dom symbolom šťastia, pohodlia, istoty a stereotypu – reprezentuje status quo v živote súrodencov. V našom ponímaní je však dom symbolom dekadencie, súrodenci v ňom žijú zavretí, ponorení do spomienok na „*minulosť pohlcujúcu skutočnosť, ktorú okolo seba vytvára náš vlastný život*“ (Arrufat, 1965, s. 19; vlastný preklad) a to im bráni vnímať realitu. Neznámy „votrelce“ ich však donúti opustiť domov, v ktorom sa pred svetom skrývali. Možno ho považovať za akúsi hybnú silu, za moment osvietenia, keď si uvedomíme, že hoci nás minulosť prenasleduje na každom kroku, nemali by sme jej dovoliť, aby nám zabránila napredovať a tešiť sa zo života, aj keď nás neznáma budúcnosť často desí. Zaujímavý je obraz v závere poviedky, keď zistíme, že jediné, čo súrodenci z domu zachránili, sú hodinky, ktoré im majú pripomínať, že čas (a život) plynie ďalej a že sú smrteľní.

Interpretácií tejto poviedky by sme našli obrovské množstvo a ani jednu nemožno celkom zavrhnúť. Je až neuveriteľné, aké rozličné asociácie môže rovnaký text u čitateľov vyvolať, a práve v tom sa skrýva sila poviedky *La casa tomada*, ktorá je vzorovou ukázkou Cortázarovho majstrovského štýlu písania.

2 KOMPARATÍVNA ANALÝZA PREKLADOV

V nasledujúcej kapitole sa pozrieme na to, ako si s autorovou poetikou poradili V. Oleríny a E. Mináriková. Radi by sme uviedli, že pred analýzou ich prekladov sme si najskôr vytvorili vlastný, aby sme riešenia vedeli lepšie zhodnotiť a porovnať. Takýto prístup je síce v bežnej praxi ojedinelý, a pri rozsiahlejších žánroch (novela, román) z časového hľadiska veľmi náročný, no zároveň ho považujeme za prínosný, pretože umožňuje preniknúť hlbšie do štruktúry diela a venovať pozornosť aj takým javom, ktoré by kritik inak mohol prehliadnúť, pretože by ich nepokladal za dôležité.

Poviedku sme si detailne rozanalyzovali a na základe jej špecifik sme si zvolili štyri aspekty, z ktorých budeme adekvátnosť prekladateľských riešení posudzovať:

1. morfológicko-syntaktická rovina;
2. lexikálna rovina;
3. kultúrne referencie;
4. názov poviedky.

2.1 Morfológicko-syntaktická rovina

Na morfológicko-syntaktickej rovine textu skúmame, aké jazykové prostriedky prekladateľ vyberá, ako skladá vety, či používa jednoduché vety alebo súvetia, a do akej miery dodržiava štandardné pravidlá morfológie a syntaxe jazyka, v ktorom píše. V umeleckej literatúre je táto rovina prirodzene poznačená aj autorským idiolektom.

Na tejto rovine sme v prekladoch oboch prekladateľov našli niekoľko príkladov tzv. hypnózy originálom. Ide o jav, pri ktorom sa prekladateľ nechá príliš ovplyvniť východiskovým jazykom, čo sa odráža väčšinou (hoci nie vždy) na morfológicko-syntaktickej rovine. Veta znie neprirodzene, je ovplyvnená syntaxou východiskového jazyka, v niektorých prípadoch je pre čitateľa až nezrozumiteľná. Neraz pri ňom dochádza k významovým posunom.

Príkladom tohto javu je aj nasledovná veta, pri preklade ktorej sa obaja prekladatelia v úvode nechali ovplyvniť pôvodnou syntaxou:

- O:** *„Almorzábamos al mediodía, siempre puntuales; ya no quedaba nada por hacer fuera de unos platos sucios.“*
- V. O.:** *„Obedúvali sme na poludnie, vždy na čas; potom sme okrem umývania pár špinavých tanierov už nemali čo robiť.“*
- E. M.:** *„Obedovali sme na pravé poludnie, vždy presne, potom sme už nemali čo robiť, až na zopár špinavých tanierov.“*

Uvedená veta by sa však dala preložiť oveľa jednoduchšie a prirodzenejšie:

P. B.: *Obedovali sme vždy presne na pravé poludnie a potom sme už nemuseli urobiť nič, iba umyť pár špinavých tanierov.*

K ďalším príkladom hypnózy originálom môžeme zaradiť preklad nasledovnej vety:

O: *„Me pregunto qué hubiera hecho Irene sin el tejido.“*

V. O.: *„Sám si kladiem otázku, čo by sa bolo stalo s Irenou, keby nebola mohla pliesť.“*

Takáto forma podmienkového súvetia sa v súčasnosti považuje za zastaranú a za vhodnejšie riešenie považujeme použitie nasledovnej formy:

P. B.: *Zaujímalo ma, čo by robila Irene bez svojho pletenia.*

V porovnaní s V. Olerínyim však v preklade Eriky Minárikovej nájdeme hypnózu originálom a kostrbaté konštrukcie zastúpené vo väčšej miere. Napríklad spojenie „*la casa se ponía callada y a media luz*“ preložila ako „*dom stíchol a zošeril sa*.“ Prekladateľka nevhodne použila sloveso „*zošeriť sa*“, ktoré je neosobné (nevyjadruje gramatickú kategóriu osoby) a v slovenčine sa spája s príslovkovým určením miesta, ktoré indikuje, kde sa zošerilo, a nie, čo sa zošerilo (napríklad „*v dome sa zošerilo*“). Za adekvátnejšie preto považujeme riešenie „*dom sa ponoril do ticha a šera*“ alebo „*dom pohltilo ticho a šero*“.²

Rušivo pôsobí v texte E. Minárikovej aj preklad nasledovnej vety:

O: *„Apreté el brazo de Irene y la hice correr conmigo hasta la puerta cancel, sin volvernós hacia atrás.“*

E. M.: *„Uchopil som Irenu pod pazuchu a spolu sme sa bez obzretia rozbehli k mrežovaným dverám.“*

Ide predovšetkým o pasáž „*a spolu sme sa bez obzretia rozbehli*“, ktorá sa dá podľa nášho názoru preložiť prirodzenejšie:

V. O.: *„Stisol som Irene rameno a prinútil som ju so mnou bežať k spojovacím dverám, ani sme sa pri tom neobzreli.“*

P. B.: *Bez slova som schmatol Irene za rameno a rozbehli sme sa k dverám do predsiene a ani nám nenapadlo otáčať sa.*

Ďalej sme si na morfológicko-syntaktickej rovine všímali, ako si prekladatelia poradili s jednoduchým a hovorovým jazykom rozprávača, ktorý spomína na minulé udalosti, rozpráva ich chronologicky, s odstupom času, a pridáva k nim vlastné úvahy. Rozprávanie sa začína bez úvodu (in medias res). Hneď prvá veta má v čitateľovi navodiť pocit všednosti, ktorý pretrváva až dovedy, kým sa rozprávač nezmieni o neznámom votrelcovi:

- O:** „*Nos gustaba la casa porque aparte de espaciosa y antigua (hoy que las casas antiguas sucumben a la más ventajosa liquidación de sus materiales) guardaba los recuerdos de nuestros bisabuelos, el abuelo paterno, nuestros padres y toda la infancia.*“
- V. O.:** „*Dom sa nám páčil, lebo bol priestranný a starodávny (staré domy dnes rúcajú, aby sa čo najvýnosnejšie využil materiál, z ktorého sú postavené) a spájali sa nám s ním spomienky na pradedov, na deda z otcovej strany, na našich rodičov a na celé naše detstvo.*“
- E. M.:** „*Dom sa nám páčil, bol nie len priestranný a mal svoje roky (dnes je výhodnejšie starožitnosti zo starého domu predať), no spájali nás s ním aj spomienky na našu prababičku a pradeduška, na deduška z otcovej strany, na rodičov a na celé naše detstvo.*“

Preklad V. Olerínyho je štylisticky hladký a plynulý a dobre sa číta. V súlade s autorovou intenciou využíva jednoduchý, prirodzene znejúci jazyk. V preklade E. Minárikovej sme narazili na problém v závere vety, ktorý pokladáme až za prehnane expresívny. Použitím nevhodných zdobnenín „*prababička, pradeduško, deduško*“ dostala veta „detský“ nádych, ktorý stojí v kontraste s autorovou intenciou všednosti i s dospelým rozprávačom.

Rozprávač na niektorých miestach spomienky preruší a zamýšľa sa nad istými aspektmi života v dome. Ako príklad môžeme uviesť pasáž, kde opäť jednoduchou formou rozpráva o Ireninom štrikovaní: „*No sé por qué tejía tanto, yo creo que las mujeres tejen cuando han encontrado en esa labor el gran pretexto para no hacer nada.*“

Pri porovnávaní prekladov V. Olerínyho sme pri tejto vete narazili na problém. V prvom vydaní (1965) znie veta nasledovne: „*Neviem, prečo toľko plietla, no myslím, že ženy zvyčajne pletú preto, lebo v tom nachádzajú výbornú zámienku, aby nemuseli nič robiť.*“ V druhom vydaní (1971) je časť vety vynechaná a nie celkom logicky sa napája na ďalšiu vetu: „*Neviem, prečo toľko plietla, vždy užitočné veci, svetre na zimu...*“ Riešenie nevieme odôvodniť, môžeme sa len domnievať, že ide o chybu, ktorá vznikla pri redakcii.

E. Mináriková zachovala jednoduchú stavbu vety aj jej hovorovosť: „*Neviem, prečo toľko plietla, podľa môjho názoru ženy štrikujú preto, aby mali zámienku nič*

nerobit.“ Miesto spojenia „podľa môjho názoru“ by sme však navrhovali použiť jednoduchšie „podľa mňa“.

Na záver podkapitoly by sme ešte radi spomenuli problematiku vynechávania v preklade. K vynechávaniu môže dôjsť zámerne (cenzúrou, koncepciou prekladu, prekladateľovou neschopnosťou preložiť vetu, spojenie alebo frázu a pod.) alebo nezámerné (prekladateľovou nepozornosťou, únavou, stresom a pod.). V preklade V. Olerínyho nájdeme vynechanú pomerne veľkú časť východiskového textu. Konkrétne ide o pasáž, ktorú tvoria dva odseky a 20 riadkov a v origináli je uvedená v zátvorke: „(Cuando Irene soñaba en alta voz yo me desvelaba en seguida.[...] Yo creo que era por eso que de noche, cuando Irene empezaba a soñar en alta voz, me desvelaba en seguida.)“⁶³ Vzhľadom na krátky rozsah poviedky si kladieme otázku, prečo sa V. Oleríny rozhodol vynechať dva pomerne rozsiahle odseky textu, aj keď uznávame, že poviedka tým nestráca konzistentnosť ani význam. Hoci je text uvedený v zátvorke, J. Cortázar ho určite použil s nejakým zámerom (v zátvorke sa uvádzajú ďalšie informácie o prítomnosti neznámeho votrelca v dome a jeho vplyve na život súrodencov). Neprišli sme však na žiadne rozumné zdôvodnenie prekladateľovho počínania.

V preklade E. Minárikovej sa vynechávanie prejavilo v menšej miere. Objavili sme len jednu vetu, ktorú v preklade vynechala: „Y era una cosa más de todo lo que habíamos perdido al otro lado de la casa.“ Okrem toho v preloženom texte nefiguruje časť tejto vety: „Nuestros dormitorios tenían el living de por medio, pero de noche se escuchaba cualquier cosa en la casa.“ Podobne ako pri preklade V. Olerínyho, aj v prípade E. Minárikovej sa môžeme len domnievať, že vynechanie je dôsledkom tlačovej chyby alebo azda nepozornosti prekladateľky.

2.2 Lexikálna rovina

Presunieme sa na lexikálnu rovinu. Tak ako si prekladateľ musí poradiť s problémami vyplývajúcimi z jazykovej štruktúry španielčiny, musí si poradiť aj s prekladom jednotlivých elementov, ktoré túto štruktúru vytvárajú, t. j. s lexikou.

V prekladoch V. Olerínyho sme nenašli veľa sporných prekladov a tých pár pravdepodobne vzniklo z nepozornosti. Napríklad spojenie „a las nueve y media“ preložil ako „o pol deviatej“ (správne je „o pol desiatej“) alebo pri preklade uvádzajúcej vety „dijo Irene“ si pomýlil osobu a namiesto „povedala Irena“ v preklade použil „povedal som Irene“.

Medzi vydarené riešenia možno zaradiť preklad spojenia „erizosplateados“ vo vete „... a mí se me iban las horas viéndole las manos [de Irene] como erizos plateados, agujas yendo y viniendo...“, ktoré preložil nasledovne: „... a ja som celé hodiny pozoroval jej ruky, podobné strieborným dikobrazom, ihlice, ktoré sa mihali

sem i tam...“ Spojenie „*erizos plateados*“ sa dá preložiť ako „striebristí ježkovia“. V. Oleríny však zjavne zapojil svoju predstavivosť a vzhľadom na dĺžku ihlíc výstižne pripodobnil Irenino pletenie k dikobrazovi.

V preklade E. Minárikovej sme našli pomerne veľa nedokonalostí. Niektoré z nich sú, podobne ako u V. Olerínyho či iného prekladateľa, dôsledkom nepozornosti. Napríklad slovo „*librerías*“ preložila ako „kníhkupectvá“, slovo „*campos*“ preložila singulárom „*pozemok*“, hoci v origináli je v pluráli. V spojení „*pisábamos despacio para no molestarnos*“ si pomýlila osobu a namiesto „*pohybovali [sme sa] potichu, aby sme sa nerušili*“ použila „*pohybovali [sme sa] celkom potichu, aby sme ich nerušili*“.

Napokon sme našli aj niekoľko chýb, ktoré nevieme odôvodniť, a môžeme sa len domnievať, že sú buď výsledkom prekladateľkinej nepozornosti či neznalosti alebo nedostatočného overovania významov pojmov, ktoré považovala za známe. Patrí sem napríklad spojenie „*la más ventajosa liquidación de sus materiales*“, ktoré preložila ako „*dnes je výhodnejšie starožitnosti zo starého domu rozpredať*“, hoci sa nehovorí o starožitnostiach, ale o stavebnom materiáli. Spojenie „*la cómoda de alcanfor*“ preložila ako „*škoricový bielizník*“, hoci ide o „bielizník, kde býval gáfor“; „*un pasillo más estrecho*“ preložila ako „*širšia chodba*“, aj keď ide o presný opak, teda o „užšiu chodbu.“ Spojenie „*además corrió el gran cerrojo para más seguridad*“, ktoré sme preložili ako „*a pre istotu som dvere aj zahasproval*“, je v jej verzii preložené ako „*a pre istotu som ohyb chodby prebehol*.“ Výraz „*no nos miramos siquiera*“ sa dá voľne preložiť ako „*ani sme sa na seba nepozreli*“, no prekladateľka zvolila preklad „*vtom sme sa na seba pozreli*“. Ako teda môžeme vidieť, v niektorých prípadoch prekladateľka znegovala pôvodný význam vety.

2.3 Kultúrne referencie

Napriek tomu, že dej poviedky autor situoval do malého priestoru – do uzavretého domu – nájdeme v texte odkazy na kultúrne reálie a „exteriér“. Autor spomína napríklad ulicu v Buenos Aires, Rodríguez Peña: „*El comedor, una sala con gobelinos, la biblioteca y tres dormitorios grandes quedaban en la parte más retirada, la que mira hacia Rodríguez Peña.*“ V. Oleríny pri preklade použil vnútornú vysvetlivku: „*V najodľahlejšej časti, obrátenej do ulice Rodríguez Peña...*“ My sme pri preklade zmyšľali podobne: „*... odlahlú časť domu, obrátenú do Ulice Rodrígueza Peñu.*“ E. Mináriková v preklade neuviedla, o čo ide. Z jej prekladu – „*... s výhľadom na Rodrígueza Peñu*“ – sa nedá zistiť, na koho alebo na čo sa názov vzťahuje, čo môže čitateľa zmiasť, keďže tento názov je pre čitateľov, ktorí nepoznajú ulice Buenos Aires, neznámy.

Ďalší kultúrou nabitý výraz nájdeme v nasledovnej vete: „*Irene pensó en una*

botella de Hesperidina de muchos años.“ *Hesperidina* je značka argentínskeho pomarančového alkoholického nápoja. V. Oleríny v preklade z roku 1965 rezignoval na presný názov nápoja a nahradil ho opisne: „... *Irene nemohla zabudnúť na fľašu sladkého likéru, starú niekoľko rokov.*“ Za pozornosť však stojí jeho neskorší preklad z roku 1971, kde z nepochopiteľných dôvodov zmenil likér na prehľadadlo: „... *a myslím, že Irena nemohla zabudnúť na fľašu s prehľadadlom starým niekoľko rokov.*“ Takýto preklad je nesprávny a je skutočne záhadou, čo prekladateľa viedlo k tomuto rozhodnutiu, zvlášť keď výraz predtým preložil správne.

E. Mináriková ponechala výraz bez vysvetlenia, usilovala sa ho poslovenčiť a prepísala ho s malým začiatočným písmenom: „... *Irena myslela na fľašu hesperidínu, ktorú mala už pekných pár rokov.*“ Takéto riešenie nepovažujeme za vhodné. Nielenže prekladateľka význam vlastného mena neobjasnila, ešte ho aj zovšeobecnila. V našom preklade sme považovali za vhodné použiť vnútorné vysvetlivky a rozhodli sme sa v preklade ponechať aj názov nápoja: „... *niekoľkoročná fľaša kvalitného pomarančového likéru Hesperidina*“.

Na záver by sme sa radi pristavili pri spojení „[el] sello de Eupen y Malmédy“ vo vete: „*Un rato después era yo el que le ponía ante los ojos un cuadradito de papel para que viese el mérito de algún sello de Eupen y Malmédy.*“ Spojenie sa vzťahuje na poštové známky, ktoré sa objavili v Európe krátko po skončení 1. svetovej vojny. V. Oleríny preložil toto spojenie nasledovne: „... *aby [Irene] ocenila hodnotu nemeckej alebo belgickej známky, znázorňujúcej Eupen alebo Malmédy.*“ Riešenie považujeme za správne, hoci pomerne rozvláčne.

E. Mináriková obišla preklad aj vysvetlenie a celé spojenie preložila ako „*nejakú známku*“ („... *aby si všimla hodnotu nejakej známky*“). V tomto prípade však nepovažujeme prekladateľkino riešenie za úplne nesprávne, keďže vzhľadom k textu je táto informácia irelevantná. Okrem toho nás však zaujala dichotómia riešení. Na jednom konci stojí riešenie V. Olerínyho, ktorý sa rozhodol výraz čo najpodrobnejšie priblížiť príjemcovi, a na druhom konci riešenie E. Minárikovej, ktorá zjavne nepovažovala spojenie za podstatné, a preto ho nielen že nevysvetlila, ale ani ho v preklade nezachovala a nahradila ho všeobecným výrazom.

2.4 Názov poviedky

Názov poviedky *La casa tomada* nepatrí k tým, preklad ktorých by na prvý pohľad predstavoval vážnejší problém. Jeho význam vyplýva priamo z obsahu poviedky, v ktorej neznámy votrec obsadí, resp. zaberie (španielsky „*tomar*“) dom (španielsky „*la casa*“) súrodencov.

Za zmienku stojí, že spojenie „*la casa tomada*“ sa vyskytlo aj v texte poviedky, konkrétne ide o posledné slová poslednej vety („*No fuese que a algún pobre diablo*

se le ocurriera robar y se metiera en la casa, a esa hora y con la casa tomada.“), preklad ktorých by mal korešpondovať s názvom poviedky.

Obaja prekladatelia preložili názov poviedky doslovne – V. Oleríny: *Obsadený dom*, E. Mináriková: *Zabratý dom*. Rozdiel je teda len v slovách „obsadený“ – „zabratý“, ktoré však nesú rovnaký význam (získať bez povolenia, násilím). Oba preklady považujeme za správne a adekvátne, pretože prekladatelia zachytili autorský zámer a vyjadrili ho správnym ekvivalentom. Názvy v prekladoch E. Minárikovej a V. Olerínyho z roku 1965 sú takmer totožné (odlišujú sa iba pádovou koncovkou) s poslednými slovami poviedky.

V. O.: *„Mohlo by sa stať, že by nejakému úbožiakovi zišlo na um kradnúť a vliezol by v takúto hodinu do obsadeného domu.“*

E. M.: *„Aby nejakému úbožiakovi nezišlo na um ísť kradnúť a vošiel by o takomto čase do zabratého domu.“*

Je však dôležité spomenúť, že v druhom preklade V. Olerínyho z roku 1971 prekladateľ koniec vety pozmenil: *„... a vliezol by do domu v takúto hodinu a vtedy, keď už bol obsadený.“* Prekladateľ vetu upravil zrejme v snahe položiť dôraz na slovo „obsadený“. V porovnaní s pôvodným riešením však považujeme toto riešenie za menej adekvátne, pretože rozdelilo spojenie „obsadený dom“, a tým oslabilo celkový účinok vety.

ZÁVER

Na základe analýzy môžeme vidieť, že prístup oboch prekladateľov k prekladu bol odlišný. V. Oleríny mal jasnú koncepciu a dbal na špecifiká originálu. Podarilo sa mu zachovať hovorovosť na morfológicko-syntaktickej a lexikálnej rovine textu. Napriek tomu, že na niektorých miestach v texte cítime interferenciu východiskového jazyka, je preklad rytmický, dynamický a dobre sa číta. Je zrejme, že prekladateľ si dal záležať, aby bol zrozumiteľný. Snaží sa čitateľovi priblížiť a vysvetliť súvislosti. Pri Cortázarových poviedkach to môže byť niekedy skôr na škodu, pokiaľ si prekladateľ nedá pozor na to, koľko toho prezradí. V tomto prípade to však neplatí. V. Olerínymu možno vytknúť azda len vynechanie spomínanej pasáže v zátvorke, pre ktoré sme nenašli žiadne logické vysvetlenie.

Koncepcia E. Minárikovej je v porovnaní s koncepciou V. Olerínyho pomerne chaotická. Prekladateľka síce preniesla do cieľového jazyka hovorovosť, no na niektorých miestach dochádza k významovým posunom. Rušivo v texte pôsobí zvýšená expresívnosť v úvode, skomentované nejasné formulácie a nesprávne preklady slov či slovných spojení. Prekladateľka taktiež rezignovala na väčšinu

reálií, buď ich ponechala v pôvodnom tvare bez ďalšieho vysvetlenia, alebo ich zovšeobecnila. Na základe komparácie a hodnotenia jednotlivých prekladov sme však nezistili žiadny dôvod, prečo sa E. Mináriková podujala preložiť poviedku nanovo, keďže pri preklade nezaujala inovatívny prístup ani nepriniesla novú interpretáciu poviedky, ktorá by sa odlišovala od poňatia V. Olerínyho.

Na záver môžeme zhodnotiť, že napriek rozdielnej kvalite a prístupu prekladateľov hodnotené preklady zo sémantického hľadiska zachovávajú ideovo-estetickú hodnotu diela.

POZNÁMKY

- ¹ Druhý preklad sa od prvého líši iba drobnými „kozmetickými“ úpravami, no zároveň obsahuje niekoľko významnejších zmien, ktoré budeme komentovať.
- ² Olerínyho preklad neuvádzame, pretože v jeho preklade táto veta nie je preložená. Týmto problémom sa budeme zaoberať neskôr.
- ³ V citácii uvádzame iba prvú a poslednú vetu zo zátvorky.
- ⁴ Je zaujímavé, že preklady Vladimíra Olerínyho ponúkajú dve možné riešenia – obe správne. V preklade z roku 1965 ho preložil ako „bielizník z gáfrového dreva“ a v preklade z roku 1971 ako „bielizník, kde sme dávali gáfor“. Nejednoznačnosť významu vyplýva jednak z kontextu, na základe ktorého nedokážeme vybrať len jedno správne riešenie, a jednak aj zo samotného spojenia „la cómoda de alcanfor“, pretože predložka *de* môže v španielčine (okrem iného) označovať materiál, z ktorého je istý predmet vyrobený (pr. *la cómoda de madera* – bielizník z dreva/ drevený bielizník), alebo určuje účel predmetu (pr. *el estante de libros* – polica na knihy).

PRAMENE

- CORTÁZAR, Julio: *Bestiario*. [online]. In: Kronhela. [cit: 02-12-2013]. Dostupné na: <<http://kronhela.com.ar/jc/JulioCortazar-Bestiario.pdf>>.
- CORTÁZAR, Julio: *Obsadený dom*. In: Revue svetovej literatúry, roč. 1, 1965, č. 4. Prel. Vladimír Oleríny.
- CORTÁZAR, Julio: *Obsadený dom*. In: CORTÁZAR, Julio: V každom ohni oheň, Bratislava : Tatran, 1971. Prel. Vladimír Oleríny.
- CORTÁZAR, Julio: *Som prvou obeťou fantázie*. In: Revue svetovej literatúry, roč. 20, 1985, č. 5. Prel. Ján Truban.
- CORTÁZAR, Julio: *Zabratý dom*. In: Revue svetovej literatúry, roč. 24, 1988, č. 7. Prel. Erika Mináriková.

LITERATÚRA

- ALAZRAKI, Jaime: *En busca del unicornio: Los cuentos de Julio Cortázar*. Madrid : Gre-dos, 1983.
- ARRUFAT, Antón: *Symbióza reality a fantázie*. In: Revue svetovej literatúry, roč. 1, 1965, č. 4. Prel. Vladimír Oleríny.
- BAGIN, Albín: *Žánre kritiky prekladu*. In: Slavica slovac, roč. 16, 1981, č. 2.
- BRABENEC, Peter: *Poviedky z úprimnosti*. In: Revue svetovej literatúry, roč. 16, 1980, č. 2.
- CIUDAD, Seva: *El sentimiento de lo fantástico*. [online]. In: Ciudadseva. [cit: 10-2-2014]. Dostupné na: <<http://www.ciudadseva.com/textos/teoria/opin/cortaz5.htm>>.
- CIUDAD, Seva: *Sobre el cuento*. [online]. In: Ciudadseva. [cit: 10-2-2014]. Dostupné na: <http://www.ciudadseva.com/textos/teoria/opin/sobre_el_cuento.htm>.
- FERENČÍK, Ján: *Kritika prekladu (Problémy jej súčasného vývinu)*. In: Slavica slovac, roč. 16, 1981, č. 2.
- FRANEK, Ladislav: *Interdisciplinárnosť v symbióze literárnej vedy a umenia*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2012. In: CORTÁZAR, Julio: *Cuentos completos*, Madrid : Santillana, S. A., 1995.
- SRNENSKÁ, Jarmila: *Cortázarov fantastický realizmus*. In: CORTÁZAR, Julio: *V každom ohni oheň* (prel. Vladimír Oleríny). Bratislava : Tatran, 1971.

RESUMÉ

In this paper the author analyses three published Slovak translations of the short story *La casa tomada* by the Argentinean writer Julio Cortázar, translated by two Slovak translators – Vladimír Oleríny and Erika Mináriková. The aim of the paper is to compare and review the published translations by taking into consideration the peculiarities of the original text and to compare the strategies of both translators. The author also offers suggestions from his own translation of the selected short story. Regarding the results of the analysis the author concludes that the strategies of both translators differ in certain aspects which are reflected in the final quality of the translations.

◆◆◆

Mgr. Pavol Briatka
Na Hôrky 189/8
972 31 Ráztočno
pavol.briatka@gmail.com

POROVNÁVACIA ANALÝZA DVOCH PREKLADOV JEDNEJ PREKLADATEĽKY

Lucia Dutková

Lucia Dutková sa narodila v Spišskej Novej Vsi a je absolventkou Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave v odbore Prekladateľstvo a tlmočníctvo anglický jazyk a kultúra – portugalský jazyk a kultúra. Za diplomovú prácu jej udelili Cenu spoločnosti ASAP-translation.com za najlepšiu záverečnú prácu v odbore preklad a tlmočenie. V roku 2013 sa umiestnila na 1. mieste v prekladateľskej súťaži organizovanej Portugalským inštitútom. V budúcnosti by sa rada venovala prekladu umeleckej literatúry ako aj kritike prekladu.

ÚVOD

V tomto príspevku čerpáme z našej bakalárskej a diplomovej práce. V bakalárskej práci sme sa venovali analýze prekladu Nicka Hornbyho *Ako na vec*. V diplomovej práci sme ho porovnávali s prekladom knihy Lucy-Anne Holmesovej *50 spôsobov ako zbalit chlapa*, ktorý do slovenčiny preložila tá istá prekladateľka. Výber týchto kníh pramení z presvedčenia, že kvalitný preklad by sme nemali očakávať len v prekladoch krásnej literatúry, ale mal by byť štandardom pri každom jednom preklade.

Primárnym cieľom naše diplomovej práce bolo zistiť, či sa osemročný časový odstup medzi dvoma prekladmi jednej prekladateľky odrazil na vyššej úrovni druhého prekladu, keďže, ako sme zistili z knižničných katalógov, prekladateľka počas daného obdobia nazbierala bohaté prekladateľské skúsenosti.

Pri analýze sme postupovali komparatívnou metódou, pričom sme sa v druhom románe zamerali na tie isté prekladateľské problémy, o ktorých sme hovorili v našej bakalárskej práci, t. j. napríklad negatívny posun, doslovnosť, redundancia, falošní priatelia atď. Vzhľadom na rozsah príspevku z práce vyberáme len tie príklady, ktoré najlepšie vystihujú prekladateľkinu prácu.

1 O PREKLADATEĽKE

Pri písaní bakalárskej práce sme boli presvedčení o tom, že ide o neskúsenú prekladateľku alebo o prekladateľku bez prekladateľského vzdelania. Na internete o nej nebolo ani zmienky. V knižničných katalógoch sa nám podarilo nájsť len niekoľko kníh, ktoré preložila. Oslovili sme rôzne vydavateľstvá, aby nám na ňu poskytli kontakt. Toto úsilie však zostalo bez úspechu.

Po dvoch rokoch, keď sme opäť začali oslovovať vydavateľstvá so žiadosťou o informácie, sme sa dozvedeli, že naša prekladateľka vlastne ani neexistuje. Vraj ide o známú slovenskú prekladateľku, ktorá pri prekladoch brakovej literatúry používa pseudonym, aby si nepokazila renomé.

2 PREKLADATEĽSKÉ PROBLÉMY V PREKLADOCH

V tejto kapitole predstavíme najvýstižnejšie príklady prekladateľských problémov, ktoré sme pri analýzach oboch kníh našli. Knihu N. Hornbyho *Ako na vec* označíme ako prvý preklad a knihu L. A. Holmesovej *50 spôsobov ako zbalit' chlapa* ako druhý preklad. Pre potreby tohto príspevku skratka „O“ znamená originálny, teda anglický text, skratka „P“ znamená preklad prekladateľky a skratka „N“ náš návrh prekladu.

2.1 Negatívny posun

2.1.1 Prvý preklad

O: *He'd never looked after anything or anybody in his whole life – he'd never had a pet, because he wasn't bothered about animals, even though he and his mum had agreed not to eat them (...).* (s. 237)

P: *Ešte v živote sa o nikoho ani o nič nestaral – nikdy nemal domáce zvieratká, lebo ho nezaujímali, hoci sa s mamou dohodli, že ich nezjedia (...).* (s. 230)

N: *V živote sa o nikoho ani o nič nestaral. Doma nikdy nič nechoval, lebo zvieratá ho nezaujímali, hoci ich on ani jeho mama nejedli (...).*

Marcus a Fiona sú vegetariáni, čo vyplýva aj z originálnej vety. Význam preloženej vety je však diametrálne odlišný. Čitateľ slovenského prekladu sa dozvie, že Marcus a Fiona nejedia domácich miláčikov, teda napríklad psov, mačky či škrečky. Prekladateľka vynechala časť vety, a tým činom sa podčiarknuté zámeno „ich“ vzťahuje na „domáce zvieratá“, pričom v anglickej vete sa zámeno „them“

vzťahuje na „*animals*“ a nie na „*pets*“, čo v preloženom texte spôsobuje nedorozumenia a značne deformuje celkový význam vety.

O: *He was asking for you. I think he's a bit doolally at the moment.* (s. 230)

P: *Pýtal sa na teba. Musí ležať.* (s. 224)

N: *Pýtal sa na teba. Zdá sa, že mu po tom páde tak trochu preskočilo.*

Predchádzajúci úryvok je vytrhnutý zo širšieho kontextu, v ktorom Fiona oznamuje Marcusovi, že jeho otec Clive, ktorý sa o neho neveľmi stará, spadol z okenného parapetu, zlomil si kľúčnu kosť a má otras mozgu. Pád ho prinútil zamyslieť sa nad životom, a preto si želá, aby za ním Marcus pricestoval do Cambridgeu. Z anglickej vety cítime iróniu, keďže autor použil slangový výraz „*doolally*“, čo pravdepodobne súvisí s Clivovým otrasom mozgu v zmysle, že mu po tom páde zrejme preskočilo, keďže chce vidieť Marcusa. V slovenskej verzii sa ironický podtón mení na súcitný.

2.1.2 Druhý preklad

O: *I can't even manage a minuscule insincere smile like newsreaders do at the end of the news.* (s. 154)

P: *Nezniesla by som totiž jediný neúprimný úsmev, aký človeku naskočí po prečítaní novín.* (s. 118)

N: *Neznesiem totiž ani jediný neúprimný úsmev, aký zvyknú nahodiť hlásatelia na konci správ.*

Z vyššie uvedenej ukážky usudzujeme, že prekladateľka nesprávne interpretovala slovo „*newsreader*“, čím zmenila význam vety. Domnievame sa, že preklad danej lexikálnej jednotky si neoverovala v slovníku a spoľahla sa na vlastné vedomosti. Podľa prekladového slovníka však dané slovo znamená „spravodajca, hlásateľ správ“ pravdepodobne v televízii, keďže z kontextu vyplýva nevyhnutnosť vizuálneho charakteru. Keď sa nad preloženou vetou zamyslíme, vyznieva nezmyselne, lebo neexistuje dôvod, prečo by sa mal človek po prečítaní novín neúprimne usmiať, a preto považujeme daný preklad za nevhodný.

O: *Oooh, you look and smell like a duck's arse.* (s. 6)

P: *Dofrasa, vyzeráš aj smrdíš ako recyklovaná harmonika v syrčekovom náleve.* (s. 8)

N: *Och, vyzeráš aj páchneš ako kačací trtol.*

V tomto prípade sa prekladateľka rozhodla preložiť slovné spojenie úplne ináč. Nevieme, čo ju k tomu viedlo, lebo zjavne nejde o kultúrny prvok, ktorý by bolo treba čitateľovi vysvetľovať. Zanedbala text originálu a bezdôvodne si vymyslela vlastné, navyše nelogické prirovnanie, čo hodnotíme negatívne.

- O:** (...) *when my phone stops ringing and my voicemail takes the call.* (...) *Uh, she's leaving a message.* (...) *Sare, check your bloody message,* (...). (s. 27)
- P:** (...) *no vtom mobil prestal zvonit a na displeji sa zjavil text 1 NEPRIJATÝ HOVOR.* (...) *Hmmm. Fran mi práve píše správu.* (...) *Dofrasa, Sarah, vypočuj si už konečne tú poondiatu správu* (...). (s. 24-25)
- N:** (...) *no vtom mobil prestáva zvonit a hovor sa presmeruje na odkazovku.* (...) *Ehm, Fran mi práve necháva odkaz.* (...) *Sarah, vypočuj si ten poondiaty odkaz* (...).

Odhliadnuc od originálnej verzie, znie prvá preložená veta z ukážky prirodzene, no druhá na ňu logicky nenadväzuje. Ak sa totiž na displeji mobilného telefónu zjaví neprijatý hovor, príjemca sa nemá ako dozvedieť, či mu volajúci v tej chvíli píše SMS správu. Dozvie sa to až vo chvíli, keď mu zvukový signál oznámi prichádzajúcu SMS správu, ktorá je písomného charakteru. Pokiaľ má však zapnutú funkciu odkazovej služby, príslušný zvukový signál ho upozorní, že mu volajúci nahráva hlasový odkaz, ktorý však určite nepíše, ako uvádza preklad. Logicky teda nenadväzuje ani posledná veta z ukážky, keď nedočkavá Julia vyzýva Sarah, aby si „vypočula“ správu, ktorú predtým podľa prekladateľky Fran napísala.

2.2 Falošní priatelia

2.2.1 Prvý preklad

- O:** *'And didn't he order one with pepperoni on it?' Marcus and his mother were vegetarians. Roger wasn't.*
'We'll throw it away then,' she said.
'Or we could pick the pepperoni off. I don't think they give you much of it anyway. It's mostly cheese and tomato.' (s. 2)
- P:** „Mami, neobjednal si on náhodou feferónkovú?“ Na rozdiel od Rogera boli Marcus a jeho mama vegetariáni.
 „V takom prípade ju vyhodíme,“ rezolútne vyhlásila mama.
 „Čo keby sme tie feferónky povyberali? Aj tak ich tam nebýva veľa. Vždy je to samý syr a paradajky.“ (s. 8)
- N:** „Mami, neobjednal si on náhodou salámovú?“ Na rozdiel od Rogera boli Marcus a jeho mama vegetariáni.

„V takom prípade ju vyhodíme,“ odpovedala.

„A čo keby sme tú salámu povyberali? Aj tak jej tam nedávajú veľa. Vždy je to samý syr a paradajky.“

Fiona sa práve rozišla s priateľom Rogerom, ale ešte pred rozchodom si všetci traja objednali pizzu. Talianske slovo „*pepperoni*“, ktoré prekladateľka preložila ako „feferónky“, znamená korenistá klobása. Podľa Krátkeho slovníka slovenského jazyka je feferónka malá silno štiplavá paprika, čo znamená, že Marcus s Fionou by feferónkovú pizzu, respektíve pizzu s feferónkami, pokojne mohli zjesť napriek tomu, že sú vegetariáni. Nesúhlasíme ani s príslovkou „rezolútne“ vo Fioninej odpovedi. Z textu vyplýva, že je po rozchode s Rogerom značne vykolajená a nemá chuť baviť sa o pizzi, čiže odpovedá dosť lahostajne. Sme toho názoru, že slovo „rezolútne“ zbytočne zosilňuje význam jej výpovede a v tomto prípade aj mení autorský zámer.

O: (...) *and she was always saying that the money was pitiful, **pathetic**, lousy, a crime.* (s. 26)

P: (...) *večne zdôrazňuje, že peniaze sú úbohá, **patetická**, všivavá idiotina.* (s. 30)

N: (...) *ustavične omiela, že peniaze sú odporné a úbohé.*

V románe niekoľkokrát narazíme na zradné slovo „*pathetic*“, čo v preklade znamená žalostný, úbohý. Prekladateľka slovo nevhodne preložila ako „patetický“, ktoré však znamená vyjadrujúci pátos, konaný s pátosom. V širšom kontexte danej ukážky sa Marcus zamýšľa nad matkinými zásadami. Pre anglický jazyk je typické, že na zdôraznenie významu sa použijú dve alebo viaceré synonymné alebo takmer synonymné slová, ako môžeme názorne demonštrovať na slovách „*pitiful*“ a „*pathetic*“. V slovenčine môžeme jedno zo slov vypustiť.

2.2.2 Druhý preklad

O: *When I return Julia is sitting on her mattress on the floor. She's kneeling like she's the short person at the front of a group **photograph**. She's thinking.* (s. 289)

P: *Keď som sa vrátila, Julia zamyslene kľačala na matraci na dlážke, akoby sa chcela znížiť na úroveň zúrivo cvakajúcich **fotografov**.* (s. 222)

N: *Keď sa vrátim, Julia zamyslene kľáčí na matraci na dlážke, akoby bola najnižšia postava na hromadnej fotografii.*

Anglické slovo „*photograph*“ vyzerá aj znie podobne ako slovenské slovo „fotograf“, majú však rozličný význam, keďže v angličtine ide o „fotografiu“ a v slo-

venčine o „fotografá“. V tomto prípade zrejme opäť došlo k nepochopeniu autorkinej metafory, a tak si prekladateľka vymyslela vlastnú verziu. „Znížiť sa na niečiu úroveň“ však u slovenského čitateľa vyvoláva pocit morálneho poklesku, pričom autorkiným zámerom bolo vytvoriť vizuálny efekt, čo sa pri preklade stratilo.

O: (...) *a noticeboard with advertisements for the Samaritans and the Organ Donor Register* (...). (s. 389)

P: (...) *nástenka s inzerátmi samaritánov a Registra darcovských orgánov* (...). (s. 295)

N: (...) *nástenka s informáciami o linke dôvery a o registri darcov orgánov* (...).

Slovo „samaritán“ vyzerá v slovenčine aj v angličtine veľmi podobne, a dokonca má aj ten istý význam, keďže „samaritán“ je podľa Krátkeho slovníka slovenského jazyka niekto, kto nezištne pomáha druhému. Dané slovo je však v tomto prípade falošným priateľom, keďže sa v origináli nachádza v množnom čísle a podľa kontextu môžeme s istotou tvrdiť, že nejde o „inzeráty samaritánov“, čo nám nedáva zmysel, ale hovorí sa o „linke dôvery“, čo zodpovedá anglickému výrazu „*the Samaritans*“.

Zvláštny je aj preklad slovného spojenia „*the Organ Donor Register*“, ktoré zodpovedá „registru darcov orgánov“. V Británii ide o oficiálny názov zoznamu ľudí, ktorí chcú po smrti darovať svoje orgány, a preto sa píše s veľkými začiatočnými písmenami. Hoci na Slovensku podobný zoznam tiež existuje, ako sme zistili na oficiálnej internetovej stránke Slovenského centra orgánových transplantácií, nemá žiadny oficiálny názov, a preto nesúhlasíme s veľkým písmenom v slove „register“. Nestotožňujeme sa ani s prekladom slova „*Donor*“, ako „*darcovský*“, hoci dané slovo má i tento význam. V našom prípade však ide o zoznam konkrétnych ľudí a nie len o názvy orgánov, ktoré idú darovať, a preto považujeme za vhodnejší preklad „register darcov orgánov“.

2.3 Doslovnosť

2.3.1 Prvý preklad

O: *So Marcus. Who's your favourite footballer?* (s. 49)

P: *Tak čo, Marcus. Kto je tvoj najobľúbenejší futbalista?* (s. 52)

N: *Marcus, povedz mi, ktorého futbalistu máš najradšej?*

Will sa snaží urobiť dojem na Marcusa a pokúša sa nadhodiť tému, aby sa mohol rozbehnúť rozhovor. Vetu „tak čo, Marcus“ považujeme za chybné preloženie,

pretože v tomto prípade má slovo „čo“ funkciu opytovacieho zámena a po ňom v jednočlennej neslovesnej vete zvyčajne nasleduje otáznik. Prekladateľka skopírovala anglickú stavbu vety a opäť len zamenila jednotlivé lexikálne jednotky.

O: *Ali finds this very difficult.*

'So does Marcus. Marcus feels just the same, don't you?'

'About what?' (s. 200)

P: *„Pre Aliho to nie je jednoduchá situácia.“*

„Ani pre Marcusa. Myslím, že má rovnaké pocity ako Ali, však, Marcus?“

„O čom?“ (s. 195)

N: *„Pre Aliho to nie je jednoduché.“*

„Ani pre Marcusa. Myslím, že má rovnaké pocity ako Ali, však, Marcus?“

„Z čoho?“

V druhej uvedenej vete sa prekladateľka rozhodla sloveso „*feel*“ preložiť slovným spojením „mať pocit“. Keďže tretia veta z predchádzajúceho príkladu sa viaže na druhú, vychádza nám z toho slovné spojenie „mať pocit o niečom“, v angličtine „*feel about something*“. Všimnime si, že zatiaľ čo v angličtine sloveso „*feel*“ prirodzene kolokuje s predložkou „*about*“, čiže doslovne „cítiť o niečom“, v slovenčine to neplatí. Preklad je príliš doslovný.

O: *This was the million-dollar question, the one he had never been able to answer about anything.* (s. 19)

P: *Otázka za milión dolárov, ktorú by nikdy nedokázal zodpovedať, nech by sa týkala čokoliek.* (s. 23)

N: *Otázka za milión, na ktorú nikdy nevedel nájsť odpoveď, nech sa týkala čokoliek.*

Podčiarknutý amerikanizmus prenikol do britskej angličtiny pravdepodobne z dôvodu častého kontaktu blízkych kultúr. Je však nevhodné, aby sme ho doslovne preniesli aj do slovenčiny, pretože náš jazyk disponuje hneď niekoľkými domácimi ekvivalentmi, napr. „otázka za milión“, alebo „otázka za všetky drobné“.

O: (...) *and took a long pull on his can of coke.* (s. 188)

P: (...) *a odpil si dlhý hlt z plechovky s kolou.* (s. 184)

N: (...) *a poriadne si odchlípol z koly.*

V uvedenej ukážke použila prekladateľka pri reprodukcii textu opäť doslovnosť, pričom sa jej mohla jednoducho vyhnúť zachovaním prirodzenej štruktúry slovenského jazyka, a teda použitím slovesa miesto väzby slovesa s podstatným menom.

2.3.2 Druhý preklad

O: *So, are you really single?*

Er, yeah, I'm very single. (s. 54)

P: *Takže si naozaj single?*

Nooo, som veľmi single. (s. 45)

N: *Naozaj s nikým nechodíš?*

Nie, vôbec s nikým nechodím.

Ako môžeme vidieť v ukážke, prekladateľka sa rozhodla exotizovať do takej miery, že v preklade nechala anglické slovo „single“. J. Ferencík v knihe *Kontexty prekladu* (1982) preberanie lexikálnych prvkov z iných jazykov obrazne nazýva otvorenou „vzburou“. Pozastavili sme sa aj nad spojením „veľmi single“, ktoré nám v slovenčine vôbec nedáva zmysel.

2.4 Konštitutívny posun

2.4.1 Prvý preklad

O: *She had Megan on her lap, and she was trying to get her to chew on a breadstick.*
(s. 61)

P: *Pohojdávala v náručí Megan, ktorej už predtým strčila do rúčky gumovú hračku.* (s. 62-63)

N: *V náručí držala Megan a snažila sa jej vopchať do rúčky rožok.*

Na tomto mieste autor popisuje, ako sa matka snaží upokojiť svoju dvojročnú dcéru. V uvedenej vete sa prekladateľka dopustila hneď dvoch chýb. Prvou je nedodržanie časovej súslednosti v anglickom jazyku, čím vzniká negatívny posun a zmena významu. Prvá a druhá veta sa, ako vidíme, odohrávajú na tej istej časovej rovine, ale v druhej je vyjadrený priebeh, čo prekladateľka nesprávne preložila predminulým časom. Druhou chybou je preklad lexikálnej jednotky „breadstick“.

O: *One of the teachers even stopped him to ask if he was OK, as if anyone hanging around with Ellie **must have been kidnapped or brainwashed.*** (s. 154)

P: *Dokonca ho pristavil nejaký učiteľ a spýtal sa ho, či je všetko v poriadku, akoby žiaka, ktorého načapajú v Elliinej spoločnosti **buď uniesli, alebo sa mu chystajú kompletne vymyť mozog.*** (s. 152)

N: *Dokonca ho pristavil jeden z učiteľov a spýtal sa, či je všetko v poriadku, akoby*

žiaka, ktorého prichytia v Ellinej spoločnosti buď uniesli, alebo mu kompletne vymyli mozog.

Zvýraznená časť originálnej vety je v trpnom rode predprítomného jednoduchého času. Predprítomný jednoduchý čas vyjadruje činnosť alebo stav, ktorý začal v minulosti a pokračuje do prítomnosti. Trpný rod charakteristický pre anglický jazyk mení predmet aktívnej vety na podmet pasívnej vety v našom prípade s vynechaním konateľa deja. Obe podčiarknuté plnovýznamové slovesá spojené spojkou „or“ sú v tom istom čase, pretože sa obe viažu na podmet a sú rovnocenné. Z toho dôvodu autor mohol pri druhom plnovýznamovom slovese vypustiť modálne sloveso i s pomocnými slovesami. Tento jav sa nazýva elipsa. Prekladateľka však použila odlišné časy, čím narušila štruktúru vety a nezachovala pôvodný význam.

O: *So. How come you know my name?* (s. 136)

P: *Tak teda, skade vieš moje meno.* (s. 135)

N: *Takže skade vieš, ako sa volám?*

Použitie zámeno „skade“ je aj napriek svojej expresívnosti opytovacím zámenom, po ktorom v slovenčine na konci vety zákonite nasleduje otáznik. Vynechanie otáznika v prípade, že vetu uvádza akékoľvek opytovacie zámeno, znamená zásadnú gramatickú chybu.

2.4.2 Druhý preklad

O: *Within ten seconds Ruth has left the flat. The floor shakes slightly from the slammed door.* (s. 314)

P: *O desať sekúnd Ruth opustila náš byt. Tresla dverami tak parádne, že sa dodnes trasú v pántoch.* (s. 241)

N: *Ruth vzápätí odchádza. Tresne dverami tak silno, až sa zachveje podlaha.*

Ku konštitutívnemu posunu dochádza v druhej vete ukážky. Anglická verzia hovorí o tom, že Ruth tresne dverami tak silno, až sa v tom momente zachveje podlaha. Z prekladu však čitateľ pochopí na základe použitého času oveľa silnejší význam a namiesto podlahy sa trasú dvere v pántoch. Za nevhodne použitú považujeme i príslovku „dodnes“, keďže je román písaný veľmi dynamicky a celý sa odohráva v prítomnom čase. Preklad je však posunutý do minulosti a prekladateľka preložila v prítomnom čase len niektoré pasáže, dôsledkom čoho sa niekedy zamotáva do deja, ako môžeme vidieť v nasledovnej ukážke:

- O:** *He's been outside emptying ashtrays so he is holding a bucket full of fag butts.* (s. 115)
- P:** *Bol vonku vysypať popolníky a teraz držal v rukách vedierko plné cigaretových ohorkov.* (s. 89)
- N:** *Vyšiel spoza baru, aby povysypával popolníky, a v ruke drží vedierko plné cigaretových ohorkov.*

Daný úryvok je v románe zasadený do situácie, keď čašník vyjde spoza baru a prechádza pomedzi zákazníkov, aby upratal stoly. Z kontextu nevyplýva, že by opustil budovu a vyšiel von. V tomto prípade nepotrebujeme porovnávať preklad s originálom na to, aby sme zistili, že veta je chybné preložená. Predstavme si opísanú situáciu: čašník vysypal vonku popolníky a vracia sa dnu s plným vedierkom cigaretových ohorkov, čo je absurdné, keďže ich bol práve vysypať, a teda popolníky aj vedierko by mali byť prázdne.

- O:** *I watch Simon's reactions closely. (...) Simon winces. I don't know what a wince means.* (s. 271)
- P:** *Pozorne som si všímala jeho reakcie. (...) Simon sa mykol. „Dofrasa, netuším, čo to môže byť.“* (s. 208)
- N:** *Pozorne si všímam jeho reakcie. (...) Simona mykne. Netuším, čo znamená myknutie.*

Prvé dve vety slúžia na dokreslenie daného kontextu. Problematická je tretia veta, v ktorej prekladateľka zmenila vnútorný monológ na priamu reč. Z preloženého textu dokonca vyplýva, že priamou rečou prehovoril Simon a nie Sarah, čím výrazne zasiahla do makroštylistiky originálu. Prekladateľka týmto spôsobom zmenila nielen význam, ale tiež hĺbkovú štruktúru textu. Dochádza teda k významovému posunu. Prekladateľka v tomto prípade porušila dve Ferenčíkove zásady slovenskej prekladateľskej školy, a to zásadu formálnej totožnosti, keďže zmenila prehovor rozprávača na priamu reč, a zásadu významovej totožnosti, keďže priamu reč prisúdila inej postave.

2.5 Preinterpretovanie

2.5.1 Prvý preklad

- O:** *(...) he had convinced himself that fatherhood would be a sort of sentimental photo-opportunity (...).* (s. 21)
- P:** *(...) presviedčal sám seba, že otcovstvo je len akousi sentimentálnou príležitosťou dať zarobiť rodinnému fotografovi (...)* (s. 25)

N: (...) *presviedčal sám seba, že otcovstvo je len akousi sentimentálnou príležitosťou na rodinné fotky (...).*

V uvedenej ukážke prekladateľka použila také slovné spojenie, ktoré nie je pre našu kultúru charakteristické. Ak vôbec priemerní Slováci poznajú slovné spojenie rodinný fotograf, ktorý je navyše platený, tak to bude vo väčšine prípadov z inonárodnej kinematografie a len výnimočne z vlastnej skúsenosti. Prekladateľka tak obohatila preklad o výraz, ktorý originál neobsahuje a s ktorým sa navyše nestotožňuje ani cieľová kultúra.

O: *They were the only people that spoke English in the whole queue.* (s. 81)

P: *V celom zástupe boli jediní, čo hovorili po anglicky. Už to bolo podozrivé.* (s. 81)

N: *Okrem nich nehovoril v celom rade po anglicky nik.*

Uvedenou anglickou vetou sa v originálnej verzii analyzovaného diela končí odsek a za ním nasleduje ďalší v priamej reči. Slovenská verzia však disponuje vsunutou vetou, ktorá sa v origináli nenachádza a navyše jej obsah nevyplýva z kontextu danej situácie, keď Will, Marcus a Fiona stoja v rade pred prvotriednou reštauráciou a čakajú, kým ich usadia. Podčiarknutú vetu z toho dôvodu považujeme za zbytočnú.

2.5.2 Druhý preklad

O: *I walk slowly to the speed-dating venue **waving my arms** so that the fabric will dry.* (s. 39)

P: *Pomaly som sa šuchtala k budove, kde sa konalo rýchle rande, a cestou **mávala rukami ako čajka sťahovavá**, aby sa mi látka aspoň trochu vysušila.* (s. 33)

N: *Pomaly sa šuchcem na miesto rýchleho randenia a cestou **mávam rukami**, aby mi vyschli mokré flaky v podpazuší.*

Prekladateľka nahradila štylisticky bezpríznačkové slovné spojenie „*waving my arms*“ štylisticky zafarbeným prirovnaním, ktoré v slovenčine nie je ustálené a bolo zrejme vytvorené ad hoc. Zastávame názor, že daný preklad nie je adekvátny, lebo prekladateľka týmto spôsobom pridala do textu prostriedok, ktorým originál nedisponoval. Navyše „čajka sťahovavá“ ako druh vtáka neexistuje, čo prispieva k absurdite daného prirovnania.

O: *‘Oh, you cow,’ I say **through all the saliva in my mouth**.* (s. 211)

P: *„Bože, ty si krava,“ vyhrkla som. **S ústami plnými slín som bola dôstojnou konkurenciou švajčiarskemu bernardínovi.*** (s. 162)

N: *„Ty si ale krava,“ slintajúc vyhrknem.*

Julia ponúka Sarah koláčik, no tá ho odmietne s vysvetlením, že musí držať drastickú diétu, lebo ju vzali ako komparzistku do jej obľúbeného seriálu a nasledujúci deň bude prebiehať natáčanie. Julia si kúsok odkrojí, napichne ho na vidličku a prejde ňou Sarah popod nos. Sarahinu reakciu môžeme vidieť v ukážke. Z opísanej situácie je zrejmé, že aj Sarah má na koláčik chuť a začnú sa jej zbíhať sliny. Vidíme, že prekladateľkina verzia text nielen dvojnásobne predlžuje, ale zároveň poskytuje vymyslené informácie, ktorými originál nedisponuje. Sme toho názoru, že takýto spôsob prekladania skresľuje autorkin štýl a mení celkový dojem z románu.

O: *It's Julia, who's screaming.* (s. 346)

P: *Stisla som tlačidlo so zeleným telefónikom a začula Juliu. Kričala, až sa hory zelenali.* (s. 264)

N: *Julia huláka do telefónu.*

Zdvíhanie telefónu a zisťovanie, kto volá, v origináli popisuje jediná krátka veta. V slovenčine sú to dve vety a celkovo majú až trikrát väčší rozsah ako pôvodná veta, pričom, ako ukazujeme v našom riešení, dá sa to vyriešiť i oveľa jednoduchšie a bez zbytočného prikresľovania a umelého predlžovania.

2.6 Vynechávanie

2.6.1 Prvý preklad

Zvýraznené vety boli v preklade z neznámych dôvodov vynechané:

O: *If she wanted a row with Will, she clearly didn't want it here, in front of all these people. Will and Megan tore off the paper to reveal some sort of plastic toy that played tunes. Megan looked at it and waved it at Will.*

'What now?' said Will.

'Play with her,' said Suzie. (s. 168)

P: *Ak aj mala v pláne pohádať sa s ním, určite to nechcela urobiť tu pred všetkými.*

„A ďalej?“

„Trocha sa s ňou pohrajte,“ pokračovala Suzie. (s. 165)

O: *Marcus's mother was not there!*

'You're not spending New Year's Eve with her?' Rachel was narrowing her eyes and looking down her nose to indicate that she knew this was a leading question.

'No. We, er, we don't live together.' (s. 175)

P: *Marcusova matka tu nie je!*

„Nie. My, uhm, my spolu nežijeme.“ (s. 172)

2.6.2 Druhý preklad

O: *‘What an absolute bastard!’*

I thought he might be dead. I called London Transport. There haven’t been any casualties on trains or buses. I even called the police.

‘What an absolute bastard!’

I open the toilet door. (s. 372)

P: *„To je teda kolosálny sviniar.“*

Otvorila som záchodové dvere. (s. 283)

Jednou zo zásad slovenskej prekladateľskej školy, ktoré v spomínanej knihe *Kontexty prekladu* (1982) zhrnul autor J. Ferenčík, je i zásada textovej úplnosti. Uvádza, že už od začiatkov realistického prekladania na Slovensku patrila spomínaná zásada medzi posvätné a neraz sa jej podriadila i zásada formálnej totožnosti.

Vždy sa však nájdú prekladatelia, ktorí túto zásadu porušujú a vynechávajú slová, časti vety, celé vety, či dokonca väčšie úseky. Nedostatočne kvalifikovaní alebo nezodpovední prekladatelia často vynechávajú úseky, ktorým nerozumejú alebo ich chápu nesprávne, a preto sa im nehodia do daného kontextu. Takéto úseky môžu považovať za „nepreložiteľné“, a preto ich radšej vynechajú, prípadne si domyslia vlastný text. Ďalším dôvodom môže byť nepozornosť alebo znížená pozornosť prekladateľa, ktorá môže byť zapríčinená viacerými faktormi ako napríklad únava, stres, časová tieseň, rušivé vplyvy a podobne. Uvedené faktory môžeme ovplyvniť, a preto zastávame názor, že vynechávanie pri preklade je závažným nedostatkom preloženého textu.

Treba si uvedomiť, že akékoľvek vynechávanie informácií, ktorými originál disponuje, ochudobňuje čitateľa a neposkytuje mu adekvátny preklad, keďže sa v ňom nedozvie všetko, čo by sa dozvedel pri čítaní originálneho textu v prípade, že by mu rozumel. Ak autor začlení do svojho textu informáciu vyjadrenú či už slovom, vetou, alebo niekoľkými vetami, je zrejmé, že ju považuje za dôležitú, a preto podľa nášho názoru prekladateľ ako mediátor nemá dôvod vynechať ju.

Je však dôležité spomenúť aj to, že nie vždy je za vynechávanie zodpovedný prekladateľ. Niekedy sa stáva, že si samotné vydavateľstvo vytýči podmienky, ktorých sa musí prekladateľ držať a mnohokrát sa za vynechávaním skrýva aj redaktor.

2.7 Redundancia

2.7.1 Prvý preklad

O: *'Marcus is doing fine,' his mother said.* (s. 115)

P: „Marcusovi **sa darí dobre**,“ *poznamenala mama.* (s. 115)

N₁: „Marcus **sa má dobre**,“ *poznamenala mama.*

N₂: „Marcusovi **sa celkom darí**,“ *poznamenala mama.*

Podľa Synonymického slovníka slovenčiny je sloveso „daríť sa“ synonymné so slovesami ako napríklad napredovať, prosperovať, mať úspech, pričom každé z daných synonymím zahŕňa pozitívny význam. Z toho dôvodu považujeme príslovku v slovnom spojení „sa darí dobre“ za zbytočnú a význam anglického výrazu zachováme aj vtedy, ak príslovku vypustíme. Ako vidíme na príklade, prekladateľka pri preklade zjavne postupovala výmenou lexikálnej jednotky za lexikálnu jednotku, z čoho vznikol nevhodný doslovný preklad.

2.7.2 Druhý preklad

O: *Mine on the other hand is arranged in a big pile of mush.* (s. 30)

P: *Zato ja mám na tom istom mieste všetko nahádzané na jednej veľkej kope.*
(s. 26)

N: *Zato ja mám všetko nahádzané na jednej veľkej kope.*

Keď sa zamyslíme nad významom preloženej vety, dospejeme k záveru, že „jedna veľká kopa“ nemôže byť na viacerých miestach, a preto považujeme slovné spojenie „na tom istom mieste“ za zbytočné, ba až nevhodné.

2.8 Kultúrne rozdiely

2.8.1 Prvý preklad

O: (...) *between Robocop and Godzilla* (...). (s. 188)

P: (...) *medzi Robocopom a Godzillom* (...). (s. 184)

N: (...) *medzi Robocopom a Godzillou* (...).

Godzilla je meno obrovskej príšery, ktorá prvý raz vystupovala v rovnomennom japonskom filme v roku 1954 a odvtedy sa objavila v mnohých filmoch.

Prekladateľka pri preklade zanedbala fakt, že v slovenských a českých dabingoch bola Godzilla odjakživa ženského rodu.

O: (...) *he didn't approve of **Snoop Doggy Dogg** because Snoop Doggy Dogg had a bad attitude to women (...).* (s. 14)

P: (...) *neuznáva **Snoop Doggy Dogg**, lebo sa zle **správajú** k ženám (...).* (s. 19)

N: (...) *neuznáva Snoop Doggy Dogga, lebo sa zle správa k ženám (...).*

Cordozar Calvin Broadus Jr. je afroamerický spevák, hudobný producent a herec, ktorý vystupuje pod umeleckým menom Snoop Doggy Dogg. Prekladateľka sa zrejme domnievala, že Snoop Doggy Dogg je názov hudobnej skupiny, a preto podčiarknuté sloveso vyčasovala v tretej osobe množného čísla.

O: (...) *the first **Clash album**.* (s. 259)

P: (...) *prvé **Clashove albumy**.* (s. 251)

N: (...) *prvý album od skupiny The Clash.*

V uvedenom príklade nastal opačný problém ako v predchádzajúcom. Prekladateľka predpokladala, že Clash je meno speváka, a tak domnelému spevákovi jednoducho privlastnila albumy. The Clash bola však svetoznáma hudobná skupina, a teda uvedené slovné spojenie je gramaticky nesprávne.

O: *Will couldn't get a very dear sense of Ellie from Marcus's descriptions – he always ended up with the impression of **an angry ball of black-lipsticked motion, an unimaginable cross between Siouxsie of the Banshees and the Roadrunner** (...).* (s. 191)

P: *Z Marcusovho opisu si Will nevedel urobiť jasný obraz o Ellie – nakoniec si ju vždy predstavil **ako našťvanú, tučnastú pubertiačku s čierno namachlenými perami, akýsi hybrid medzi copatou Indiánkou, pubertálnou vílou smrti a mladistvou tuláčkou** (...).* (s. 19)

N: *Podľa Marcusovho opisu si Will nedokázal Ellie predstaviť. Vždy sa mu v mysli vybavila našťvaná bábka s perami namachlenými načierno, nepredstaviteľný križenec rockovej speváčky Siouxsie a kreslenej postavičky Vtáka Uličníka (...).*

Zvýraznená časť vety je preložená chybné, pretože v knihe sa nikde neuvádza, že Ellie je tučná. Prekladateľka sa nechala zmiest slovým spojením „*an angry ball of black-lipsticked motion*“, ktoré však podľa všetkého nevyjadruje Elliinu obezitu, ale skôr jej neurčitý výzor. Meno rockovej speváčky Siouxsie u prekladateľky zrejme evokovalo Siouxs, teda Indiánov, a tak Ellie opísala ako copatú indiánku. „Pubertálnu vílu smrti“ do svojho prekladu prekladateľka svojvoľne prida-

la, pretože v origináli sa nič podobné nenachádza. Preklad výrazu „*the Roadrunner*“ ako „mladistvá tuláčka“ taktiež nedokážeme logicky zdôvodniť, pretože daný výraz v origináli slúži na pomenovanie postavičky z kresleného seriálu Looney Tunes. Podčiarknutá časť vety nezapadá do kontextu, pôsobí mätúco a nezachytáva adekvátnu informáciu z originálneho textu.

2.8.2 Druhý preklad

- O:** *He's shouting like we're standing next to a speaker at a heavy metal concert and I'm wearing a headband over my ears like Axl Rose.* (s. 318)
- P:** *Reval, akoby sme boli na heavymetalovom koncerte a ja by som so slúchadlami na ušiach ako Axl Rose stála rovno pri reproduktore.* (s. 244)
- N:** *Vrieska, akoby som mala šatku cez uši ako Axl Rose a stáli by sme rovno pri reproduktore na heavymetalovom koncerte.*

Axl Rose je známy predovšetkým ako spoluzakladateľ a spevák kultovej americkej skupiny Guns N' Roses. Neodmysliteľnou súčasťou jeho zovňajška je šatka uviazaná cez uši. Preklad slova „*headband*“ ako „slúchadlá“ nielenže adekvátne nevystihuje originál, ale vo vete znie neprirodzene. Ak si pozorný čitateľ situáciu predstaví, môže sa premýšľať nad tým, prečo by mal mať človek na koncerte stojaci pri reproduktore na ušiach slúchadlá.

- O:** *My mobile phone starts playing its Bros 'When Will I Be Famous?' ringtone.* (s. 14)
- P:** *Vtom mi mobil začal vyhrávať melódiu When Will I Be Famous od kapely Bros.* (s. 14)
- O:** *Suddenly I hear my Bros ringtone.* (s. 88)
- P:** *Vtom sa ozvala známa melódia Brothers.* (s. 70)

„*Bros*“ bola trojčlenná britská hudobná skupina úspešná koncom osemdesiatych a začiatkom deväťdesiatych rokov. Názov vznikol skrátením anglického slova „*brothers*“, čiže „*bratia*“. Názov skupiny sa od začiatku až do konca jej fungovania písal v tej istej forme a nikdy sa nezmenil, teda vždy boli známi ako „*Bros*“ a nie ako „*Brothers*“, ako uvádza prekladateľka. Autorka použila názov tejto skupiny viackrát a z prekladateľského hľadiska je zaujímavá skutočnosť, že prekladateľka niekedy používa skutočný názov „*Bros*“, inokedy vymyslený názov „*Brothers*“, čoho dôvodom môže byť aj nedostatočná pamäť prekladateľských riešení.

3 POROVNANIE PREKLADOV

Pri analýzach oboch prekladov sme narazili na veľký počet lapsusov, pričom mnoho z nich sme považovali za zbytočné a dalo sa im jednoducho vyhnúť. Analýzou sme dospeli k záveru, že prekladateľka opäť nevyužívala potrebné zdroje a spoliehala sa na vlastné vedomosti, ktoré ju však často sklamali.

Pri porovnávaní vybraných prekladateľských problémov v dvoch analyzovaných prekladoch sme v niektorých aspektoch badali zlepšenie, no zväčša bola úroveň rovnako slabá ako pri prvom románe, prípadne horšia.

3.1 Doslovný preklad a preinterpretovanie

V prvom preklade sa veľmi často vyskytovali doslovné preklady, zatiaľ čo v druhom bolo takýchto prípadov o niečo menej, čo môže na prvý pohľad pôsobiť pozitívne, no musíme brať do úvahy i to, že prekladateľka si v druhom preklade viac vymýšľala a menej sa sústredila na originálny text. Je teda otázne, či je „lepší“ doslovný preklad so zachovaným významom, alebo plynulý preklad s posunutým alebo dokresleným významom.

3.2 Konštitutívny posun

S konštitutívnym posunom mala prekladateľka značné problémy v oboch prekladoch, pričom v prvom šlo zväčša len o jednotlivé vety, zatiaľ čo v druhom posunula do minulého času celý román, ktorý bol napísaný v prítomnom čase. Tento problém považujeme za jeden z najzávažnejších v oboch prekladoch a od skúsenej prekladateľky, ako nám naznačilo jedno z kontaktovaných vydavateľstiev, sme takúto začiatočnícku chybu skutočne nečakali. Na druhej strane však treba uviesť i to, že v druhom preklade sa vyhýbala kopírovaniu anglických vetných konštrukcií, nepoužívala bodkočiarky a väčšmi sa odpútala od východiskového textu, čo okrem iného vyústilo do preinterpretovania.

3.3 Vynechávanie

Čo sa týka vynechávania, v prvom preklade bol tento jav pravdepodobne motivovaný nepozornosťou na rozdiel od druhého románu, kde k vynechávaniu nedochádzalo tak často, a keď k nemu predsa len došlo, bolo to zrejme z iných dôvodov. Postrehli sme totiž, že prekladateľka vynechávala niektoré erotické scé-

ny, čo mohlo byť zapríčinené tým, že menovaný obsah bol v rozpore s prekladateľkinými etickými a mravnými zásadami. S takýmto riešením však nesúhlasíme, lebo kniha je určená dospelému čitateľovi, a preto nevidíme dôvod na cenzúru. Sme toho názoru, že dielo by sa malo prekladať celistvo a nemali by sa potláčať ani nahrádzať jeho charakteristické črty. Ako tvrdí J. Vilikovský, „[ž]iadame, aby preklad reprodukoval dielo ako celok, nie iba niektoré jeho stránky. Hoci sa mení jazyk i dobový kontext, naším cieľom je estetická totožnosť oboch textov a funkčná ekvivalencia ich štruktúrnych prvkov“ (1984, s. 117). Za cenzúrou však mohlo stáť aj vydavateľstvo.

3.4 Kultúrne rozdiely

V oboch prekladoch bola kameňom úrazu svetová hudba, kultúra a kinematografia. Chyby, ktorých sa prekladateľka v oboch prekladoch dopustila, považujeme v dnešnej dobe internetu za neprípustné. V tomto smere prejavila absentujúcu verifikačnú kompetenciu a ignoranciu voči prekladaným dielam. Vzhľadom na typ a obsah prekladaných románov to považujeme za jeden z najväčších nedostatkov jej prekladov. Frekvencia výskytu i závažnosť jednotlivých problémov bola vyššia v prvom románe, a to predovšetkým z toho dôvodu, že na nedostatky sa dalo často prísť i bez porovnávania.

4 ZHRNUTIE

Pri porovnávaní sme dospeli k názoru, že druhý preklad je z hľadiska plynulosti textu o trochu lepší ako prvý, lebo veľké množstvo lapsusov sa dá odhaliť jedine porovnávaním, zatiaľ čo v prvom preklade boli chyby viditeľné pri bežnom čítaní. Ak sa však na romány pozrieme z hľadiska vernosti originálu, za vernejší považujeme prvý preklad, keďže v druhom prekladateľka neúmerne prikrášľovala text a ignorovala idiolekt autorky, čo sme mohli vidieť aj v uvedených príkladoch.

Príčinu nevhodných zásahov prekladateľky do textu nepoznáme, keďže sa nám s ňou nepodarilo spojiť. Môžeme len predpokladať, že za osem rokov, teda v časovom období medzi vydaním prvého a druhého románu, nabrala sebaistotu a text začala vnímať skôr len ako predlohu, ktorou sa inšpirovala pri tvorbe vlastného textu. Mohla za tým byť i snaha o umelé predlžovanie textu z dôvodu vidiny vyššieho honorára alebo snaha potešiť čitateľa a prispôbiť mu text, aby sa mu zdal vtipnejší, čo by mohlo následne zvýšiť jeho predaj. Uvedené možnosti sú len dohady a nezakladajú sa na overených informáciách.

Medzi vydaním prvého a druhého prekladu ubehlo osem rokov a za ten čas prekladateľka preložila viacero kníh. Musíme konštatovať, že v analyzovaných románoch sa tendencie prekladateľky opakovali. Opäť chýbala verifikačná kompetencia i pamäť prekladateľských riešení, pozorovali sme veľké množstvo zbytočných negatívnych posunov, ale aj mnoho konštitučných, individuálnych i tematických posunov, s ktorými si prekladateľka nedokázala dostatočne poradiť.

Dospeli sme k záveru, že hoci dané časové obdobie vnieslo do prekladateľkinej práce niekoľko pozitívnych zmien, svoj nízky štandard nezvýšila, a to z dôvodu troch hlavných problémov, za ktoré považujeme posun času v celom románe z prítomného na minulé, nedodržovanie odsekov a extrémne preinterpretovanie. Z vymenovaných sme v prvom preklade spozorovali len posledný, aj to v oveľa nižšej frekvencii i závažnosti.

ZÁVER

Cieľom tejto práce bolo poukázať na význam kritiky prekladu a povzbudiť prekladateľov k tomu, aby pri preklade literárnych diel podávali čo najlepší výkon, aby sa nemuseli za svoju prácu hanbiť a skrývať sa za pseudonymy. Veríme, že naša práca podnieti mladých prekladateľov k zodpovednejšiemu prístupu k práci, čo sa neskôr odrazí na skvalitnení prekladov.

Touto prácou chceme poukázať na dôležitosť sebareflexie v prekladateľskej činnosti, ktorá by nás, prekladateľov, mohla posunúť k lepším výkonom. Zároveň však apelujeme na vydavateľstvá, aby dali šancu i mladým a neskúseným prekladateľom, lebo skúsenosti prekladateľa nie sú vždy zárukou kvalitného prekladu.

PRAMENE

HORNBY, Nick: *About a Boy*. New York : The Berkley Publishing Group, 1998, 2012, 278 s. ISBN 978-0-575-06159-6.

HORNBY, Nick: *Ako na vec*. Bratislava : Ikar, 2002, 269 s. ISBN: 805510347x.

HOLMES, Lucy-Anne: *50 Ways to Find a Lover*. London : Pan Macmilian, 2009. ISBN 978-0-330-45839-9.

HOLMESOVÁ, Lucy-Anne: *50 spôsobov ako zbalit chlapa*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 2010, 320 s. ISBN 9788022015318.

LITERATÚRA

- DUTKOVÁ, Lucia: *Analýza prekladu Hornbyho románu „Ako na vec“*. [bakalárska práca]. Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 2012. 47 s.
- DUTKOVÁ, Lucia: *Porovnávací analýzy dvoch prekladov jednej prekladateľky*. [diplomová práca]. Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 2014. 70 s.
- FERENČÍK, Ján: *Kontexty prekladu*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1982.
- GROMOVÁ, Edita – RAKŠÁNYIOVÁ, Jana: *Translatologické reflexie*. Bratislava : Book & Book, 2005. ISBN 80-969099-2-4.
- IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, M.: *Slovenčina bez chýb*. Bratislava : SAMO, 2009. ISBN 978-80-89123-06-3.
- KAČALA, J., et al.: *Krátky slovník slovenského jazyka*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2003. ISBN 80-224-0750-X.
- KENÍŽ, Alojz: *Preklad ako hra na invariant a ekvivalenciu*. Bratislava : AnaPress, 2008. ISBN 978-80-89137-38-1.
- MÜGLOVÁ, D.: *Komunikácia, tlmočenie, preklad alebo prečo spadla Babylonská veža*. Bratislava : Enigma, 2009. ISBN 978-80-89132-82-9.
- PISÁRČIKOVÁ, M., et al.: *Synonymický slovník slovenčiny*. Bratislava : Veda, 2000. ISBN 80-224-0585-X.
- POPOVIČ, Anton: *Teória umeleckého prekladu*. Bratislava : Tatran, 1975.
- POPOVIČ, Anton a kol.: *Originál – Preklad*. Bratislava : Tatran, 1983.
- VILIKOVSKÝ, Ján: *Preklad ako tvorba*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1984.

RESUMÉ

The paper is focused on the comparison and analysis of two translations by one translator realized within an eight-year time interval. The first analysed translation is Hornby's novel *About a Boy* which was translated into Slovak as *Ako na vec*. The second one is Holmes's novel *50 Ways to Find a Lover* translated into Slovak as *50 spôsobov ako zbalit chlapa*. The author provides essential information about the translator as well as some particular translation problems supported by a brief description of the problem. She also offers suggestions of her own solutions. Consequently, she compares the quality of both translations. The aim of the work is to find out if the eight-year time interval between two translations filled with rich translation practice helped to improve the quality of the second translation.

◆◆◆

Mgr. Lucia Dutková
Levočská 88
053 01 Harichovce
luc.dutkova@gmail.com

O SLOVENSKOM PREKLADE KNIHY H. QUIROGU ROZPRÁVKY Z PRALESA

Jana Eldesová

Jana Eldesová je absolventkou Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave v odbore Prekladateľstvo a tlmočníctvo v kombinácii anglický jazyk a kultúra – španielsky jazyk a kultúra. Po ukončení štúdia absolvovala prekladateľskú stáž v Európskej komisii a naďalej sa venuje prekladom z oboch jazykov. Fascinuje ju výskum v oblasti prekladov detskej literatúry zo španielskeho jazyka a v budúcnosti by aj sama rada prekladala knihy pre deti.

ÚVOD

Uruguajský autor Horacio Quiroga patrí medzi najlepších hispanoamerických poviedkarov. Je známy predovšetkým hororovými príbehmi „poeovského“ typu vhodnými skôr pre dospelého čitateľa, ale o svoje poviedkárске umenie neukrátil ani detského príjemcu. V rokoch 1916-1918, kedy sa podujal pracovať aj na prvých poviedkach pre deti, publikoval najmä v argentínskych časopisoch *Fray Mocho*, *P. B. T*, *El Hogar* a *Caras y Caretas*. Všetky príbehy pre deti vydané v tomto období následne vyšli v roku 1918 ako súbor poviedok pod názvom *Cuentos de la selva para niños*. H. Quiroga sa dlhý čas snažil, aby sa táto zbierka zaradila medzi povinné čítanie na základných školách, ale kvôli netypickosti jeho dobrodružných príbehov sa tak nestalo¹.

Dielo *Cuentos de la selva* nás počas písania bakalárskej práce zaujalo natoľko, že sme sa rozhodli na túto prácu nadviazať aj v poslednom ročníku, a to konfrontáciou dvoch slovenských prekladov uznávaného slovenského prekladateľa Vladimíra Olerínyho (* 15. júl 1921), ktorého sme ako prekladateľa literatúry pre deti a mládež predtým nepoznali. Našou ambíciou bolo s využitím analytickej a komparatívnej metódy objektívne a kriticky zhodnotiť prekladateľské riešenia prvého vydania prekladu diela *Cuentos de la selva*, ktoré vyšlo v roku 1959 vo vydavateľstve Mladé letá pod názvom *Rozprávky z pralesa*, a následne ich konfrontovať s riešeniami v druhom vydaní z roku 1971. Pri spracovávaní údajov sme

postupovali systematicky a porovnávali jednotlivé vydania s originálom vetu po vete zo syntaktického, lexikálno-sémantického a výrazového hľadiska. Výsledné zistenia sme zasadili do rovnakých troch skupín. V poslednej časti výskumu sme sa pokúsili charakterizovať prekladateľovu stratégiu a zistiť, či sa na jeho preklade prejavil aj vtedajší prekladateľský úzus. Vzhľadom na súčasnosť sme sa následne snažili zodpovedať otázku čitateľskej aktuálnosti tohto prekladu.

1 KONTEXTY DIELA *CUENTOS DE LA SELVA*

Ako sme v úvode uviedli, H. Quiroga začal publikovať prvé príbehy pre deti v roku 1916. Čo autora inšpirovalo k tomu, aby začal písať pre detských čitateľov? Odpoveď je jednoduchá: jeho vlastné deti. Dočítali sme sa, že ich vychovával autoritatívne, ba priam diktátorsky. Od útleho detstva ich rôznym spôsobom vystavoval nebezpečenstvu, aby sa naučili čeliť nástrahám života a dokázali sa v každej situácii vynájsť (napríklad ich nechal samé v pralese alebo ich posadil na kraj útesu). Domnievame sa, že autorove výchovné metódy nám prezrádzajú veľa o jeho charaktere a ešte viac nás utvrdzujú v názore, že išlo o tvrdého človeka, ktorý vzbudzoval rešpekt, no zároveň dokázal svoju lásku k deťom prejavíť v príbehoch, ktoré im vymýšľal. Hoci boli plné nebezpečenstva, učil ich aj správnym hodnotám a upozorňoval ich aj na dôležitosť lásky, rešpektu a rovnováhy v spoluživaní človeka s prírodou.

Viacerí odborníci poukazujú na to, že zbierka *Cuentos de la selva* má ústny pôvod, ktorý sa prejavil predovšetkým na lexikálnej rovine. Literárny kritik Emir Rodríguez Monegal na základe rozhovorov s Quirogovým synom Daríom podotýka, že väčšina týchto príbehov vznikla počas prvých rokov života autorových detí, keď ešte žila ich matka (Ana María Cirés spáchala v roku 1915 samovraždu²). Zvyšné texty sa pravdepodobne spájajú s obdobím autorovho vdovstva či s pobytom v Buenos Aires.

Publikácia *Cuentos de la selva* obsahuje osem príbehov a všetky sa odohrávajú v pralese argentínskej provincie Misiones. S prostredím, v ktorom sa príbehy odohrávajú, súvisí aj viacvrstvová lexikálna rovina. Autor sa snažil čo najviac priblížiť detskému čitateľovi v Južnej Amerike a z tohto dôvodu v zbierke použil viacero regionalizmov (najmä pri názvoch živočíchov či prostredia – *las uras*, *la tacaura* atď.). Hoci často používa dlhé súvetia, štylisticky sa usiluje čo najviac priblížiť ústnej forme rozprávania, vyjadruje sa priamo, akoby spontánne, bez rozsiahlych opisov. Hlavné postavy Quirogových príbehov sú zvieratá s ľudskými vlastnosťami, čím nadobúdajú charakter klasických bájok, známych aj z európskych literatúr (Ezop, La Fontaine, Krylov atď.). Ide predovšetkým o charakterové typy postáv, ktoré autor na základe hlavných vlastností typizuje. Zaujalo nás, že

ľudské postavy v príbehoch nemajú meno. Predpokladáme, že to môže byť buď spôsobené tým, že autor ich často vykresľuje z pohľadu zvierat, teda ako bezmenných predstaviteľov iného, ľudského rodu, alebo preto, že chcel dosiahnuť, aby takto predstavovali ľudstvo vo všeobecnosti. Autor v diele využíva najmä mravoučné a aktuálne témy týkajúce sa životného prostredia a vzťahu človeka k prírode. Všetky príbehy majú rozprávkovovo šťastný koniec, ktorý spĺňa didaktickú funkciu knihy a súčasne prezentuje autorovu možno takmer utopickú predstavu o rovnováhe medzi prírodou a človekom, ktorou chce v detskom čitateľovi podporiť túžbu po spravodlivom a morálne čistom svete.

Napriek tomu, že mnohí literárni kritici poukazovali na podobnosť diela Horacia Quiroga s príbehmi anglického spisovateľa Rudyarda Kiplinga (1865-1936), ktorého autor verejne označoval za svoj vzor, nazdávame sa, že podoba spočíva len v spoločnej tematike. R. Kipling sa síce narodil v Indii, no celý život vyrastal medzi britskými obyvateľmi a bol vychovaný na etických princípoch západnej kultúry. Na rozdiel od neho bol H. Quiroga doslova „mužom z pralesa“, R. Kiplinga indickí domáci vždy považovali za cudzinca. Fascinovala ho indická kultúra, spôsob života a exotickosť prostredia, no príbehy písal z pohľadu cestovateľa. Naopak H. Quiroga v pralese prežil väčšinu života, patril k domácejmu obyvateľstvu a sám si vybral život uprostred divočiny. Pre uruguajského autora neexistovalo nič prirodzenejšie než prales. Bezprostredný kontakt s prírodou a jej obyvateľmi sa prejavil aj v jeho príbehoch a poviedkach, ktoré sú priame, drsné a vychádzajú z osobných skúseností. V porovnaní s Quirogovým dielom vznikla prvá Kiplingova tvorba pre deti (vrátane príbehov z *Knihy džunglí*, 1894) v čase, keď autor žil v Spojených štátoch. Je v nej badať očarenie exotickosťou cudzieho prostredia a imperialistický postoj, charakteristický pre väčšinu anglických textov z prelomu 19. a 20. storočia. Predpokladáme, že Quiroga sa Kiplingovou tvorbou naozaj len inšpiroval, aby tak ponúkol nový pohľad na život v pralese z pohľadu jeho obyvateľa, ktorý písal najmä pre domácich čitateľov. Týmto spôsobom sa aj v tvorbe pre deti výrazne pričínil o posilnenie ich národnej a kultúrnej identity.

2 PERCEPCIA PREKLADOV DETSKEJ LITERATÚRY ZO ŠPANIELSKÉHO JAZYKA

Zásluhou vydavateľstva Mladé letá je prvé vydanie *Rozprávok z pralesa* v slovenskom jazyku z roku 1959 aj prvým prekladom literatúry pre deti zo španielskeho jazyka. Jeho vydaniu sa aj napriek tomu, že ide o exotické a významné dielo hispánskej literatúry, nevenovala takmer žiadna pozornosť. V dobových časopisoch (*Slovenské pohľady*, *Zlatý máj* – ročníky 1959-1971) sa nám nepodarilo nájsť článok, kritiku ani recenziu týkajúcu sa slovenského vydania spomínaného

diela. Naopak, české vydanie prekladu Ady Veselej z roku 1960 v Zlatom máji recenzovala Z. Trnková.

Bohužiaľ, rovnako ho opomínajú aj súčasní slovenskí odborníci na detskú literatúru. Týka sa to hlavne základných publikácií popredných literárnych vedcov Ondreja Sliackeho a Zuzany Stanislavovej, ktorí či už samostatne alebo vzájomnou spoluprácou prispeli k výskumu pôvodnej slovenskej a prekladovej literatúry pre deti a mládež. Tento fakt pravdepodobne súvisí aj s tým, že prekladová literatúra pre deti na Slovensku doposiaľ nie je kompletne spracovaná.

Ondrej Sliacky sa jej okrajovo venuje v diele *Dejiny slovenskej literatúry pre deti a mládež do roku 1960*, kde uvádza hlavné tendencie a výber z prekladovej literatúry pre deti daného obdobia. Na jeho prácu nadväzuje Zuzana Stanislavová, najskôr pokračovaním Sliackeho série vydaním *Dejín slovenskej literatúry pre deti a mládež po roku 1960* a neskôr spomínanou publikáciou *Žánrové, poetologické a axiologické aspekty prekladov literatúry pre deti a mládež I*, v ktorej rozoberá situáciu detskej prekladovej literatúry v kontexte 60. rokov 20. storočia. Napriek tomu, že sa zo všetkých troch diel dozvedáme veľa o všeobecnej situácii literatúry pre deti na Slovensku, a že v nich obaja autori predstavujú popredné zahraničné diela preložené do slovenčiny, dielo Horacia Quirogu nespomínajú. Zlatko Klátik v publikácii *Svetová literatúra pre mládež (profily a prehľady)* spomína hlavných predstaviteľov španielskej či juhoamerickej literatúry, ale meno Horacia Quirogu medzi nimi nenájdeme. Jedinou zmienkou vzťahujúcou sa na obdobie 50., 60. a 70. rokov je informácia o vydaní Felixovho prekladu Cervantesovho *Dômyselného rytiera dona Quijota de la Mancha* v úprave Ľuda Zúbka z roku 1965, ktorý uvádza Stanislavová v monografii *Žánrové, poetologické a axiologické aspekty prekladov literatúry pre deti a mládež I*.

V súvislosti s tým je prekvapujúce, že absentuje zmienka o vôbec prvom zdokumentovanom preklade detskej literatúry zo španielčiny, a navyše z hispanoamerickej literatúry, ktorý tematicky, jazykovo i esteticky mohol v čase svojho vydania pôsobiť novátorsky a čitateľsky príťažlivo. Predpokladáme, že keďže sa aj Z. Stanislavová aj O. Sliacky v rámci svojho výskumu prekladovej literatúry venovali hlavne tvorbe tých krajín, literatúra ktorých v danom období dominovala, táto stratégia zapríčinila opomenutie slovenského vydania prekladu diela uruguajského spisovateľa Horacia Quirogu.

3 KOMPARATÍVNA ANALÝZA DVOCH SLOVENSKÝCH VYDANÍ ROZPRÁVOK Z PRALESA

V nasledujúcej kapitole z pohľadu súčasného čitateľa rozanalyzujeme a zhodnotíme prekladateľské postupy Vladimíra Olerínyho v oboch slovenských vydaniach

Quirogovho diela *Rozprávky z pralesa* z roku 1959 a 1971. Vzhľadom na úlohu, ktorú pred vydaním diela vykonávajú textoví či jazykoví redaktori, považujeme za potrebné uviesť, že pri prvom preklade bola zodpovednou redaktorkou M. Príbusová a ako korektorka je označená V. Jaká, pričom vo vydaní z roku 1971 je uvedená ako zodpovedná redaktorka dr. E. Račková. Domnievame sa, že zmena jazykového redaktora mohla, okrem iného, spôsobiť viaceré úpravy, ktorým sa v tejto časti budeme bližšie venovať.

3.1 Syntaktická rovina

Na syntaktickej rovine sme si vzhľadom na časový odstup medzi jednotlivými vydania prekladu a súčasnosťou všimli najmä štylistické otázky slovosledu a celkovej estetiky viet. Pri analýze oboch slovenských vydaní sme našli **zásadné rozdiely, či už v dĺžke preložených viet alebo v zastaraných syntaktických konštrukciách**. Uvádžeme niekoľko príkladov:

Originál	Prvé vydanie (1959)	Druhé vydanie (1971)
<i>El tigre quedó roncando de dolor</i> (s. 26)	<i>... a od bolesti ručal.</i> (s. 56)	<i>... a ručal od bolesti.</i> (s. 64)
<i>... cargó el winchester con la rapidez de un rayo.</i> (s. 30)	<i>... nabil rýchlosťou blesku svoju vinčestrovku.</i> (s. 63)	<i>... rýchlosťou blesku nabil svoju vinčestrovku.</i> (s. 72)
<i>Aquello duró solamente dos minutos.</i> (s. 30)	<i>Iba dve minúty to trvalo.</i> (s. 64)	<i>Trvalo to iba dve minúty.</i> (s. 73)
<i>Yo lo voy a curar a él ahora.</i> (s. 5)	<i>Teraz ho zase ja vyliečim.</i> (s. 8)	<i>Teraz zase vyliečim ja jeho.</i> (s. 9)

Napriek tomu, že vo väčšine prípadov je druhé vydanie z hľadiska syntaxe upravenejšie, v niektorých prípadoch vo verzii z roku 1971 prekvapivo badať ešte silnejšiu hypnózu originálom než v prvom vydaní. Výstižným príkladom je preklad nasledovnej vety. Uvádžeme originál (O), prvé vydanie prekladu (P1), druhé vydanie prekladu (P2) ako aj vlastný návrh prekladu (N):

- O:** *Se puso a recorrer la orilla de las lagunas y bañados, buscando plumas de garza para llevarle al cazador.* (s. 21)
- P1:** *Pobehala brehy jazier a rybníkov a hľadala volavčie perá, čo chcela zaniest poľovníkovi.* (s. 43)

P2: *Dala sa obchádzať brehy jazier a rybníkov a hľadať volavčie perá, aby ich zanesla poľovníkovi.* (s. 50)

N: *Obišla brehy jazier a rybníkov, kde hľadala volavčie perá, ktoré potom zanesla poľovníkovi.*

Napriek uvedeným príkladom je však text prekladu zo syntaktického hľadiska v druhom, upravenom vydaní gramaticky kvalitnejšie spracovaný, a preto vykonané opravy považujeme za oprávnené.

3.2 Lexikálno-sémantická rovina

Zo súčasného hľadiska považujeme za najväčší problém lexikálno-sémantickej roviny prekladu veľké množstvo zastaraných výrazov či českým jazykom ovplyvnených ekvivalentov, ktoré ani v druhom vydaní neboli nijako upravené. Keď sa však zamyslíme nad jazykovou situáciou či už v roku 1959 alebo v roku 1971, nemôžeme používanie bohemizmov ani zastaraných výrazov či syntaxe prekladateľovi vyčítať⁴. V obidvoch vydaniach sa tak veľakrát stretávame napríklad so slovesom „spochabieť sa“, či s prídavným menom „pochabý“:

Originál	Prvé vydanie (1959)	Druhé vydanie (1971)
¿Están locos? (s. 8)	<i>Spochabeli ste sa?</i> (s. 13)	Čo ste sa <i>spochabeli</i> ? (s. 16)
<i>Estaba loco de contento.</i> (s. 13)	<i>Mal sa spochabieť od radosti.</i> (s. 24)	<i>Mal sa spochabieť od šťastia.</i> (s. 28)

V jednom z prípadov prekladateľ nahradil slovo „pochabý“ funkčným synonymom „pojašený“. Napriek tomu, že sloveso „spochabieť sa“ či prídavné meno „pochabý“ boli v reči začiatkom 60. rokov a v 70. rokoch minulého storočia pravdepodobne bežne využívané, súčasnému čitateľovi už nie sú také blízke a vyžadovali by si funkčnejšiu substitúciu.

Podobným príkladom sú aj slová „*sklep*“ (obchod, s. 16), „*pokrovec*“ (koberec, s. 9), „*rozhutovať*“ (premýšľať, s. 53), „*nešvár*“ (zmätok, s. 21), „*kvetenstvo*“ (rastlinstvo, s. 82), „*podaromnici*“ (zbytočne, s. 83), „*huk*“ (hluk, s. 30), „*naveľa*“ (napokon, s. 44), „*hotovať sa*“ (chystať sa, s. 71), „*blízo*“ (blízko, s. 58), či tvary ako „*uštiplo ju do očí*“ (uštiplo ju do očí, s. 45), „*v mihu*“ (v okamihu, s. 58), „*jazveča*“ (jazvieča, s. 54). Vyskytli sa prípady slov, ktoré síce aj dnes pripúšťajú dvojtvar (zubmi/zubami, kvapiek/kvapák), no domnievame sa, že súčasnému používateľo-

vi jazyka by v prekladoch použité „zubmi“ či „kvapák“ zneli neprirodzene, o to viac, že je dielo určené detskému čitateľovi, ktorého síce uvedené zastarané slová môžu zaujať, no pravdepodobne im neporozumie.

Ďalšou zaujímavosťou je nadmerné používanie naturalizácie a substitúcie, čím sa prekladateľ nijako neodlišuje od dobového prekladateľského úzu. Ten sa miestami prejavil až extrémne, ako v prípade slova „*una ramada*“ (s. 5) označujúce prístrešok z konárov, ktoré bolo preložené ako „*kolibka*“ (s. 7). Toto slovo považujeme z dôvodu silnej spätosti s cieľovou kultúrou za nefunkčné a je pozoruhodné, že preklad nebol ani v druhom vydaní upravený. Je možné, že bol tento výraz natolko zviazaný s prekladateľovým idiolektom, že ani jemu ani redaktor-kám v danom období nevyznel rušivo.

Jedným z dôvodov, prečo si prekladatelia často zvolia princíp naturalizácie môže byť aj ich úsilie prispôbiť originál potrebám a vedomostiam čitateľa, a to v tom zmysle, že ho prekladateľ s cieľom zachovania funkcie cudzieho prvku nahradí domácim elementom. V preklade V. Olerínyho nachádzame aj takýto druh naturalizácie, pravdepodobne založený najmä na vonkajšej podobnosti zvierat, pretože slovo „*una lechuza*“ (plamienka, s. 8) preložil jednoducho ako „*sova*“ (s. 17), „*un coati*“ (nosál, s. 21) sa v texte vyskytuje ako „*jazvec-coati*“ (s. 52), „*los dorados*“ (s. 27, druhy ryby – pramica pruhovaná) vystupujú ako „*zlaté rybky*“ (s. 66), „*palometas*“ (s. 73) ako „*hláče*“, či „*carpincho*“ (kapybara, s. 28) ako „*malé morča*“ (s. 68). Pri poslednom prípade by sme sa pristavili, pretože v poviedke *Brod cez Yabebirí* toto zviera cez rieku na chrbte odnesie vinčestrovku a plnú škatuľu nábojov, aby zachránilo človeka a raje bojujúce o prežitie. Predpokladáme, že prekladateľ vedel, ako kapybara vyzerá, no chcel toto zviera priblížiť čitateľovi, a tak si zvolil za ekvivalent slovo „*morča*“. Je však nutné si uvedomiť, že na to, aby dokázalo morča s puškou a nábojmi preplávať rieku, muselo by byť oveľa väčšie a silnejšie. Vzhľadom na túto skutočnosť hodnotíme ekvivalent ako nefunkčný a v tomto prípade by sme volili skôr využitie vnútorných vysvetliviek, prípadne poznámok pod čiarou.

Podobným príkladom je aj preklad slova „*cascarudos*“ (s. 21), ktoré znamená „*chrobáky*“, ale sú preložené ako „*kôrovce*“ (s. 53). Kontext tento ekvivalent opäť nepripúšťa, pretože kôrovce žijú prevažne vo vode a v texte sa nachádzajú v pasáži, kde sa píše, ako mláďa nosáľa vyhľadáva „*kôrovce*“ medzi hniúcim raždím a listami v tráve. Môžeme sa domnievať, že príčinou voľby nesprávneho ekvivalentu mohla byť prekladateľova nedostatočná vedomosť o význame slova alebo jeho chybná interpretácia.

Pri analyzovaní prekladu sme si všimli, že prekladateľ v diele neuplatňoval iba naturalizačný princíp, ale na niektorých miestach si zvolil opačný postup, teda exotizáciu. Prekladateľ v preklade napríklad ponechal mnoho pôvodných cudzích názvov zvierat (v origináli ide o regionalizmy patriace do jazyka guara-

ni) a doplnil ich vysvetlivkami priamo v texte: „*hniezdo vtáka tukana, v ktorom boli...*“ (s. 53) z pôvodného „*uno de tucán, que tenía...*“ (s. 22), „*zmije yarará so sukničkou zo šedého tylu*“ (s. 14) z pôvodného „*las yararás, una pollerita de tul gris*“ (s. 7), „*ovady a muchy uras štípu*“ (s. 44) z pôvodného „*los tábanos y las uras sí pican*“ (s. 19), „*sumec Surubí*“ (s. 36) z pôvodného „*Surubí*“ (s. 16). Takýmto spôsobom prekladateľ zachoval kolorit prostredia, v ktorom sa dej rozprávok odohráva, a neochudobnil tak čitateľa ani o istý jazykovo-estetický zážitok.

Okrem vysvetliviek v texte sa však V. Oleríny rozhodol využiť aj poznámky pod čiarou, v ktorých detskému čitateľovi objasnil význam použitého cudzieho slova, ktoré sa v texte ocitlo prvýkrát. Takýmto spôsobom oboznámil dieťa s novými pojmami ako „*peón – sedliak, robotník v Latinskej Amerike, žijúci v otrockej závislosti od statkára*“ (s. 21, v prvom vydaní sa stretávame s výrazom bez dĺžňa), „*liana – tropická popínavá rastlina*“ (s. 10), či „*kajman – juhoamerický krokodíl*“ (s. 14). Je nutné dodať, že takéto druhy vysvetliviek sú bez zmeny zachované rovnako v prvom aj v druhom vydaní Quirogových rozprávok.

Vzhľadom na skutočnosť, že dielo priam prekypuje názvami živočíchov, ktoré slovenskému čitateľovi v čase, keď preklad vznikol, museli byť neznáme, však prekladateľ mohol podobný prístup vysvetliviek aplikovať aj pri iných zvieratách, ktoré sa v texte vyskytujú bez akejkoľvek poznámky: „*pásovec*“ (s. 16), „*mravčiar*“ (s. 46, v prvom vydaní nespisovne „*mravenčiar*“), „*raja*“ (s. 61, v prvom vydaní nespisovne „*rajnok*“, pravdepodobne ovplyvnené českým „*rejnok*“) či v prípade názvov cudzích stromov „*árboles lapachos y quebrachos*“ (s. 14), ktoré iba foneticky upravil na „*lapačové a kebračové stromy*“ (s. 32) bez bližšieho vysvetlenia, o aké stromy ide, podobne ako v prípade slova „*el winchester*“ (s. 28) – „*vinčestrovka*“ (s. 68). Z tohto dôvodu usudzujeme, že lepším riešením by bolo, keby si prekladateľ vybral iba jeden spôsob využitia vysvetliviek (či už priamo v texte alebo ako poznámky pod čiarou), ktorým by postupoval v celom diele, aby mal preklad ucelenejší charakter.

Vo východiskovom texte sa však nachádza ešte jeden zaujímavý prvok, ktorý má aj v rámci jazyka originálu exotizačný charakter. Ide o španielsku vetu: „*Era, como se ve, un loro bien feliz, que además de ser libre, como lo desean todos los pájaros, tenía también, como las personas ricas, su five o'clock tea*“ (s. 11). V originálnom texte je anglický výraz „*five o'clock tea*“ zvýraznený kurzívou, čím dal autor jednoznačne najavo, že prvok je cudzí aj pre jeho kultúru. V slovenskom preklade z roku 1959 sa stretávame s nasledovným ekvivalentom: „*Bol to teda, ako vidno, veľmi šťastný papagáj, lebo nielenže bol slobodný, čo je túžbou všetkých vtákov, ale aj píjal, ako bohatí ľudia, čaj o piatej*“ (s. 18). Prekladateľ sa teda rozhodol výraz preložiť, no ponechal zvýraznenie kurzívou, čím čiastočne zachoval autorov zámer. Domnievame sa však, že v takomto prípade už bolo zvýraznenie kurzívou zbytočné, pretože pôvodná príčina zvýraznenia bola z textu odstránená. Vo vyda-

ní z roku 1971 sa ale vyskytla zmena a uvedený výraz už kurzívou vyznačený nie je, splyva so zvyšným textom a stráca tak svoju pôvodnú funkciu.

Napriek tomu sa v preklade nachádzajú mnohé vydarené riešenia, ktoré si zaslúžia pozornosť, keďže svojou prirodzenosťou, nápaditosťou a veselosťou detského čitateľa zaujmú:

Originál	Prvé vydanie (1959)	Druhé vydanie (1971)
<i>eso le hacía bien</i> (s. 4)	<i>čo jeho zdraviu osožilo</i> (s. 6)	<i>a jeho zdraviu to osožilo</i> (s. 7)
<i>sacar carne con las uñas</i> (s. 5)	<i>pazúrmí vydrapiť kus mäsa</i> (s. 6)	<i>pazúrmí vydrapiť kus mäsa</i> (s. 8)
<i>nunca he visto</i> (s. 6)	<i>jakživ som nevidel</i> (s. 9)	<i>jakživ som nevidel</i> (s. 13)
<i>¿Cómo iba a presentarse en el comedor, con esa figura?</i> (s. 12)	<i>Akože sa takýto spotvorený ukáže v jedálni?</i> (s. 22)	<i>Akože sa takýto spotvorený ukáže v jedálni?</i> (s. 25)
<i>¿Pero usted sabe qué van a comer mañana estos dientes?</i> (s. 17)	<i>Ale viete vy, koho týmito zubmi zajtra rozchrúmnem?</i> (s. 34)	<i>Ale viete vy, koho týmito zubmi zajtra rozchrúmnem?</i> (s. 40)
<i>se relajó con gran placer</i> (s. 19)	<i>maškrtne sa zalizla</i> (s. 38)	<i>maškrtne sa oblizla</i> (s. 44)
<i>loco de alegría</i> (s. 22)	<i>išiel sa zmyšiť od radosti</i> (s. 48)	<i>celý natešený</i> (s. 54)
<i>apenas puedo hablar</i> (s. 29)	<i>ledva vládzem jazykom hýbať</i> (s. 62)	<i>ledva vládzem jazykom hýbať</i> (s. 71)
<i>hacía volar nubes de agua a manotones</i> (s. 27)	<i>Plieskal labami po hladine, až voda vysoko striekala</i> (s. 58)	<i>Plieskala labami po hladine, až voda vysoko striekala</i> (s. 67)

3.3 Výrazové zmeny v preklade

V preklade sme sa stretli s príkladmi výrazového zosilňovania, zoslabovania a negatívnymi výrazovými posunmi, pričom sa domnievame, že väčšina z nich bola spôsobená nepozornosťou, chybnou interpretáciou či hypnózou originálom. V príbehu o obrovskej korytnačke preložil V. Oleríny pôvodnú vetu nasledovne:

O: *Vivía solo en el bosque, y él mismo cocinaba.* (s. 4)

P: *Človek žil v lese sám ako prst, a sám si aj varil.* (s. 6)

Ďalšími príkladmi výrazového zosilnenia sú napríklad súvetia z príbehu o slepej lani:

O: *Pero aunque curada, y sana y contenta, la gamita tenía un secreto que la entristecía.* (s. 20-21)

P: *No hoci už bola vyliečená, zdravá a veselá, veľmi ju trápila a zarmucovala skrytá myšlienka.* (s. 43)

Ochudobňovanie východiskového textu zo štylistického hľadiska, ktoré sme pri analýze postrehli, sa týka využitia výrazovo neutrálnych slov miesto citovo zafarbených:

O: *Sólo los flamencos estaban tristes, porque como tienen muy poca inteligencia no habían sabido cómo **adornarse**.* (s. 8)

P1: *Iba plameniaky boli smutné, lebo sú dosť hlúpe a nevedeli, ako **sa obliecť**.* (1971, s. 15)

Ako lepšie riešenie navrhujeme nasledovnú expresívnejšiu alternatívu:

N: *Iba plameniaky boli smutné, lebo sú dosť hlúpe a nevedeli, ako **sa vystrojiť/vyparádiť**.*

Podobná situácia nastala aj v uvádzacej vete k priamej reči, kde sa nahnevaný tiger vyhráza rajám:

O: *Y entonces **gritó enfurecido**: -¡Ah, ya sé lo que es!* (s. 26)

P1: ***Rozzúrený zvolal**: - Aha, už viem, čo sa robí!* (1971, s. 64)

V tomto prípade by sme volili ekvivalent so silnejším zafarbením ako napríklad „rozzúrený zaručal“.

V slovenských vydaniach zvieracích rozprávok H. Quirogu sme našli viaceré príklady negatívnych posunov. V rozprávke *Medias de los flamencos* došlo k negatívnemu posunu v nasledovnom súvetí:

O: *Al oír esto, los flamencos, llenos de miedo porque estaban descubiertos, quisieron volar; pero estaban tan cansados que no pudieron levantar una sola **pata**.* (s. 9)

P1: *Keď plameniaky počuli, že ich odhalili, náramne sa zľakli a chceli odletieť. Ale boli také unavené, že nevládali hnúť ani len jedným **krídlom**.* (1971, s. 18)

V tomto prípade je dôležitý kontext, pretože príbeh hovorí o plameniakoch, ktoré si kúpili pančuchy z koží koralových zmijí, no aby na to zmije na zábave neprišli, museli plameniaky tancovať bez prestávky. Preto boli také unavené a nevládali pohnúť ani len jednou nohou. Z tohto dôvodu nevidíme žiaden zmysel, aby prekladateľ uvedené slovo menil na „krídlo“ a prikláňame sa k pôvodnému výrazu „noha“.

Za zmienku stojí prekladateľovo riešenie prirovnania v súvetí:

- O:** *Y las más espléndidas de todas eran las víboras de coral, que estaban vestidas con larguísimas gasas rojas, blancas y negras, y bailaban como serpentinas.* (s. 8)
- P1:** *Ale najkrajšie boli korálové zmijs, ktoré mali dlhočizné červené, biele a čierne závoje a tancovali ako špirály.* (1959, s. 12)
- P2:** *Ale najkrajšie boli korálové zmijs, ktoré mali dlhočizné červené, biele a čierne závoje a tancovali ako serpentíny.* (1971, s. 14)

Španielske slovo „*serpentina*“ má priamy slovenský ekvivalent – slovo „serpentína“, ktoré podľa Slovníka slovenského jazyka okrem hlavného významu „cesta s mnohými zákrutami“ znamená aj „dlhý úzky stočený pásik farebného papiera používaný pri zábavách a plesoch“. Domnievame sa však, že okrem týchto významov v danom kontexte ide skôr o referenciu na tzv. serpentínový tanec⁵, ktorý sa stal populárnym začiatkom 20. storočia. Prekladateľ sa tak musel rozhodovať medzi dvoma alternatívami: buď ponechá pôvodný výraz, ktorý však v cieľovom jazyku nie je dostatočne zaužívaný a detský čitateľ ho nepozná, no zachová pôvodnú myšlienku, alebo sa pokúsi prispôbiť si ho, prípadne nahraďiť zrozumiteľnejším ekvivalentom. Z uvedených príkladov vidíme, že v prvom vydaní nahradil serpentíny špirálami, ale v druhom vydaní bol verný originálu a rozhodol sa opačne. Napriek tomu sa nazdávame, že prvý variant je pre detského čitateľa pochopiteľnejší a vhodnejší, prípadne by sme ho nahradili podobným ekvivalentom evokujúcim krútiaci sa pohyb „tancovali ako vrtielka“.

Podobným príkladom na štylistický posun v prirovnaní je španielske „*pelado como un ratón*“ (s. 12) z príbehu s názvom *Ošklbaný papagáj*, v ktorom sa aj napriek správne preloženému názvu (*El loro pelado*) prekladateľ pravdepodobne nechal v oboch vydaniach zhypnotizovať originálom a preložil ho ako „holý ako myš“ (1959, s. 22 ; 1971, s. 25). V tomto prípade by sme skôr zachovali jednotnosť s názvom rozprávky a preložili prirovnanie ako „ošklbaný ako kura“.

Neskôr sa prekladateľovi podaril ďalší omyl, keď v prvom vydaní preložil nasledovnú vetu doslova:

- O:** *-¡Gracias, oso hormiguero! -respondió contenta la gama-. Usted también es una buena persona.* (s. 20)

P1: – *Ďakujem, mravenčiar, - odvetila natešená laň. – Aj vy ste dobrý človek.* (1959, s. 42)

No túto chybu v druhom vydaní opravil a výsledok znie prirodzenejšie než v prvom prípade:

P2: *Ďakujem, mravčiar, - odvetila natešená laň. – Aj vy ste dobré stvorenie.* (1971, s. 47)

3.4 Neúplnosť prekladu

Zásada textovej úplnosti je jednou zo základných pravidiel prekladateľského kánonu tzv. slovenskej prekladateľskej školy, ktorej sa bližšie venoval prekladateľ Ján Ferencík v diele *Kontexty prekladu* (1982). Narušenie textovej celistvosti východiskového textu (či už vynechávaním alebo dopĺňaním) sa vždy považovalo za neprofesionálne, najmä z toho dôvodu, že prekladateľ takýmto spôsobom čitateľa ochudobňuje o predpokladaný komplexný zážitok. Ďalšou z príčin zavrhovania neúplných prekladov je aj skutočnosť, že nedodržanie úplnosti pôvodiny môže mať za dôsledok oslabenie primárneho autorovho zámeru.

V preklade V. Olerínyho došlo k viacerým prípadom menšieho či väčšieho narušenia textovej celistvosti. V slovenskom preklade rozprávky *La guerra de los yacarés* (*Ako viedli kajmany vojnu*) z neznámych príčin chýba v oboch vydaniach uvádzacia veta k priamej reči:

O: *Entonces los yacarés salieron del agua y dijeron: –Hagamos otro dique mucho más grande que el otro.* (s. 15).

P: –*Postavme novú hať, ale oveľa väčšiu, ako bola prvá.* (1959, s. 32; 1971, s. 35)

Slovenský preklad teda pozostáva iba z predchádzajúceho odseku a priamej reči.

V príbehu *La gama ciega* prekladateľ zase vypustil vetu „*Hay abejas y avispas muy malas*“ (s. 19), ktorá síce nemá v rozprávke dôležitú funkciu, no takisto neexistuje dôvod, aby sa v cieľovom texte neobjavila.

K odstráneniu rozsiahlejších pasáží dochádza v rozprávke *Historia de dos cachorros de coatí y de dos cachorros de hombre* (*O dvoch mláďatách jazvečích a dvoch mláďatách ľudských*). Už sme spomenuli, že v rámci prekladu exotických zvierat si prekladateľ pri niektorých druhoch zvolil stratégiu „prispôsobovania“ cieľovému prostrediu a z tohto dôvodu substituoval isté exotické druhy zvieratami žijúcimi na našom území. Rovnako sa zachoval aj pri slove „*coatí*“ (nosál),

ktoré nahradil slovenským „jazvecom“. Opäť z neznámych dôvodov sa však v preklade nenachádzajú dve pasáže. V prvom prípade ide o dlhé súvetie, v ktorom autor opisuje narastajúce porozumenie a lásku medzi malým nosáľom v zajatí, jeho „divou“ rodinou a deťmi, ktoré sa o neho starajú: „*El y las criaturas se querían mucho, y los mismos coatís salvajes, al ver lo buenos que eran aquellos cachorritos de hombre, habían concluido por tomar cariño a las dos criaturas*“ (s. 24). Keďže prekladateľ toto súvetie v obidvoch vydaniach celkom vynechal, ochudobnil tak detského čitateľa o poznanie, že nielen malé zvieratko, ale aj nosáľova „divá“ rodinka sa mala s malými deťmi veľmi v láske.

V druhom prípade prekladateľ vynechal rozsiahlu časť textu popisujúcu prirodzenú odolnosť nosáľov voči jedu zmijí. V tejto pasáži sa tiež vysvetľuje príčina náhleho úmrtia hlavnej postavy príbehu: „*Los coatís son casi refractarios, como se dice, al veneno de las víboras. No les hace casi nada el veneno, y hay otros animales, como la mangosta, que resisten muy bien el veneno de las víboras. Con toda seguridad el coaticito había sido mordido en una arteria o una vena, porque entonces la sangre se envenena enseguida, y el animal muere. Esto le había pasado al coaticito*“ (s. 24). Tým, že prekladateľ túto časť z prekladového textu úplne odstránil, obral čitateľa o nové poznatky týkajúce sa tohto druhu zvieraťa a zároveň oslabil didaktickú stránku príbehu. Predpokladáme však, že tak urobil hlavne z už spomínaného dôvodu „prispôsobovania“ východiskového textu domácemu čitateľovi, pretože ak sa už rozhodol zmeniť pôvodný druh zvieraťa – nosáľa – na čitateľovi bližšieho jazveca, ktorý má odlišné charakteristiky, spôsob života a nie je imúnny voči účinkom jedu zmijí, nezostávalo mu nič iné, iba celú pasáž odstrániť. Tento skutok však neospravedlňujeme a v prípade reedície slovenského prekladu diela *Cuentos de la selva* by sme privítali adekvátnejšie riešenie, ktoré by viac rešpektovalo východiskový text.

3.5 Konfrontácia s českým prekladom

Krátko po vydaní prvého slovenského prekladu V. Olerínyho v roku 1959 sa v predaji ocitla aj česká verzia rozprávok v preklade Ady Veselej, ktorá v roku 1960 vyšla pod názvom *Pohádky z pralesa*. Pri porovnávaní prekladateľských riešení slovenského a českého vydania nás najviac zaujalo rozhodnutie českej prekladateľky Ady Veselej zahrnúť do vydania doslov, v ktorom podrobne popisuje prostredie juhoamerického pralesa, zvieratá a ľudí žijúcich v ňom, pričom nezabúda ani na autora zbierky. Prekladateľka bližšie vysvetľuje aj názvy zvierat, pričom rozlišuje medzi pôvodným domorodým názvom, preloženým výrazom, ktorý použila ona v knihe, a všeobecne zaužívaným názvom, ktorým sa zver pomenúva (napríklad „*Ve vodě žije ještě mnoho jiných zvířat, vydra, nutrie nebo ondatra a také karpinčo,*

náš starý známy z pohádky o trnuchách. „Carpincho“ znamená v indiánskom jazyce guaraní „pán trávy“, a my mu říkáme kapybara..., s. 99). Takýmto spôsobom nezostáva detský čitateľ ochudobnený o žiaden zaujímavý exotický prvok knihy. Domnievame sa, že podobnú alternatívu by v rokoch 1959 a 1971 privítal aj slovenský čitateľ.

ZÁVER

Z našej analýzy vyplýva, že jednotlivé vydania sa od seba zásadne nelíšia a predpokladáme, že v druhom vydaní ide skôr o jazykové úpravy z vydania v roku 1959, pričom preklad zostal rovnaký. Prekladateľ pri svojej práci využíval predovšetkým naturalizačný princíp a substitúciu, a to aj na úkor textovej úplnosti, či zachovania istých cudzích prvkov a nových poznatkov, ktoré by mohli detského čitateľa zaujať. Vladimír Oleríny svojím prekladom nijako nevybočuje z dobového prekladateľského úzu, no zo súčasného hľadiska sa dajú obe slovenské vydania prekladu diela *Cuentos de la selva* najmä z jazykového hľadiska považovať za neaktuálne. Zároveň usudzujeme, že ak by existoval záujem o reedíciu, pri novom preklade by sme privítali väčšie uplatňovanie ponechávajúceho princípu s použitím vysvetliviek, ako sme to videli v českom preklade. Predpokladáme, že popri modernej upírskkej a fantasy literatúre by mladých čitateľov mohlo zaujať aj dielo Horacia Quirogu, a to najmä svojou tematikou, realnosťou a cudzokrajnosťou.

POZNÁMKY

- ¹ Inšpektori pre vzdelávanie mali námietky najmä voči nevyhovujúcej jazykovej stránke diela, pričom autorovi vytkli aj formu, pretože sa nazdávali, že jeho príbehy nemajú dostatočne jasne vyjadrené ponaučenie, ako tomu býva pri klasických bajkách: „*Cuando se pasó su propuesta a informe de los inspectores escolares, éstos lo produjeron de modo lapidario: tal tiempo de verbo estaba mal colocado, esta cláusula quedaba sin sentido, aquella repetición de vocablos denotaba pobreza o mal gusto (...) el libro desvirturaba el propósito clásico de la fábula infantil: carecía de moraleja*“. Časom sa však toto Quirogovo dielo dostalo do školského čítania nielen v rodnej krajine, ale aj po celej Latinskej Amerike.
- ² Smrť blízkych, ktorá sa často spájala s autorovým menom už počas života, ho prenasledovala aj po smrti. Aj obe jeho deti spáchali samovraždu. Eglé v roku 1939 ako 28-ročná a Darío o trinásť rokov neskôr ako 40-ročný.
- ³ V súvislosti s prekladmi Cervantesovho Dona Quijoteho nedávny výskum Katedry romanistiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave ukázal, že doposiaľ prvou pre deti upravenou adaptáciou Cervantesovho diela je verzia z roku 1926 s ilustráciami Gustaveho Doré, pod

ktorú sa s pseudonymom Ján Rovňan podpísal slovenský spisovateľ Milo Urban (1904-1982). Aj keď spisovateľ občas prekladal z francúzskeho jazyka, o jeho prekladoch zo španielčiny neexistujú žiadne záznamy a doposiaľ sa nepodarilo preukázať, či ide o autentický preklad zo španielskeho jazyka alebo o preklad z druhej ruky.

⁴ Ústava česko-slovenskej federácie z roku 1948 či 1960 jazykovú otázku obchádza, no vo všeobecnosti sa presadzovala teória o zblížovaní českého a slovenského jazyka a vzťah češtiny a slovenčiny ako dvoch rovnocenných jazykov na území celej federácie stanovuje až ústavný zákon z roku 1968.

⁵ SERPENTINE DANCE. [online]. 2012. [cit. 2014-14-04]. Dostupné na: <http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Serpentine_dance&oldid=530271109>.

PRAMENE

QUIROGA, Horacio: *Rozprávky z pralesa*. Bratislava : Mladé letá, 1959.

QUIROGA, Horacio: *Pohádky z pralesa*. Praha : SNDK, 1960.

QUIROGA, Horacio: *Rozprávky z pralesa*. Bratislava : Mladé letá, 1971.

QUIROGA, Horacio: *Cuentos de la selva*. Santiago de Chile : Pehuén Editores, 2001. Dostupné na: <<http://www.pehuen.cl/files/pdf/CUENTOSE.PDF>>.

LITERATÚRA

DELGADO, José María - BRIGNOLE, Alberto J.: *Vida y obra de Horacio Quiroga*. Montevideo : Claudio García y Cía, 1939, s. 251-253.

FERENČÍK, Ján: *Kontexty prekladu*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1982, s. 50-54.

QUIROGA, Horacio: *Todos los cuentos*. Madrid : CEP de la Biblioteca Nacional 1993, s. 1071.

HOCHTEL, Braňo: *Preklad ako komunikácia*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1990.

JITRIK, Noé.: *Horacio Quiroga, una obra de experiencia y riesgo*. Buenos Aires : Ediciones Culturales Argentinos, 1959, s. 28.

KAČALA, Ján: *Jazyková situácia, jazyková politika a jazykové zákonodarstvo*. In: *Kultúra slova*, 27, 1993, č. 4, s. 98-99.

KLÁTIK, Zlatko: *Svetová literatúra pre mládež (profily a prehľady)*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1978.

PALKOVIČOVÁ, Eva – ŠOLTYS, Jaroslav: *60 rokov prekladu zo španielsky písaných literatúr do slovenčiny*. Bratislava : AnaPress, Bratislava, 2006.

POPOVIČ, Anton: *Teória umeleckého prekladu*. Bratislava : Tatran, 1975.

SLIACKY, Ondrej: *Dejiny slovenskej literatúry pre deti a mládež do roku 1960*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2007.

STANISLAVOVÁ, Zuzana: *Dejiny slovenskej literatúry pre deti a mládež po roku 1960*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2010.

STANISLAVOVÁ, Zuzana: *Žánrové, poetologické a axiologické aspekty prekladov literatúry pre deti a mládež I*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pedagogická fakulta, 2012, s. 19.

ŠISMIŠOVÁ, Paulína: *Itinerario donquijotesco en la literatura eslovaca*. In: Paralelo 50, 2006, č. 3, s. 50-57. Dostupné na: <http://www.mec.es/sgci/ru/es/publicaciones/Paralelo_50numero3.pdf>.

TRNKOVÁ, Z.: *Exotické pohádky*. In: Zlatý máj, 1961, s. 79.

VILIKOVSKÝ, Ján: *Preklad ako tvorba*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1984.

RESUMÉ

The article focuses on the comparative analysis of translation techniques used by Vladimír Oleríny in two editions of the Slovak translation of *Cuentos de la selva* (Jungle Tales), written by Uruguayan author Horacio Quiroga. The first edition of the given translation is at the same time the first translation of a book for children from Spanish into Slovak. The comparative analysis consists of a detailed comparison between the original and the translation on various levels of language. Our ambition is to characterize translation strategy of the translator and to review the adequacy of the translation from the present point of view.

Mgr. Jana Eldesová
Rozkvet 2075/157
01701 Považská Bystrica
jana.eldesova@gmail.com

PÁR POZNÁMOK K NÁSTRAHÁM AUDIOVIZUÁLNEHO PREKLADU REALITY SHOW

Marián Kabát

Marián Kabát absolvoval bakalárske štúdium na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici. V súčasnosti študuje na Univerzite Komenského v Bratislave odbor Prekladateľstvo a tlmočníctvo anglický jazyk a kultúra – nemecký jazyk a kultúra. Zameriava sa hlavne na teóriu translatológie, umelecký preklad a didaktiku prekladu, ktorej by sa chcel venovať aj počas doktorandského štúdia. V roku 2013 prekladal audiovizuálne diela pre SunRise Studio. Momentálne prekladá pre vydavateľstvo Tatran.

ÚVOD

Audiovizuálny preklad má ako každý iný typ prekladu svoju skupinu žánrov a pri každom z nich na prekladateľa číhajú odlišné nástrahy. V našom príspevku sa budeme venovať len jednému z nich. Ide o novú formu zábavného programu, tzv. reality show, ktorá zachvátila súčasný americký, ale aj slovenský televízny svet a niektoré z týchto show sa dokonca vysielajú v hlavnom vysielacom čase.

V slovenčine pre tento pojem zatiaľ neexistuje ekvivalent, preto v našom príspevku budeme používať anglický názov „reality show“, ktorý sa vyskytuje aj v Slovenskom národnom korpuse.

V predkladanom príspevku sa zameriame na prekladateľské problémy, s ktorými sme sa pri preklade reality show stretli, a ponúkneme vlastné riešenia, ktoré sa nám v čase, kedy sme preklad pre štúdio vyhotovovali, zdali najvhodnejšie. Zameriame sa na audiovizuálne dielo *Whose Wedding Is It Anyway?*, ktoré sa v slovenských televíziách vysielalo pod názvom *Naša svadba*. Pracovať budeme s epizódami 601, 703, 902 a 910.

1 ŠPECIFIKÁ REALITY SHOW

Reality show je žáner televízneho programu, ktorý zobrazuje skutočné udalosti bez scenára a často aj s úplne neznámymi reálnymi osobami. Tento žáner zvyčajne hlavne medziludské drámy a konflikty. Každá show má isté pravidlá výstavby, ktorými sa riadi a ktoré sú pre daný typ programu typické. Napríklad súťažné reality show obsahujú scény, ktoré zobrazujú súťažiacich, ako pred kamerou v uzavretej miestnosti vyjadrujú svoje názory a postoje voči iným zúčastneným.

Tento televízny žáner sa začal rozvíjať začiatkom roku 1991 v Dánsku, no svoj najväčší rozmach zaznamenal koncom deväťdesiatych rokov celosvetovým úspechom reality show *Big Brother*, ktorá sa rozšírila do celého sveta a mnoho krajín odvysielala aj vlastné, lokálne varianty.

Reality show už od začiatku čelí ostrej kritike, namierenej najmä na slovo „reality“, teda skutočnosť, realita. Tvorcovia totiž účinkujúcich privádzajú do takých situácií, v akých by sa v reálnom živote nikdy neocitli. Panujú tiež názory, že scenár je dopredu pripravený a tvorcovia ho v štúdiu podľa potreby zostrihajú. Okrem toho sa neustále vynára otázka, načo nám takéto televízne programy sú. Mnohí diváci sa vyjadrujú, že nemajú žiadnu hodnotu a mnohokrát zobrazujú len primitívnu zábavu a ľudí bažiacich po pozornosti a krátkodobej sláve.

S. Murrayová a L. Ouelletteová reality show tematicky rozdelili na: dokumentárne, súdne programy, súťaže, programy o zlepšení seba samého, programy o prerábaní (nehnuteľností, ale aj seba samých), spoločenské experimenty, skryté kamery a programy o nadprirodzených a paranormálnych javoch (2009, s. 5; vlastný preklad).

V našom príspevku sa zameriame na programy o zlepšení seba samého, v ktorých účinkuje istá osoba alebo skupina osôb odhodlaných niečo vo svojom živote zlepšiť. Formát každej show je približne rovnaký. Tvorcovia najskôr predstavia divákovi nejaký aspekt z ich súčasného, nie práve najideálnejšieho života. Následne sa účinkujúci stretnú s expertom, alebo skupinou expertov, ktorí im navrhnú, ako želaný aspekt života zmeniť. Oni to vyskúšajú a nakoniec si zmenu pochvalujú a väčšinou ospevujú, aký výsledok s pomocou odborníkov a rodiny dosiahli.

Reality show *Whose Wedding Is It Anyway?* sa týchto pravidiel presne drží. Na začiatku tvorcovia divákovi predstavia dva páry, ktorým sa blíži dátum svadby. Keďže celú organizáciu sami nezvládajú, rozhodnú sa o pomoc požiadať odborníka – organizátora alebo organizátorku svadiieb. S pomocou profesionála potom riešia úskalia plánovania svadby – miesto konania, výzdobu a pod., pričom sa nesmie prekročiť vopred stanovený finančný rozpočet na zaplatenie všetkých výdavkov spojených so svadbou. Na konci sa pár vezme a ďakuje organizátorovi za skvelú svadbu.

Z uvedeného opisu vidíme, že v dialógovej listine sa môžu vyskytnúť náz-

vy rôznych kvetín, mená dizajnérov, kultúrno-kontextové výrazy (niektoré páry totiž chcú svadbu v inom štýle – japonskom, indickom a pod.) alebo rozličné odtiene farieb, ktoré môžu audiovizuálnemu prekladateľovi spôsobovať pri preklade ťažkosti. Problém vytvára aj hovorová americká angličtina. Účinkujúci hovoria spontánne, rýchlo, často opakujú rovnaké slová, používajú intenzifikátory cudzieho pôvodu (mega, kilo, super) a niekedy aj množstvo vulgarizmov. Dialógová listina je často nekompletná alebo chybná, keďže, ako sme uviedli, scenár k reality show nejestvuje a do textovej podoby sa prvý raz dostáva až po nakrútení a zostrihaní epizódy.

2 VOICE-OVER AKO JEDNA Z FORIEM DABINGU

Voice-over je typ audiovizuálneho prekladu, počas ktorého je v pozadí so stíšenou hlasitosťou počuť aj hlasy pôvodných hercov, ktoré sú prekryté hlasmi dabingových hercov. Voice-over teda nepodlieha rovnakej kvalitatívnej a kvantitatívnej synchronizácii ako dabing (Želonka, 2013, s. 150).

L. Kozáková v príspevku *Koncepcia audiovizuálneho prekladu* pojem voice-over nepoužíva a nahrádza ho dvoma druhmi audiovizuálneho prekladu – slepý dabingový preklad (rýchlodabing) a preklad hovoreného komentára (2014, s. 155). Prikláňame sa k jej názoru, pretože medzi slepým dabingovým prekladom a prekladom hovoreného komentára alebo televíznym dabingovým prekladom existujú rozdiely. Nakoľko preklad hovoreného komentára sa vzťahuje na dabingový preklad dokumentárnych filmov, budeme sa zaoberať len slepým dabingovým prekladom.

Rýchlodabing a hovorený komentár sa od televízneho dabingu najviac odlišujú tým, že pri nich sa pôvodný hlas hercov v stíšenej podobe ponecháva, kým pri televíznom dabingu nie. Na druhej strane, kým pri hovorenom komentári sa necháva odznieť pôvodný hlas zámerne kvôli autentickejšiemu, pri rýchlodabingu by mal mať preklad rovnakú dĺžku ako originál, čím sa zhoduje s požiadavkami na televízneho dabingu. Tu však z vlastnej praxe môžeme dodať, že na rovnakú dĺžku replík sa nekladie až taký dôraz. Replika by síce nemala byť dlhšia ako originálna, aby si postavy neskákali do reči a neprekrikovali sa, ale môže byť o niečo kratšia. Ideálne je, ak majú repliky rovnakú dĺžku.

3 VYBRANÉ PREKLADATEĽSKÉ PROBLÉMY

V nasledujúcej kapitole predstavíme niekoľko problémov, ktoré sú pre audiovizuálny preklad reality show príznačné a s ktorými sme sa počas našej praxe čas-

to stretli. Najskôr vždy uvedieme ukážku z jednej z vyššie uvedených epizód a následne náš komentár k nej. Potom ponúkneme vlastný preklad s odôvodnením.

Na začiatok je ešte dôležité upozorniť čitateľa, že úryvky, ktoré uvádzame v tabulkách, sa v pôvodnom scenári v tejto forme nenachádzali. Do tabuliek sme ich vložili kvôli prehľadnosti a lepšiemu odlíšeniu od zvyšku textu.

3.1 Hovorový jazyk

Heather Whitney:	<i>From the invitations, I really just wanted it to be like, you open it up. And you want to go. You want to be there. That's really pretty. This one's cute. This one's really pretty. I haven't gone slow so you can't see the prices. And this is the same shimmer paper? This is really pretty. I love this one. I really need this one, dad.</i>
------------------	---

Takýto spontánny jazyk sa v reality show vyskytuje často. Heather si s otcom a organizátorkou svadby vyberá formu pozvánky na svadbu – papier, tvar, písmo atď. Má pred sebou veľký katalóg, v ktorom si listuje a prezerá jednotlivé pozvánky.

V uvedenom prehovore päťkrát použila slovo „*really*“ a v podstate každú jednu pozvánku chváli a páči sa jej. Okrem toho môže problematicky pôsobiť aj ukazovacie zámeno „*this*“, ktoré sa v origináli opakuje až šesťkrát. Ak prekladateľ nechce divákovi ponúknuť fádny jazyk s množstvom opakovaní, snaží sa ho v slovenčine oživiť. Pracuje so synonymickým slovníkom a kreatívne pristupuje aj k tvoreniu viet.

Heather	<i>Pozvánky by som chcela také, že ich len otvoríte a proste tam chcete ísť. Chcete tam byť. Tá je veľmi pekná. Táto je naozaj zlatá. Fakt je skutočne krásna. Prechádzam ich rýchlo, takže nevidno ich ceny. A toto je taký istý lesklý papier? Táto sa mi fakt páči. Túto zbožňujem. Oci, túto naozaj musím mať.</i>
---------	--

V navrhovanom preklade sme slovo „*pretty*“ prídavnými menami „*pekná*“, „*zlatá*“ a „*krásna*“ či slovesami „*páči sa mi*“ a „*zbožňujem*“. Zámeno „*this*“ sme preložili zámenami „*tá*“, „*táto*“, „*tento*“, „*túto*“, „*toto*“, ale aj časticou „*fakt*“. Výraz „*chcete*“ sme v druhej vete použili zámerne na zintenzívnenie výpovede.

3.2 Nekompletná dialógová listina

(VO):	<i>Heather's intricate gown by (?) Bride comes with a price tag of around \$2,000.</i>
-------	--

Ako sme už uviedli vyššie, nakoľko reality show nemajú dopredu pripravený scenár, dialógové listiny sa tvoria až po spracovaní celej epizódy, a to tak, že pracovník štúdia epizódu pozorne počúva a prepisuje dialógy. Nakoľko sa však dá predpokladať, že táto osoba nie je dôverne oboznámená s okolnosťami deja, nebude ani úplne presne poznať detaily. Na miestach, kde sa nachádzajú špecifické názvy alebo mená, ktoré nie sú bežne používané, preto vkladá do textu otáznik. Prekladateľ si preto text musí napočúvať z pôvodného audiovizuálneho diela, čo býva v niektorých prípadoch problematické.

V uvedenej ukážke komentátor hovorí o svadobných šatách, ktoré si Heather kúpila. Sú pomenované podľa ich návrhára alebo značky, ktoré nemusia byť vždy anglické, čo prekladateľovi prácu, prirodzene, sťažuje.

Komentár	<i>Hedrine zložité šaty značky Pisiony brajdl sú v cenovej hodnote približne 2000 dolárov.</i>
----------	--

V tomto prípade išlo o svadobné šaty od návrhára Alfreda Angela Piccione. Komentátor však použil len skrátenú podobu, čo nám hľadanie značne skomplikovalo. Z odpočutia sme totiž presne nevedeli, aké slovo hľadať a dopracovali sme sa k nemu až po niekoľkých pokusoch a kombináciách viacerých hlások (Pissiony, Pizziony, Pissione, Pizzione, Picciony, Piccione).

Alternatívnou možnosťou je názov z prekladu vypustiť a danú pasáž obísť a zo všeobecniť, napr. „luxusná značka“ alebo „hodnotná kolekcia.“ V takomto prípade však už dochádza k výrazovému oslabeniu, pretože tieto značky sa v reality show nachádzajú ako vložená reklama a prekladateľ o ne pri vynechaní diváka ukráti.

3.3 Rozdiely medzi obrazom a zvukom

<i>To m y Murphy:</i>	<i>Well, when I met Fiona and Johnny, they wanted something very simple and red was their favorite color. And, um, so it was an easy deal for an Asian theme. For the bouquet she wanted all red accented with blue. And then for the bridesmaid she wanted mango lilies with a deep red rose as well.</i>
---------------------------	--

Tento problém je opäť dôsledkom neexistencie scenára pri nakrúcaní. V uvedenej scéne hovorí Tommy o farbách, v ktorých sa bude niesť svadba i nevestina svadobná kytica. Túto pasáž navrhujeme preložiť nasledovne:

Tommy	<i>Ked' som stretol Fionu a Džonyho, chceli niečo veľmi jednoduché a červená bola ich obľúbená farba. No a, hm, to mi pri ázijskom štýle nerobilo žiadny problém. Kyticu chcela mať celú červenú, a zvýraznenú bielou. A pre svoje družičky chcela oranžovučké lalie a taktiež tmavočervenú ružu.</i>
-------	---

Vidíme, že v preklade sa namiesto modrej nachádza biela farba. To preto, že v pôvodnej dialógovej listine bola chyba. Na obraze totiž vidíme červeno-bielu kyticu a aj z Tommyho úst zaznie „white“ a nie „blue.“

Prekladateľovi v takomto prípade nestačí len na začiatku prekladu pozorne sledovať celé audiovizuálne dielo, musí tak robiť aj počas prekladania a po preložení, počas finálnych úprav. Napokon treba pamätať na jedno z hlavných pravidiel audiovizuálneho prekladu – prekladateľ „za záväzný prirodzene považuje nemenný obraz“ (Kozáková, 2013, s. 55).

3.4 Preklad mier a váh

(VO):	<i>And with no time to order a new gown, Patricia has been struggling to fit her size 8 body into the size 2 dress belonging to the original bridesmaid.</i>
Donnie brown:	<i>Are you a size four?</i>
Patricia:	<i>I'm like a size 8 on a good day. I'm a size 8.</i>

Ak sa v audiovizuálnom diele vyskytnú miery a váhy, odporúčame uprednostniť naturalizačný prístup k prekladu. Preklad veľkostí oblečenia je však trochu špecifickejší problém, pretože na prepočet americkej veľkosti na európsku neexistuje žiadny štandardizovaný prístup. Prekladateľ sa preto musí spoľahnúť na rôzne tabuľky s veľkosťami oblečenia, ktoré sa nachádzajú napríklad aj v obchodoch.

Komentár	<i>Kedže nemajú čas na to, aby objednali nové šaty, Petriša sa musí pokúsiť vtesnať svoje telo veľkosti 36 do šiat s pôvodnou veľkosťou 30.</i>
Donnie	<i>Máte veľkosť 32?</i>
Patricia	<i>Väčšinou mám veľkosť 36. Mám veľkosť 36.</i>

Pri preklade sme zvolili naturalizáciu a na prevod veľkostí sme využili tabuľky s veľkosťami, ktoré sú dostupné aj na internete. Substituovaním mier a váh za naše merné jednotky sme príjemcovi zjednodušili porozumenie a vďaka tomu si dokáže veľkosť jasnejšie predstaviť a lepšie sa vcítiť do danej situácie.

3.5 Nadväznosť epizód

Hostess	<i>But there's a catch. He's agreed to mentor an aspiring event planner. Former whose wedding wild bride.</i>
James Tramondo	<i>Dana. Big D. A N A. I'm traumatized all over again.</i>

Dialóg sa zdá byť jednoduchý, problém nastáva až vtedy, keď James začne hovoriť o nejakej Dane. Tá sa objavila v jednej z predošlých epizód reality show. Prekladateľ ju však nemusí poznať a ani ju nepoznal, pretože na tomto audiovizuálnom diele pracoval s ďalšími prekladateľmi, pričom každému sa z neho ušlo iba niekoľko epizód.

Komentár	<i>Ale je v tom háčik. Súhlasil, že zaučí budúcu organizátorku svadieb a podnikajú. Bývalú divokú nevestu z Našej svadby.</i>
James	<i>Dejna. Slávna Dé.É.Jé.eN.Á. Znovu začínam byť traumatizovaný.</i>

Bez toho, aby sme si našli, v ktorej epizóde sa Dana objavila a aký vzťah má s Jamesom, nebolo možné túto pasáž adekvátne preložiť. Zistili sme, že v 802. časti účinkovala ako nevesta a svadbu jej organizoval James. Mal preto právo byť „traumatizovaný,“ keďže zo skúseností vedel, že spolupráca s ňou nebude jednoduchá.

Niekoľko by mohol namietkať, že takáto nadväznosť pre tento typ relácie nie je dôležitá. Sme však toho názoru, že podobne ako v preklade beletrie, aj v audiovizuálnom preklade je potrebné zachovávať odkazy na iné diela alebo ich časti (Agger, 1999, s. 2).

3.6 Kultúrne odkazy

Deirdre Cash	<i>I couldn't get the paper opened. And Jerry Simmons starts, what?</i>
Jerry Simmons	<i>Doing the Jeopardy song.</i>

Tento dialóg obsahuje kultúrnu narážku na „Jeopardy song“. Je to zvučka z obľúbenej americkej televíznej súťaže s rovnakým názvom – Jeopardy, ktorú však v našich končinách diváci pravdepodobne nepoznajú. Súťažiaci dostane odpoveď a na základe odpovedí sa musí dopátrať k tomu, ako znie otázka. Ak ju uhádne, získava určitý počet bodov, ktoré sa na konci súťaže premienia na finančnú sumu.

Keď sa v našom úryvku Deirdre nedarilo otvoriť darček, Jerry si začal vyspevovať zvučku z tejto súťaže a navyše tvorila aj hudobný podmaz tejto scény. Zistiť, z čoho táto pieseň pochádza, nie je vďaka internetu vôbec náročné. No už ťažšie je priblížiť ju slovenskému publiku.

<i>Deirdre</i>	<i>Nevedela som strhnúť papier. A Džery Sajmons začal čo?</i>
<i>Jerry</i>	<i>Pískať si zvučku časomiera.</i>

Slovo „Jeopardy“ v preklade nezachovávame. Inšpirovali sme sa však tým, že táto zvučka sa v súťaži používa ako časomiera, pretože keď dohrá, súťažiaci musí hneď odpovedať, inak nezíska body. Z tohto dôvodu sme sa zvolili slovo „časomiera.“

Nazdávame sa, že akékoľvek pokusy so slovom „Jeopardy“ by v slovenčine nezneli prirodzene a divák by aj tak nepochopil, na čo sa vzťahuje. Na druhej strane, mohli sme skúsiť zameniť túto súťaž za nejakú inú, ktorá je známa aj v slovenskom prostredí, ako napríklad Milionár. Aj táto súťaž mala vlastnú, pre ňu charakteristickú, zvučku. Zvuk nám v tom však zabránil, pretože spomínaná zvučka zo súťaže Jeopardy hrala v podmaze.

ZÁVER

Ako vidíme, preklad reality show do slovenského jazyka so sebou prináša niekoľko problémov. Mnohé súvisia s nedokonalou či nekompletnou pôvodnou dialógovou listinou, ktorá vzniká až po dokončení celej epizódy, alebo s kultúrne špecifických javov, ktoré treba priblížiť cieľovému divákovi.

V našom príspevku sme sa však, prirodzene, nepristavili pri všetkých problémoch, ktoré na prekladateľa pri preklade reality show číhajú. Pri niektorých prekladateľa môže potrápiť odborné, pri iných zas kvetnaté vyjadrovanie alebo vulgarizmy.

Síce sme toho názoru, že reality show nemá vysokú umeleckú hodnotu, mnoho ráz sa vysielala v hlavnom vysielacom čase, a preto by sa k nej prekladateľ mal postaviť zodpovedne. Ak totiž dianie alebo „príbeh“ reality show spoločnosti nijak neprispieje, nech aspoň preklad a jazyk v ňom trošku dvíha úroveň sledovaného programu. Prekladateľ by preto mal dbať na to, aby v preklade zachytil uvoľnený štýl originálu, ale na druhej strane sa vyhol rušivému opakovaniu. Slovenčina má totiž bohaté vyjadrovacie prostriedky a bola by škoda, keby ich prekladateľ nevyužil.

PRAMENE

- Whose Wedding Is It Anyway?*, Serie 6, Episode 1. Style Network, True Entertainment, Lion Television.
- Whose Wedding Is It Anyway?*, Serie 7, Episode 3. Style Network, True Entertainment, Lion Television.
- Whose Wedding Is It Anyway?*, Serie 9, Episode 2. Style Network, True Entertainment, Lion Television.
- Whose Wedding Is It Anyway?*, Serie 9, Episode 10. Style Network, True Entertainment, Lion Television.
- Naša svadba*. 6. séria, 1. časť. Vysielané na WAU TV.
- Naša svadba*. 7. séria, 3. časť. Vysielané na WAU TV.
- Naša svadba*. 9. séria, 2. časť. Vysielané na WAU TV.
- Naša svadba*. 9. séria, 10. časť. Vysielané na WAU TV.

LITERATÚRA

- AGGER, G.: *Intertextuality Revisited: Dialogues and Negotiations in Media Studies*. Canadian Journal of Aesthetics, vol. 4, 1999. Dostupné na: <http://www.uqtr.quebec.ca/AE/vol_4/gunhild.htm>.
- CHIARO, D.: *Issues in audiovisual translation*. In: The Routledge Companion to Translation Studies. USA and Canada : Routledge, 2009, s. 141-165. ISBN 0-203-87945-7.
- Former Whose Wedding Wild Bride*. In: Guide Box. [online]. [cit: 2014-10-27]. Dostupné na: <<http://www.guidebox.com/#!STYLE/Whose-Wedding-Is-It-Anyway?/watch-full-episode/166673/Almost-Audrey-Hepburn-and-Out-of-Touch-In-Texas>>.
- HILL, A.: *Reality TV: Audiences, and Popular Factual Television*. London and New York : Routledge, 2005. ISBN 0-415-26152-X.
- HOCHÉL, B.: *Preklad v dabingu*. In: Preklad ako komunikácia. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1990, s. 78-83. ISBN 80-220-003-5.
- Jeopardy Song*. In: Jeopardy. [online]. [cit: 2014-10-27]. Dostupné na: <<http://www.jeopardy.com/>>.
- KOZÁKOVÁ, L.: *Nástrahy audiovizuálneho prekladu v seriáli Dr. House*. In: Prekladateľské listy 2. Bratislava : Univerzita Komenského, 2013, s. 54-68. ISBN 978-80-223-3378-8.
- KOZÁKOVÁ, L.: *Koncepcia audiovizuálneho prekladu*. In: Odkaz Antona Popoviča, zakladateľa slovenskej prekladovej školy – pri príležitosti 80. výročia jeho narodenia. Bratislava : AnaPress, 2013, s. 149-158. ISBN 978-80-9711262-2-3.
- MURRAY, S., OUELLETTE, L.: *Reality TV: Remaking Television Culture*. New York : New York University Press, 2009. ISBN 978-0814757345.

- Piccione Bridal*. In: Alfred Angelo. [online]. [cit: 2014-10-27]. Dostupné na: <<http://www.alfredangelo.com/AboutUs>>.
- Slovenské slovníky*. In: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV. [online]. [cit: 2014-10-27]. Dostupné na: <<http://slovniky.korpus.sk>>.
- VILIKOVSKÝ, J.: *Preklad ako tvorba*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1984.
- ŽELONKA, J.: *Špecifika prekladu audiovizuálnych textov: polysemiotický rozmer audiovizuálneho prekladu*. In: Prekladateľské listy 2. Bratislava : Univerzita Komenského, 2013, s. 145-162. ISBN 978-80-223-3378-8.

RESUMÉ

This paper deals with the problems of audiovisual translation of reality shows. In Slovakia, reality shows are dubbed with the voice-over method. This brings with itself several advantages and disadvantages. In this article we cover six major areas of problems that we encountered while translating reality shows: colloquial language, missing passages in the script, differences between the visual and audio elements, translation of measures and weights, reference of some episodes to others and cultural differences. We also try and provide some help for translators who are dealing with the same problems. Yet, it is important to note, that there is not just one solution for one specific problem and that there are other different problems a translator may encounter while translating reality shows.

◆◆◆

Marián Kabát
Sadová 5
900 27 Bernolákovo
marian.m.kabat@gmail.com

ŠPECIFIKÁ PRÁCE PREKLADATEĽA S TRANSLATOLOGICKÝM VZDELANÍM A BEZ TRANSLATOLOGICKÉHO VZDELANIA

Veronika Kozárová

Veronika Kozárová je minuloročnou absolventkou študijného odboru Prekladateľstvo a tlmočníctvo na Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, v kombinácii anglický jazyk a kultúra – ruský jazyk a kultúra. Počas štúdia prekladala titulky pre medzinárodný festival Jeden svet, prispievala do univerzitného časopisu Náš čas a taktiež sa aktívne zapájala do ŠVOUČ na Katedre translatológie. V roku 2014 získala cenu spoločnosti ASAP-translation.com, s.r.o., za najlepšiu diplomovú prácu v odbore preklad a tlmočenie. Po úspešnom získaní magisterského titulu sa rovnako snaží uspieť aj v pracovnej sfére. V súčasnosti sa venuje prekladu a výučbe cudzích jazykov.

ÚVOD

V tejto prípadovej štúdii sa budeme venovať analýze špecifík práce prekladateľa s translatologickým vzdelaním a prekladateľa bez translatologického vzdelania. Zameriame sa hlavne na to, ako ovplyvňuje translatologické vzdelanie postup práce prekladateľa a aký má vplyv na konečný výsledok práce prekladateľa, translát. Okrem analýzy prekladov jednotlivých probandov opíšeme fázy nášho výskumu, metódy výskumu, skúmané skupiny a taktiež uvedieme charakteristiku vybraných textov na preklad. Cieľom nášho výskumu nie je dokázať, či je lepším prekladateľom prekladateľ s translatologickým vzdelaním alebo prekladateľ s iným lingvistickým vzdelaním, pretože schopnosti prekladateľov sa môžu výrazne odlišovať, bez ohľadu na to, či majú translatologické vzdelanie alebo nie. Chceme skôr poukázať na to, ako sa odlišuje postup ich práce a na najčastejšie nedostatky, ktoré sa vyskytujú na vybraných jazykových rovinách.

1 METÓDY VÝSKUMU

V prvej časti nášho príspevku vypracujeme kvalitatívnu analýzu prekladov so slovným hodnotením. Naše hodnotenie jednotlivých jazykových rovín prekladov podložíme praktickými príkladmi prekladateľských riešení jednotlivých probandov. V druhej časti našej prípadovej štúdie budeme pracovať so škálovacím hodnotením. Pôjde o kvalitatívny výskum, v ktorom bude päť profesionálnych prekladateľov hodnotiť vybrané kritériá kvality prekladov pomocou nami vypracovanej škály hodnotenia. Výsledky znázorníme na porovnávacích grafoch.

1.1 Subjekty výskumu

Na účely prípadovej štúdie sme vybrali 16 probandov. Prvú polovicu tvoria prekladatelia, ktorí ukončili minimálne prvý stupeň vysokoškolského štúdia v odbore Prekladateľstvo a tlmočníctvo, a druhú polovicu tvoria probandi s iným lingvistickým vzdelaním, prevažne učitelia anglického jazyka, ktorí tiež ukončili minimálne prvý stupeň vysokoškolského štúdia. Všetci účastníci výskumu majú praktické skúsenosti v oblasti prekladu.

1.2 Predmet výskumu

Pri výbere textov na preklad sme zohľadnili skutočnosť, že každému prekladateľovi môže vyhovovať iný text. Niektorí prekladatelia radšej prekladajú umelecké texty, iní sa cítia doma v administratívnych či odborných textoch. Rozhodli sme sa pre publicistický štýl, ktorý je veľmi rozmanitý v témach a často sa v ňom miešajú prvky iných štýlov.

Text č. 1 s názvom *International students: How to teach them alongside native speakers* sa vyznačuje hovorovými prvkami. Autorky článku vyjadrujú svoj názor, subjektívne hodnotia situáciu, a to sa odzrkadľuje aj vo výbere jazykových prostriedkov. Hlavná funkcia textu je informačná, no môžeme povedať, že čiastočne aj apelatívna.

Text č. 2 s názvom *Warsaw climate change talks falter as EU and developing countries clash* sa od prvého textu výrazne líši. Zaoberá sa politickou témou a pôsobí strohejším dojmom. Hlavná funkcia tohto textu je informovať o varšavskom rokovaní. Vety sa vyznačujú zložitejšou syntaktickou štruktúrou a informačnou nasýtenosťou. Na lexikálnej rovine sa vyskytujú politické výrazy a internacionalizované slovné spojenia, ktoré môžu byť pri preklade problematické.

Oba články boli publikované v britskom denníku *The Guardian*. Ide o noviny

s dlhoročnou tradíciou, ktoré informujú verejnosť o aktuálnych otázkach z oblasti vzdelávania, verejného sektoru, vedy a techniky a kultúrneho diania.

1.3 Priebeh výskumu

Kým probandi začali pracovať na preklade, informovali sme ich o tom, že východiskové texty pochádzajú z britského denníka *The Guardian* a ich úlohou je preložiť ich do slovenského jazyka. Každý prekladateľ preložil oba texty doma a následne nám ich elektronicky poslal. Pri práci neboli časovo obmedzení.

Po zhromaždení prekladov sme vypracovali ich analýzu, v ktorej sa zameriavame na tie najzaujímavejšie riešenia. Poslednou časťou výskumu je hodnotenie úrovne prekladov piatimi prekladateľmi na základe vybraných kritérií hodnotenia kvality prekladu.

2 VÝSLEDKY KOMPARATÍVNEJ ANALÝZY PREKLADOV

V analýze prekladov sa zameriame na štylistickú, syntaktickú a lexikálnu stránku prekladov, pretože predpokladáme, že práve na týchto rovinách sa môže najvýraznejšie prejaviť chýbajúce prekladateľské vzdelanie. Ku každej analyzovanej rovine uvedieme niekoľko príkladov prekladateľských riešení, prípadne navrhujeme adekvátnejšie riešenia. Celkovo budeme pracovať s 32. prekladmi.

2.1 Analýza prekladov textu č. 1

2.1.1 Skupina A: prekladatelia s translatologickým vzdelaním

I. Syntaktická rovina

V tomto texte sa vyskytovali dlhšie vety, v ktorých mohli mať prekladatelia problém s usporiadaním vetných členov a celkovou prirodzenosťou syntaktických štruktúr v slovenčine. Prekladatelia s translatologickým vzdelaním si s takýmito vetami poradili veľmi dobre, dokonca niekedy dlhšie vety rozdelili na kratšie, čo hodnotíme pozitívne. Takisto u nich pozorujeme snahu o dosiahnutie zrozumiteľnosti a jasnosti prekladu, čo dokazujú nasledujúce prekladateľské riešenia (O = originál, P = preklad):

- O:** *Kan adds: „For listening and speaking, by way of example, I encourage them to listen to the BBC, and to record themselves speaking the same words, in order to compare their version with the original and, ultimately, to improve their pronunciation and intonation.“*
- P:** *Kanová dodáva: „Na precvičovanie počúvania a rozprávania im napríklad odporúčam počúvať BBC a nahrávať sa pri opakovaní počutého textu. Potom si môžu porovnať nahrávku s originálom a zlepšovať si tak svoju výslovnosť a intonáciu.“*
- O:** *According to the Higher Education Statistics Agency's most recent figures, international students are steadily on the rise in the UK: numbering 435,230 in 2011-12 (an increase of 2 % on the previous year).*
- P:** *Z najnovších údajov Štatistickej agentúry pre vysokoškolské vzdelávanie vyplýva, že počet zahraničných študentov vo Veľkej Británii každým rokom stúpa. V akademickom roku 2011/2012 ich bolo 435 230, čo je o 2% viac ako v predošlom roku.*

II. Lexikálna rovina

Na lexikálnej rovine upriamime pozornosť najmä na preklad frazeologizmov a expresívnych prvkov.

U niektorých prekladateľov sme zaznamenali problém s prekladom frazeologizmu „*go a long way*“. Frazeologizmus neidentifikovali a preložili ho doslovne:

O: *... tailored assistance in teaching can go a long way...*

P1: *... pomoc vo výučbe šitá na mieru má pred sebou ešte dlhú cestu...*

Takýto neadekvátny preklad sa však vyskytol len u jedného prekladateľa. Ostatní probandi frazeologizmus identifikovali, pričom za najlepšie riešenie, ktoré vystihuje významovú aj výrazovú hodnotu tohto frazeologizmu, považujeme posledné:

P2: *... vhodný prístup učiteľa môže výrazne pomôcť...*

P3: *... pomoc šitá na mieru môže veľmi pomôcť...*

P4: *... pár dobre mienených rád padne na úrodnú pôdu...*

Ďalej sa zameriame na lexiku súvisiacu s pedagogikou a vzdelávaním, ktorá v tomto texte vystupuje do popredia. Prekladatelia si s ňou poradili veľmi dobre.

- *international students* → *zahraniční študenti*

Všetci prekladatelia s translátologickým vzdelaním sa vyhli nesprávnemu doslovnému prekladu „medzinárodní študenti“.

- *London campus* → *londýnsky univerzitný kampus; univerzitné mestečko*

Hoci sa slovo „kampus“ vyskytuje aj v slovenských textoch, vzhľadom k tomu, že text je určený širokej verejnosti, uprednostňujeme preklad „areál univerzity“ alebo „univerzitné mestečko“.

- *Harvard University* → *Harvardova univerzita*

Názov univerzity preložili všetci prekladatelia správne a vyhli sa rozšírenému, no nesprávnemu názvu „Harvardská univerzita“.

- *native speakers* → *domáci študenti, rodení hovoriaci*

U viacerých prekladateľov sa vyskytol problém s prekladom názvu študijného odboru „*business and administrative studies*“. V prekladoch sme našli nasledovné varianty: „*obchod a verejná správa*“; „*obchod a administratíva*“. Výraz „administratíva“ považujeme za neadekvátny. V tomto kontexte ide skôr o „*verejnú správu*“, ako správne uviedol jeden prekladateľ.

III. Štylistická rovina

Pokiaľ ide o štylistickú rovinu, prekladateľom s translátologickým vzdelaním sa podarilo vytvoriť prirodzene znejúci translát. Dokázali sa odpútať od originálu a na niektorých miestach text výraznejšie preštylizovali:

- O:** *Understanding English idioms can be a challenge for foreign students – tailored assistance in teaching can go a long way.*
- P:** *Pochopenie anglických idiómov býva niekedy pre zahraničných študentov tvrdým orieškom, osvedčiť by sa preto mohla metóda osobitnej pomoci pri vyučovaní.*
- O:** *Our mutual teaching interests have led to some fruitful discussions about pedagogical approaches to teaching students for whom English is a second language.*
- P:** *Spoločný predmet záujmu sa nám stal prameňom mnohých obohacujúcich debát o didaktike výučby angličtiny pre cudzincov.*

2.1.2 Skupina B: prekladatelia bez translatologického vzdelania

I. Syntaktická rovina

Na syntaktickej rovine sa rovnako ako pri prekladoch prekladateľov s translatologickým vzdelaním zameriame predovšetkým na preklad syntakticky zložitejších viet. Vo viacerých prekladoch sa vyskytli neprirodzené syntaktické konštrukcie:

- O:** *My time here has enabled me to discuss pedagogy with non-UK lecturers, including those from other countries outside of North America.*
- P:** *Tento výskum mi umožnil prediskutovať pedagogiku s lektormi, ktorí nepochádzajú zo Spojeného kráľovstva, pričom tu boli aj takí, ktorí pochádzali z krajín mimo Severnej Ameriky.*

V tomto prípade proband príliš skomplikoval syntaktickú konštrukciu vety. Navrhujeme riešenie (N):

- N:** *Tento výskum mi umožnil rozprávať sa o pedagogike aj s lektormi, ktorí nepochádzajú zo Spojeného kráľovstva ani zo Severnej Ameriky.*
- O:** *A little extra encouragement and tailored assistance on our part, as lecturers, can go a long way.*
- P:** *Menšie povzbudenie a prispôbená pomoc z našej strany, akou sú lektori, môže byť veľmi úspešná.*
- N:** *Menšie povzbudenie a pomoc šitá na mieru zo strany nás, učiteľov, môže značne pomôcť.*

II. Lexikálna rovina

Aj prekladatelia bez translatologického vzdelania mali ťažkosti s prekladom menej známeho frazeologizmu „go a long way“. Volili napríklad tieto prekladateľské riešenia (posledné dve považujeme za adekvátne):

- O:** *... tailored assistance in teaching can go a long way...*
- P1:** *... prispôbenie asistencie vo vyučovaní môže trvať aj dlhšiu dobu...*
- P2:** *... pomoc vo výučbe ušitá na mieru stále chýba...*
- P3:** *... vďaka špeciálnej pomoci môže tento typ vzdelávania napredovať...*
- P4:** *... výučba šitá na mieru im však môže značne pomôcť...*

So špecifickou lexikou si poradili nasledovne:

- *international students* → *zahraniční studenti; medzinárodní studenti*

Preklad „*medzinárodní studenti*“ zvolila takmer polovica prekladateľov v tejto skupine, no nepovažujeme ho za adekvátny. Je to nesprávny výraz, ktorý vznikol vplyvom angličtiny.

- *London campus* → *areál londýnskej univerzity; areál vysokej školy; areál našej „alma mater“ v Londýne*

Za neadekvátny prekladový ekvivalent považujeme riešenie „*londýnska fakulta*“, pri ktorom došlo k významovému posunu, a „*londýnsky kamp*“, pretože slovo „*kamp*“ v slovenčine neexistuje.

- *Harvard University* → *Harvardská univerzita, Harvardova univerzita*

Takmer všetci prekladatelia z tejto skupiny (6) zvolili nesprávny preklad *Harvardská univerzita*.

- *native speakers* → *študenti hovoriaci rodnou rečou; domáci študenti; rodení Angličania*

V jednom preklade sa vyskytlo zaujímavé riešenie „*rodení spíkri*“. Tento preklad je podľa nášho názoru príliš hovorový a možno by bol niektorým čitateľom nejasný. Uznávame však, že ako súčasť titulku môže zaujať najmä mladšiu generáciu. Za neadekvátny považujeme preklad „*rodení hovorcovia*“, pretože slovo „*hovorca*“ má iný význam.

III. Štylistická rovina

Pri analýze prekladov sme si všimli, že práve štylistická rovina robila prekladateľom bez translatologického vzdelania najväčšie problémy. Uvádzame niekoľko príkladov štylisticky nevhodných formulácií:

- O:** *As a consequence, lecturers need support also, to ensure that they are aware of potential problems and how to identify them.*
- P:** *V dôsledku toho, lektori taktiež potrebujú podporu, aby sa zaistilo, že si budú vedomí určitých problémov, ktoré ich môžu stretnúť.*
- N:** *... problémov, s ktorými sa môžu stretnúť / problémov, na ktoré môžu naraziť.*

V tomto preklade pozorujeme prílišnú doslovnosť, v dôsledku čoho vznikol štylisticky neadekvátny preklad.

O: *Culturally-grounded modes of discussion with which they are familiar.*

P: *Kultúrny aspekt diskusie, ktorý im prišiel viac jasnejší.*

N: *... ktorý sa im zdal jasnejší /... ktorý im pripadal jasnejší.*

V tomto riešení sa vyskytla chyba, ktorá sa dnes vyskytuje veľmi často. Prekladateľ použil bohemizmus „... im prišiel jasnejší“.

U prekladateľov bez translatologického vzdelania sme si všimli problém s používaním zámen:

O: *My time here has enabled me to discuss pedagogy with non-UK lecturers, including those from other countries outside of North America.*

P: *Môj čas strávený tu mi dával možnosť diskutovať o pedagogike s lektormi mimo UK zahŕňajúc lektorov z krajín mimo severnej Ameriky.*

N: *Čas strávený na Harvardovej univerzite mi umožnil rozprávať sa o pedagogike nielen s lektormi zo Spojeného kráľovstva a Severnej Ameriky.*

Vo viacerých prekladoch došlo k zásadnej chybe, pretože niektorí prekladatelia písali celý preložený článok v mužskom rode, hoci autorkami článku sú dve ženy. Napríklad: „Keď som raz **stál** s odborníkom kolegom vonku pred kaviarňou...“ alebo „**Profesor** Huiwai Kan; **prišiel** na Harvard zo Šanghajskej univerzity, kde **učí** angličtinu“.

2.2 Analýza prekladov textu č. 2

2.2.1 Skupina A: prekladatelia s translatologickým vzdelaním

I. Syntaktická rovina

Pri analýze syntaktickej roviny v prekladoch tohto textu sa taktiež zameriame na zložitejšie vety. Všimli sme si snahu prekladateľov s translatologickým vzdelaním dosiahnuť prirodzenosť syntaktických štruktúr. Svedčia o tom nasledujúce príklady:

O: *United Nations talks on climate change were on the brink of breaking down on Friday as a group of developing countries launched a furious attack on the*

European Union over plans to set out a timetable towards a global deal on greenhouse gas emissions.

P: *Rokovania o klimatických zmenách iniciované Organizáciou spojených národov v piatok takmer skončili fiaskom. Skupina rozvojových krajín pobúrene napadla Európsku úniu pre jej plány určiť harmonogram pre celosvetovú dohodu o znížení emisií skleníkových plynov.*

O: *Rows over whether rich countries should pay compensation to the poor for the effects of climate change, and over how governments can move to a historic global deal on emissions, have disrupted the fortnight-long talks, which have been marked by walk-outs and recriminations.*

P: *Dišputy o tom, či by bohaté krajiny mali zaplatiť kompenzáciu chudobným krajinám za dôsledky klimatických zmien a o tom, ako sa vlády môžu vzájomne dohodnúť na znižovaní emisií, narušili priebeh štrnásťdňového rokovania, ktoré sa nieslo v duchu vzájomného obviňovania a odchodov z rokovacej miestnosti.*

II. Lexikálna rovina

Na lexikálnej rovine sa zameriame na špecifické výrazy z oblasti politiky a ekológie, oficiálne názvy politických funkcií a taktiež na preklad expresívnych prvkov.

Hneď v úvode článku sa vyskytol výraz „*EU chief*“, a tak nebolo jasné, o koho ide. Takmer všetkým prekladateľom v tejto skupine sa podarilo správne identifikovať, koho mal autor na mysli, avšak iba jeden použil oficiálny názov „*komisárka pre opatrenia na ochranu klímy*“. Uvádzame niekoľko akceptovateľných riešení: „*Eurokomisárka pre klimatické zmeny*“; „*komisárka EÚ*“; „*predstavielka EÚ*“. Vyskytli sa však aj dva preklady, ktoré nie sú adekvátne, pretože takéto názvy funkcií v rámci EÚ neexistujú: „*prezidentka EÚ*“; „*šéfka Európskej komisie pre klimatické zmeny*“.

- *new global treaty on climate change* → *nová globálna zmluva o zmene klímy; nový celosvetový protokol o klimatických zmenách; nová celosvetová dohoda o klimatických zmenách; nová globálna dohoda o zmene klímy*

V súvislosti s rokovaniami uvedenými v článku sa hovorí len o dohode (nie o zmluve, ani protokole).

- *the UK's energy and climate secretary* → *britský minister pre energetiku a klímu; britský minister energetiky a klimatických zmien*

Vyskytli sa dva neadekvátne preklady: „*tajomník oddelenia energetiky a klímy pre Anglicko*“; „*tajomník Spojeného kráľovstva pre energetiku a klímu*“. Hoci

„secretary“ je v preklade „tajomník“, v tomto prípade ide o vládneho predstaviteľa, preto je nutné použiť ekvivalent „minister“.

V tomto texte sa vyskytujú aj expresívne výrazy. Podľa nášho názoru si s nimi prekladatelia poradili veľmi dobre a expresivitu sa im v preklade podarilo zachovať:

O: *The spokesman for Hedegaard said some countries wanted to portray the talks as divided between the developed and developing world. „It’s not like that. It is the willing versus the unwilling.“*

P: *Hovorca komisárky Hedegaardovej povedal, že niektoré štáty sa snažili líčiť rokovania ako stret záujmov medzi rozvojovým a rozvinutým svetom. „O to ale nejde. Ide o stret záujmov medzi vôľou a nevôľou.“*

O: *Claudia Salerno said: „We are shocked by the brazen attack against our group by Hedegaard – it is incredible that she has chosen to accuse our group of blocking progress.“*

P: *„Z útoku pani Hedegaardovej na našu skupinu sme šokovaní. Jej rozhodnutie obviniť nás z blokovania pokroku je nehanebné,“ povedala Claudia Salernová.*

III. Štylistická rovina

Pri analýze štylistickej roviny prekladov tohto textu sme zistili, že prekladatelia ju vcelku zvládli. Môžeme skonštatovať, že vytvorili prevažne prirodzene znejúci translát.

O: *Salerno’s outburst underlined the fractious nature of the talks, and the new divisions between some rapidly emerging economies, some of them with large fossil fuel interests, and other developing countries that have more to lose from the effects of climate change.*

P: *Salernovej hnevlivé vystúpenie poodhalilo, aké rozpory panujú na medzinárodnej scéne. Ukázali sa aj dovtedy nevidané rozdiely medzi niekoľkými rýchlo rastúcimi ekonomikami, z ktorých viaceré závisia na fosílnych palivách, a ostatnými rozvojovými krajinami, ktoré zas môžu v dôsledku zmien klímy veľa stratiť.*

O: *This is very different from the „compensation“ that some developing countries want from the rich world, and which rich countries have ruled out, but they may accept this compromise as it would allow them to receive funding when disaster strikes.*

P: *Takýto návrh je úplne odlišný od „kompenzácií“, ktoré chudobné krajiny žiadali od bohatých. Kým kompenzácie bohaté krajiny zmietli zo stola, kompromisný*

návrh pravdepodobne príjmu. Aj oni sami totiž môžu vďaka nemu získať finančnú pomoc po prírodných katastrofách.

2.2.2 Skupina B: prekladatelia bez translatologického vzdelania

I. Syntaktická rovina

Pokiaľ ide o syntaktickú rovinu, u prekladateľov bez translatologického vzdelania sme zaznamenali oproti prekladateľom s translatologickým vzdelaním viac nedostatkov. Vety boli často príliš dlhé, nezrozumiteľné a usporiadanie vetných členov neprírodné.

- O: *The negotiations were meant to lay the groundwork for a crunch meeting in Paris in late 2015, at which governments are supposed to sign a new global treaty on climate change, to come into force from 2020, which would be the first to include commitments on emissions from both developed and developing nations.*
- P: *Zámerom rokovaní bolo aj polozenie základov pre dôležité stretnutie, ktoré sa má uskutočniť v Paríži na konci roku 2015, na ktorom by vedenie štátov malo podpísať novú globálnu dohodu o zmene klímy, ktorá bude platná od roku 2020. Bude to prvá dohoda obsahujúca záväzky týkajúce sa emisií z rozvinutých a rozvojových krajín.*

Hoci prekladateľka rozdelila toto dlhé súvetie na dve kratšie vety, nepovažujeme tento preklad za adekvátny. V prvej vete sa trikrát opakuje spojkové slovo „ktorý“, čo je neakceptovateľné. Navrhujeme napríklad takéto riešenie:

- N: *Tieto rokovania mali byť základom dôležitého stretnutia v Paríži koncom roku 2015, na ktorom by mali štáty podpísať novú globálnu dohodu o zmene klímy. Táto dohoda vstúpi do platnosti v roku 2020 a bude to prvá dohoda, ktorá zaväzuje k znižovaniu emisií rovnako rozvinuté aj rozvojové krajiny.*
- O: *This is very different from the „compensation“ that some developing countries want from the rich world, and which rich countries have ruled out, but they may accept this compromise as it would allow them to receive funding when disaster strikes.*
- P: *Je to úplne iné ako „odškodné“, ktoré niektoré rozvíjajúce sa krajiny chcú od bohatých krajín a ktoré bohaté krajiny vylúčili, ale možno budú akceptovať tento kompromis, keďže by im umožnil získať financie, keď ich zasiahne prírodná katastrofa.*

V preklade tejto dlhšej vety sme si všimli chýbajúcu plynulosť a navyše je v nej použitý neprávny ekvivalent „*rozvíjajúce sa krajiny*“.

II. Lexikálna rovina

Na lexikálnej rovine sa rovnako ako u prekladateľov s translatologickým vzdelaním zameriame na preklad lexiky súvisiacej s politikou, ekológiou a expresívne prvky.

- *EU chief* → šéf EÚ; Predseda Európskej komisie; Najvyššia predstaviteľka EÚ; Vedúca delegácie EÚ; Šéfka EÚ v oblasti klímy.

Ani jedno z týchto prekladateľských riešení nemôžeme považovať za adekvátne. Ako sme už spomenuli, išlo o prvú vetu v článku, v ktorej nebolo presne konkretizované, o koho ide. Prekladatelia mohli preto postupovať dvojako. Buď zvoliť neutrálny všeobecnejší preklad, napríklad „*predstaviteľka EÚ*“, alebo mohli v úvode túto funkciu konkretizovať („*komisárka pre opatrenia na ochranu klímy*“).

- *new global treaty on climate change* → nová globálna dohoda o zmene klímy; nová globálna dohoda o ochrane klímy

V jednom prípade sa vyskytol nesprávny preklad: „*nový mierový pakt o klimatických zmenách*“.

- *the UK's energy and climate secretary* → britský minister pre oblasť energetiky a klimatických zmien; minister pre energetiku a klímu Spojeného kráľovstva

Za neadekvátne považujeme preklady s ekvivalentom „*sekretár*“ a „*tajomník*“: „*britský sekretár energetiky a klímy*“; „*tajomník Veľkej Británie pre energetiku a zmenu klímy*“.

S prekladom expresívnych výrazov si prekladatelia bez translatologického vzdelania poradili porovnateľne s prekladateľmi s translatologickým vzdelaním. Uvádzame príklady dobrých prekladateľských riešení:

- O:** *United Nations talks on climate change were on the brink of breaking down on Friday as a group of developing countries launched a furious attack on the European Union...*
- P:** *Rokovania o klimatických zmenách v OSN, ktoré sa konali v piatok, takmer skončili fiaskom, keď skupina rozvojových krajín napadla Európsku úniu vo veci*

plánovania programu, ktorý mal viesť ku globálnej dohode o znížení skleníkových emisií.

- O:** *Claudia Salerno said: „We are shocked by the brazen attack against our group by Hedegaard – it is incredible that she has chosen to accuse our group of blocking progress.“*
- P:** *Povedala: „Sme šokovaní z bezočivého útoku Hedegaardovej proti našej skupine – je neuveriteľné, že sa opovažuje obviňovať našu skupinu zo zablokovania procesu.“*

III. Štylistická rovina

Na štylistickej rovine sa v prekladoch tejto skupiny probandov vyskytlo viac nezrovnalostí. Texty znejú na viacerých miestach neprirodzene.

- O:** *Talks had been inching towards a conclusion, with participants reporting „productive“ meetings and „modest progress“.*
- P:** *Došlo sa k záveru, že rokovania s účastníkmi boli „produktívne“ a „mierne pokrokové.“*
- N:** *Keď sa rokovania pomaly blížili k záveru, účastníci informovali o produktívnych stretnutiach s miernym pokrokom.*
- O:** *EU chief chastised for expressing frustration...*
- P:** *Šéfka EÚ v oblasti klímy bola potrestaná za vyjadrenie nespokojnosti...; Najvyššia predstaviteľka EÚ bola pokarhaná pre vyjadrenie sklamania...*
- N:** *... bola ostro skritizovaná...*

2.3 Zhrnutie výsledkov analýzy

Pri analýze prekladov sme zistili, že prekladatelia s translatologickým vzdelaním si poradili so syntaktickou a štylistickou rovinou prekladov o poznanie lepšie. Podarilo sa im vytvoriť prirodzene znejúce, plynulé preklady, ktoré vo veľkej miere zachovávajú obsahovú, štylistickú aj lexikálnu stránku východiskových textov. Naopak u prekladateľov bez translatologického vzdelania sme zaznamenali problém dosiahnuť adekvátny preklad na úrovni textu ako celku. Ich preklady boli často doslovné, syntakticky a štylisticky neadekvátne aj napriek tomu, že niektorí z našich probandov bez translatologického vzdelania majú dlhoročnú prax v oblasti prekladu. Zaznamenali sme u nich aj väčšie ťažkosti s interpretáciou východiskových textov, čo sa prejavilo vo významových posunoch vyplývajúcich

z nepochopenia textu. Hoci sa v prekladoch prekladateľov s translatologickým vzdelaním tiež vyskytli určité nezrovnalosti, na základe našej kvalitatívnej analýzy môžeme konštatovať, že celkovo si s prekladom vybraných dvoch textov poradila lepšie práve táto skupina probandov.

3 VÝSLEDKY HODNOTENIA ÚROVNE PREKLADOV DVOCH POROVNÁVANÝCH SKUPÍN PREKLADATEĽOV

V tejto časti práce budú úroveň prekladu hodnotiť piati profesionálni prekladatelia, pričom každý z nich zhodnotí spolu 32 prekladov. Pri výbere kritérií na hodnotenie kvality prekladu sme sa inšpirovali prácou uznávaných translatologičiek, Rebeccy Fiedererovej a Sharon O'Brienovej. Každému kritériu prislúcha číselné hodnotenie od 1 do 4. Pri hodnotení prekladov mohli hodnotiaci prekladatelia vyberať z nasledujúcich možností:

a) zrozumiteľnosť prekladu (syntax, štruktúra viet, jasné vyjadrenie myšlienok):

- 1 preklad je nezrozumiteľný
- 2 preklad je čiastočne zrozumiteľný
- 3 preklad je prevažne zrozumiteľný
- 4 preklad je úplne zrozumiteľný

b) presnosť prekladu (vernosc' originálu, miera ekvivalencie):

- 1 preklad nezachováva informačnú hodnotu originálu
- 2 preklad čiastočne zachováva informačnú hodnotu originálu
- 3 preklad takmer zachováva informačnú hodnotu originálu
- 4 preklad dokonale zachováva informačnú hodnotu originálu

c) štylizácia cieľového textu:

- 1 štylizácia cieľového textu je nevhodná, text znie neprirodzene a chýba mu plynulosť
- 2 štylizácia cieľového textu je vhodná iba čiastočne, na viacerých miestach znie text neprirodzene a chýba mu plynulosť
- 3 štylizácia cieľového textu je prevažne vhodná, na väčšine miest znie text prirodzene a plynulo
- 4 štylizácia cieľového textu je vhodná, text znie prirodzene a plynulo

d) kritérium: ortografická stránka prekladu:

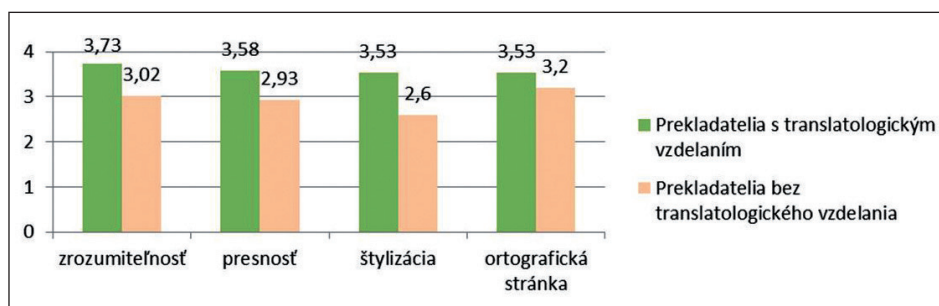
- 1 v preloženom texte sa vyskytuje nadmerný počet chýb
- 2 v preloženom texte sa vyskytuje značný počet chýb
- 3 v preloženom texte sa vyskytujú určité ortografické nezrovnalosti
- 4 v preloženom texte sa nevyskytujú žiadne ortografické chyby

3.1 Grafické znázornenie kvality prekladov

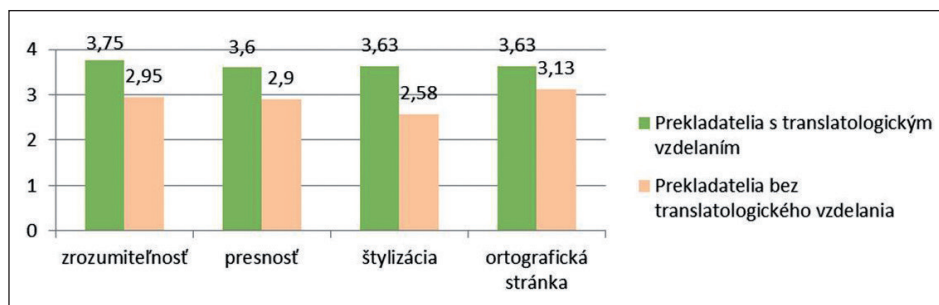
Počet hodnotených prekladov: 16

Počet hodnotiacich prekladateľov: 5

Nasledujúce grafy zobrazujú porovnanie celkových priemerných hodnotení prekladov prekladateľov s translatologickým vzdelaním a prekladateľov bez translatologického vzdelania. Uvedené hodnoty sme dostali vypočítaním aritmetického priemeru číselných hodnotení pre každé kritérium.

Graf 1: Celkové priemerné hodnotenia prekladov textu č. 1

Graf 2: Celkové priemerné hodnotenia prekladov textu č. 2

3.2 Zhrnutie výsledkov

Z výsledkov našej kvalitatívnej analýzy vyplýva, že prekladatelia s translatologickým vzdelaním dosiahli lepšie hodnotenie vo všetkých štyroch kritériách hodnotenia úrovne prekladu. Podľa uvedených grafov mali všetci probandi, bez ohľadu na vzdelanie, najväčší problém so štylistickou stránkou prekladov a práve v hodnotení tohto kritéria vidíme medzi uvedenými dvomi skupinami proban-

dov najväčší rozdiel v dosiahnutých hodnoteniach. Druhý najvýraznejší rozdiel medzi probandmi s translatologickým vzdelaním a bez translatologického vzdelania sme zaznamenali pri kritériu zrozumiteľnosti (zameraného na syntaktickú stránku prekladov) a tretí najvýraznejší rozdiel pri kritériu presnosti prekladu (vernosť originálu). Najmenší rozdiel medzi probandmi jednotlivých skupín sme zaznamenali v kritériu ortografickej stránky prekladov.

ZÁVER

Pri vypracovaní tejto práce sme vychádzali z predpokladu, že prekladateľské vzdelanie je dôležitou súčasťou práce prekladateľa a môže prispieť ku kvalite prekladu, no netvrdíme, že je za každých okolností nevyhnutnou podmienkou. Zamerali sme sa na špecifika práce prekladateľa – profesionála a prekladateľa – laika a na výsledný produkt jeho práce, preklad.

V prvej časti nášho výskumu sme skúmali rozdiel medzi prekladom u prekladateľov s translatologickým vzdelaním a bez translatologického vzdelania, pričom sme sa zamerali predovšetkým na štylistickú, lexikálnu a syntaktickú rovinu prekladov. Predpokladali sme, že práve na týchto rovinách prekladov sa môže najvýraznejšie prejaviť chýbajúce prekladateľské vzdelanie. Vypracovali sme analýzu prekladov, v ktorej uvádzame príklady prekladateľských riešení. Snažili sme sa vybrať z prekladov to najzaujímavejšie a k jednotlivým riešeniam sme pridali aj vlastné komentáre, v ktorých hodnotíme, do akej miery boli prekladateľské riešenia adekvátne.

Druhá časť výskumu bola venovaná hodnoteniu úrovne prekladov na základe štyroch vybraných kritérií. Preklady hodnotili vyštudovaní prekladatelia, ktorí mali k dispozícii vypracovanú stupnicu hodnotenia. V hodnotení sa zamerali na to, či je preklad pre čitateľa zrozumiteľný, či je verný originálu a v neposlednom rade hodnotili štylistickú a ortografickú stránku prekladov.

Na základe výsledkov tejto prípadovej štúdie sme zistili, že prekladatelia bez translatologického vzdelania nazerajú na preklad inak ako prekladatelia s translatologickým vzdelaním. Preklad vnímajú skôr ako čisto jazykovú operáciu, nechávajú sa vo väčšej miere ovplyvňovať originálom a nevenujú dostatočnú pozornosť analýze východiskového textu. Pravdepodobne nemajú dostatočné teoretické vedomosti o preklade a prekladateľskom procese, čo sa odrazilo na úrovni výsledných prekladov.

Podľa nášho názoru je práca prekladateľa veľmi náročná. Prekladateľ by mal byť človek so všeobecným rozhľadom, ktorý sa celý život vzdeláva a získava nové poznatky a skúsenosti. Veríme, že sa nám podarilo poskytnúť pohľad na špecifika práce prekladateľa s translatologickým vzdelaním a prekladateľa bez translatolo-

gického vzdelania a upriamiť pozornosť na to, akých chýb sa treba pri preklade vyvarovať.

PRAMENE

EVENDEN, E. – KAN, H.: *International students: how to teach them alongside native speakers*. [online]. In: The Guardian, 2011. [cit. 01-10-2014]. Dostupné na: <www.theguardian.com>.

HARVEY, F.: *Warsaw climate change talks falter as EU and developing countries clash*. [online]. In: The Guardian, 2013. [cit. 01-10-2014]. Dostupné na: <www.theguardian.com>.

LITERATÚRA

Anglický výkladový slovník. [online]. [cit. 01. 10. 2014]. Dostupné na: <www.thefreedictionary.com>.

Autorský kolektív pracovníkov Lingea s.r.o.: *Lingea veľký slovník*. Bratislava : Nakladateľstvo Lingea s.r.o., 2008, 1518 s. ISBN 978-80-89323-07-4.

DJOVČOŠ, Martin: *Kto, čo, ako a za akých podmienok prekladá: Prekladateľ v kontexte doby*. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied, 2012, 157 s. ISBN 978-80-557-0436-4.

DVOJČOŠ, Martin: *Proces prekladu a vybrané sociologické vplyvy na prácu prekladateľa*. In: *Preklad a kultúra 4*. Nitra – Bratislava: FF UKF, 2012, 371 s. ISBN 978-80-558-0143-8.

FIEDERER, R. – O'BRIEN, S.: *Quality and Machine Translation: A Realistic Objective?* In: *The Journal of Specialised Translation*. Dublin University, 2009.

Lexikón slovenského jazyka. [online]. [cit. 01-10-2014]. Dostupné na: <www.slex.sk/index.asp>.

Prekladový slovník. [online]. [cit. 01-10-2014]. Dostupné na: <www.slovniky.lingea.sk>.

Synonymický slovník. [online]. [cit. 01-10-2014]. Dostupné na: <www.slovník.azet.sk>.

Verejné fórum: Diskusia o klimatických zmenách. [online]. 2010. [cit. 01-10-2014]. Dostupné na: <www.europarl.europa.eu>.

RESUMÉ

The case study focuses on the specifics of professional translator's and non-professional translator's work with regard to the translation process and the final product of translation.

The paper includes the analysis of specific differences found in the translation process as well as in the final product of a professional and a non-professional translator on the basis of selected criteria. It presents specifics in the translation process and compares the final product of a translator with education in Translation Studies and a translator without education in Translation Studies.

◆◆◆

Mgr. Veronika Kozárová
Malý Cetín 63
95107 Malý Cetín
veronikakozarova@gmail.com

VYUŽÍVANIE NÁSTROJOV SEBAREFLEXIE VO VÝUČBE TLMOČENIA NA SLOVENSKÝCH UNIVERZITÁCH

Lýdia Machová

Lýdia Machová je doktorandka na Katedre anglistiky a amerikanistiky na Univerzite Komenského v Bratislave a vo svojej dizertačnej práci sa venuje didaktickým otázkam tlmočnickej sebareflexie. Popri štúdiu aktívne tlmočí na slovenskom trhu a vo voľnom čase učí ďalšie cudzie jazyky. Okrem hodín konzekutívneho a simultánneho tlmočenia, ktoré na univerzite vyučuje, príležitostne organizuje prednášky pre študentov na podporu ich jazykového a odborného vzdelávania.

ÚVOD

Otázka posúdenia kvality tlmočenia je taká stará ako prvé pokusy o opis a analýzu tlmočenia samotného, ale napriek dlhým rokom práce mnohých výskumníkov sa aj dnes ocitáme bez jednotného, všeobecne akceptovaného a univerzálne využiteľného súpisu požiadaviek na kvalitné tlmočenie. Desiatky autorov prichádzajú s vlastnými zoznamami kritérií, ktoré podľa nich slúžia na posúdenie kvality tlmočenia či tlmočníkov, pričom v mnohom sa zhodujú, v mnohom sa prelínajú alebo sú si podobné, ale v mnohom si aj odporujú. V podstate jediné, na čom sa všetci autori zaoberajúci sa kvalitou tlmočenia a jeho hodnotením zhodujú, je skutočnosť, že ide o mimoriadne komplexnú záležitosť, pri ktorej je veľmi ťažké, ak nie nemožné, stanoviť objektívne kritériá a požiadavky (Garzone, 2002). Tlmočenie je totiž náročná dynamická činnosť, na ktorú súčasne pôsobí množstvo faktorov translačnej úlohy, ako napríklad komunikačný kontext, translačný smer, druh a priebeh podujatia, rečník, spôsob transferu, spôsob prezentácie textu a mnohé iné (Müglová, 2009, s. 134). Vo všeobecnosti sa preto nedá určiť, ako má vyzeráť ideálny tlmočnický výkon, lebo musíme brať do úvahy premenné, ktoré do danej komunikačnej situácie vstupujú.

O to ťažšia sa javí úloha pedagógov tlmočenia, ktorí sa snažia študentov viesť

ku kvalitným výkonom, ale dennodenne zápasia s otázkou, ako na to. Z tohto dôvodu sme sa rozhodli preskúmať situáciu na slovenských univerzitách, ktoré pripravujú budúcich prekladateľov a tlmočníkov, a zistiť, nakoľko sa u nás pri výučbe tlmočenia využívajú nástroje sebahodnotenia, v ktorých študenti hodnotia sami seba a pozorujú tak vlastný pokrok.

1 FORMATÍVNE A SUMATÍVNE HODNOTENIE

V didaktike jazykovej výučby, ale aj v iných príbuzných odboroch, sa stretávame s dvoma typmi hodnotenia. Ich rozdiel spočíva v účele, za ktorým sa hodnotenie vykonáva: Snažíme sa nájsť spôsob, akým ohodnotiť študenta na záverečných skúškach, na základe ktorého rozhodneme, či získa univerzitný titul? Snažíme sa nájsť kritériá na hodnotenie študenta na konci semestra, aby sme si overili, aký pokrok v danom semestri urobil a nakoľko splnil dané požiadavky? Alebo je našim cieľom nájsť spôsob, akým dať študentovi komplexnú spätnú väzbu na jeho tlmočnický výkon, ktorá mu pomôže sa v tlmočení zlepšiť?

V prvých dvoch prípadoch hovoríme o sumatívnom hodnotení, ktoré slúži na určenie toho, čo sa dosiahlo, pričom sa používa na konci kurzu alebo fázy učenia. Nazýva sa tiež záverečné alebo bilančné hodnotenie a na jeho základe sa udeľujú osvedčenia a certifikáty potvrdzujúce dosiahnutú úroveň znalostí či schopností. Druhý typ hodnotenia je formatívne, ktoré „*sa používa v priebehu učenia ako prostriedok na poskytnutie spätnej väzby [študentovi] o jeho pokroku a na informáciu o oblastiach, ktorým treba venovať osobitnú pozornosť*“ (Little a kol., 2002, s. 31). Dôležitý rozdiel oproti sumatívnomu hodnoteniu je v tom, že „*výkon [hodnoteného] sa neporovnáva len s normou, ale aj s možnosťami [študenta] samotného vzhľadom na jeho potenciál alebo predchádzajúci výkon*“ (Rafajlovičová a kol., 2000, s. 13). Formatívne hodnotenie tak dáva pedagógovi priestor na pozitívne hodnotenie a povzbudenie študenta aj v prípade, že jeho výkon nespĺňa požadovanú normu. Preto je v edukačnom procese považované za mimoriadne dôležité a potrebné (tamtiež).

Nás bude viac zaujímať práve druhý typ hodnotenia, formatívne, konkrétne jeho špecifický typ, v ktorom tlmočnický výkon nehodnotí vyučujúci, ale študent sám.

2 TLMOČNÍCKA SEBAREFLEXIA

Pod **tlmočnickou sebareflexiou** chápeme proces retrospektívnej analýzy vlastného tlmočnického výkonu, pri ktorej sa pozoruje buď *proces* tlmočenia alebo jeho výsledný *produkt* – cieľový text.

V prvom prípade sa zameriavame na kognitívne procesy, ktoré sa odohrávajú v hlave tlmočníka, na pocity, ktoré tlmočník prežíva počas tlmočenia (napr. /ne/spokojnosť s riešením konkrétneho problému, demotivácia, stres, únava a pod.), na mimovoľné asociácie tlmočníka vyvolané podnetmi vo východiskovom texte alebo na iné javy súvisiace so samotným procesom tlmočenia (napr. na dĺžku fázového posunu a jej zmeny počas tlmočenia). Za najvhodnejší nástroj sebareflexie na tieto účely považujeme tzv. retrospektívne tlmočnicke protokoly S. Kalinovej, na základe ktorých študenti bezprostredne po dotlmočení východiskového textu počúvajú nahrávku vlastného tlmočenia, zastavujú ju vždy, keď majú k danej časti nahrávky nejaký komentár, a tieto verbalizované pozorovania zaznamenávajú v zvukovej forme, z čoho vznikne druhá nahrávka. Takto získané komentáre sa neskôr prepisujú a môžu slúžiť na výskumné účely, pričom je však otázne, nakoľko nám poskytujú objektívne informácie o reálnych kognitívnych procesoch, ktoré prebiehajú u tlmočníka počas tlmočenia (Kalina, 1998, s. 151).

Druhým typom sebareflexie je pozorovanie výsledného produktu tlmočenia a jeho hodnotenie. Tento druh sebareflexie nazývame **sebahodnotenie**. Aby bolo sebahodnotenie tlmočníka dôsledné a venovalo sa všetkým relevantným aspektom, je naň potrebný určitý nástroj, ktorý posluží ako osnova pre hodnotiteľa. Môže ním byť jednoduchý súpis kritérií, hodnotiacia stupnica, súbor otázok alebo štruktúrovanejšia tabuľka. Všetky tieto nástroje sebahodnotenia súborne označujeme pojmom **hodnotiace formuláre**.

Z vlastnej skúsenosti z pozície niekdajšieho študenta translatológie, ale aj z pedagogickej praxe vo výučbe tlmočenia vieme, že študenti sa po vypočutí svojho tlmočnickeho výkonu vďaka hodnotiacemu formuláru často dozvedia o takých stránkach svojho tlmočenia, ktoré by si bez neho nikdy neuvedomili. Aj keď im učiteľ na hodinách prízvukuje často sa opakujúce chyby, ako napr. stúpavú intonáciu alebo nadmerné množstvo hezitácií, študenti si tieto aspekty svojho prejavu často naplno uvedomia až po vypočutí vlastnej nahrávky a po jej dôslednej analýze. Preto vidíme v sebahodnotení skutočne veľký prínos, ktorý chceme hlbšie preskúmať.

2.1 Sebahodnotenie a autonómia študenta

Pojem sebahodnotenie sa v odbornej literatúre v oblasti pedagogiky chápe ako „účasť študentov na identifikácii noriem a/alebo kritérií pre svoju prácu a robenie úsudkov o miere, do akej tieto kritériá a normy dodržali“ (Boud, 1991, s. 15; vlastný preklad). Tento pojem sa dá rovnako aplikovať na cudzojazyčnú výučbu ako aj na tlmočenie – menia sa len jednotlivé normy či kritériá. Najväčším prínosom sebahodnotenia je skutočnosť, že vedie k väčšej miere autonómie u študentov, to

znamená, že študenti preberajú väčšiu zodpovednosť za svoj učebný pokrok a nespoliehajú sa len na to, čo ich naučí učiteľ na hodinách. L. Van Lier (1996) dokonca tvrdí, že učenie sa je možné len vtedy, ak sú žiaci autonómni, teda ak sú naplno zapojení do učebného procesu. Pojmy autonómia a sebareflexia sú skutočne úzko prepojené, čo potvrdzujú aj naši odborníci na didaktiku výučby: „*Autonómia je sociálny proces, ktorý je založený na schopnosti spolupráce, ale aj schopnosti sebareflexie a sebahodnotenia*“ (Tandlichová, 2006, s. 41).

V rámci výskumu v našej dizertačnej práci nás zaujímalo, nakoľko sa na Slovensku momentálne nástroje tlmočnickej sebareflexie využívajú a aké sú predstavy, prípadne návrhy skúsených pedagógov tlmočenia v súvislosti s ich používaním.

3 DOTAZNÍK O SEBAHODNOTENÍ ŠTUDENTOV PRE VYUČUJÚCICH TLMOČENIA

3.1 Metodológia výskumu

Dotazník určený pre učiteľov tlmočenia sme vypracovali pomocou webového dotazníkového systému Google Docs a hypertextový odkaz na dotazník sme poslali emailovou poštou 54 vyučujúcim tlmočenia na Slovensku, emailové adresy ktorých sme získali z internetových stránok slovenských univerzít ako aj od známych, ktorí pôsobia na daných pracoviskách. Pracovné jazyky v našom výskume nehrali žiadnu rolu, dotazník sme poslali učiteľom rozšírených ako aj menej rozšírených jazykov (ukrajinčina, fínčina a pod.). Naším cieľom bolo pokryť všetkých súčasných vyučujúcich tlmočenia, aby sme tým maximalizovali validitu svojich zistení. Z týchto 54 pedagógov nám traja odpísali, že dotazník nevyplnia, pretože tlmočenie (už) nevyučujú, čím sa celkový počet opýtaných znižuje na 51.

Dotazník obsahoval 11 otázok, z ktorých sedem bolo polouzavretých (s predvolenými možnosťami, ale v závere s možnosťou zadania inej, otvorenej odpovede), tri boli otvorené (bez predvolených možností) a jedna otázka bola dichotomická (áno alebo nie). V závislosti od odpovede na túto otázku (*Máte skúsenosti s využívaním nástroja tlmočnickej sebareflexie u študentov? Inými slovami, vyžadujete (alebo vyžadovali ste niekedy) od svojich študentov, aby si vypočuli nahrávku svojho vlastného tlmočenia a ohodnotili sa?*) sa respondentom zobrazovala buď kratšia alebo dlhšia forma dotazníka, pričom dlhšia bola doplnená otázkami súvisiacimi s priamou skúsenosťou s využívaním nástrojov tlmočnickej sebareflexie. Tri z polouzavretých otázok obsahovali aj priestor na doplnenie odpovede s cieľom získať od pedagógov čo najpresnejšie informácie.

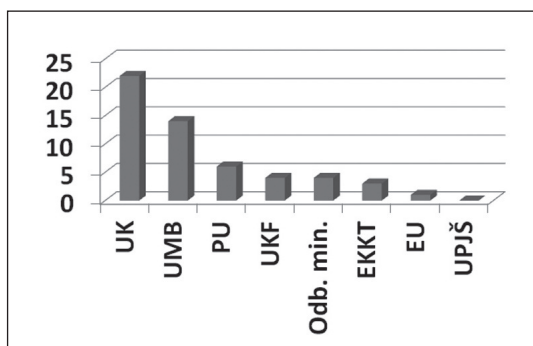
Štruktúru ako aj obsah dotazníka sme konzultovali s odborníkom na metodológiu vied, dr. Lukášom Bielikom, a pred rozoslaním všetkým vyučujúcim tlmočenia sme ho otestovali na menšej vzorke respondentov v snahe zistiť, či sú jednotlivé otázky, predvolené odpovede a inštrukcie na vyplnenie dotazníka dostatočne zrozumiteľné, a taktiež, či v dotazníku niečo nechýba alebo nie je navyše.

3.2 Informácie o respondentoch

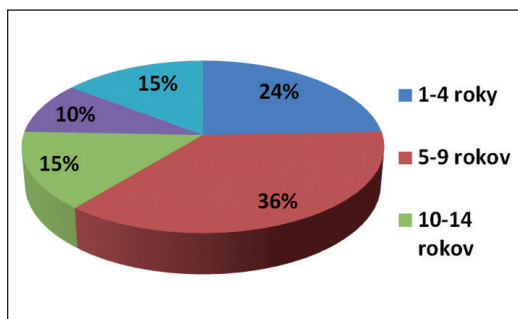
Odpovede sme po opakovaných urgenciách zaznamenali od 41 z celkového počtu 51 opýtaných, čo predstavuje návratnosť dotazníkov vyše 80 %. S touto mierou návratnosti sme spokojní, pretože sa nám podarilo získať odpovede od prevažnej väčšiny vyučujúcich tlmočenia na Slovensku, a teda si môžeme dovoliť extrapolovať z nášho výskumu isté všeobecne platné závery.

Úvodná časť dotazníka pozostávajúca z dvoch otázok mala za úlohu zistiť, kto sa nášho dotazníka zúčastnil. Čo sa týka zastúpenia jednotlivých univerzít, najviac odpovedí sme získali z Univerzity Komenského (22) a ďalej z Univerzity Mateja Bela (14). Jediná slovenská univerzita vzdelávajúca tlmočníkov, z ktorej sa nám nepodarilo získať ani jedného respondenta, je Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Okrem zvyšných troch univerzít (Prešovská univerzita, Univerzita Konštantína Filozofa a Ekonomická univerzita) pôsobia niektorí respondenti aj v rámci inštitúcií Odborného minima pre znalcov, tlmočníkov a prekladateľov a Európskeho kurzu konferenčného tlmočenia na FiF UK.

Graf 1:
Zastúpenie jednotlivých inštitúcií na prípravu tlmočníkov medzi respondentmi

Druhá otázka u opýtaných zisťovala prax s výučbou tlmočenia. Najviac respondentov má skúsenosti s vyučovaním tlmočenia v rozmedzí 5-9 rokov. Vyše polovica (51 %) opýtaných má pedagogickú prax v odbore translátológie 5-14 rokov. Priemerný počet rokov praxe je 10 rokov. Domnievame sa, že táto informácia opäť podporuje validitu zistení dotazníka, nakoľko odpovede sú od skúsených učiteľov tlmočenia s bohatou pedagogickou praxou.

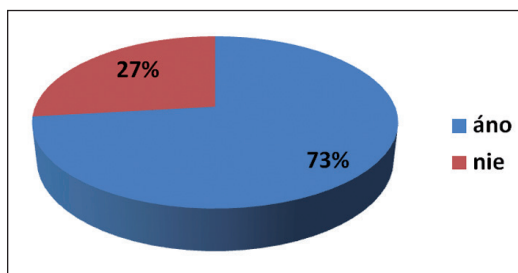

Graf 2:
Počet rokov praxe vo výučbe tlmočenia respondentov

3.3 Výsledky a interpretácia výsledkov výskumu

3.3.1 Skúsenosti s využívaním nástroja tlmočnickej sebareflexie

Nasledujúca dichotomická otázka rozdelila respondentov na dve skupiny podľa toho, či s využívaním nástroja sebareflexie majú osobnú skúsenosť alebo nie.

Graf 3:
Skúsenosti pedagógov s využívaním nástroja tlmočnickej sebareflexie u študentov

Veľká väčšina našich respondentov (30 zo 41) má skúsenosti s aplikáciou istých nástrojov tlmočnickej sebareflexie na svojich hodinách, to znamená, že buď v minulosti vyžadovali, alebo aj v súčasnosti od študentov vyžadujú, aby si vypočuli vlastnú nahrávku tlmočenia a ohodnotili svoj výkon.

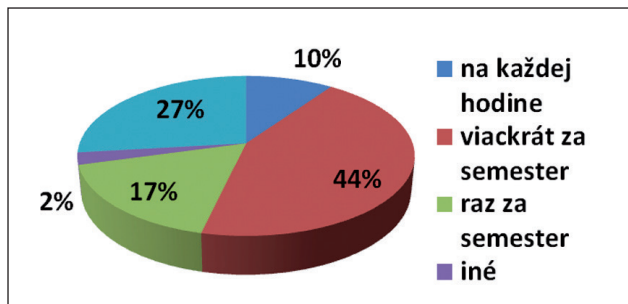
73 % pedagógov, ktorí majú priamu skúsenosť, považujeme za veľmi potešujúce číslo, ktoré svedčí o tom, že tlmočnická sebareflexia je u slovenských vyučujúcich tlmočenia považovaná za relevantný didaktický nástroj.

U týchto 30 respondentov sme zisťovali ďalšie detaily o ich skúsenosti so sebareflexiou študentov.

3.3.2 Frekvencia sebahodnotenia študentov

Zaujímalo nás, ako často pedagógovia od svojich študentov vyžadujú, aby ohodnotili svoje tlmočenie na základe vypočutia si nahrávky (z hodiny).

Graf 4:
Frekvencia sebahodnotenia
tlmočenia študentov

Najpopulárnejšou odpoveďou bolo „viackrát za semester“ s 18. odpoveďami a na druhom mieste „raz za semester“ so 7. Na každej hodine vyžadujú sebahodnotenie štyria z opýtaných. Jeden respondent uviedol možnosť „iné“ a špecifikoval/a, že momentálne nemá technické možnosti na využívanie tohto nástroja. Do grafu sme pre úplnosť zaradili aj 11 respondentov (27 %), ktorí v predošlej otázke odpovedali, že tlmočnícku sebareflexiu od svojich študentov nevyžadujú.

Táto otázka mala aj doplnujúcu otvorenú otázku, v ktorej mohli respondenti komentovať iné faktory, ktoré majú vplyv na to, ako často so študentmi pracujú na ich sebareflexii. V odpovediach sa vyskytli nasledovné faktory (počet respondentov je uvedený v zátvorke):

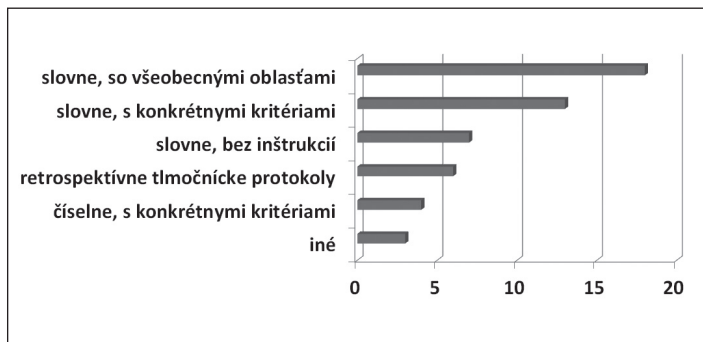
- stupeň pokročilosti študentov / ročník (4)
- fungovanie vybavenia miestnosti (3)
- počet študentov v skupine (3)
- žáner tlmočenia (2)
- čas (1)

Predpokladali sme, že väčšina vyučujúcich bude vyžadovať tlmočnícku sebareflexiu od študentov len raz za semester, predovšetkým z dôvodov časovej náročnosti. Časový faktor však zrejme v tomto prípade nie je natolko silný. Uvedené čísla opäť považujeme za potešujúce, a svedčia o tom, že väčšina slovenských študentov tlmočníctva (54 %) je pravidelne vedená k tomu, aby svoje nahrávky počúvala a zamýšľala sa nad ich kvalitou.

3.3.3 Forma reflexie svojho tlmočnickeho výkonu

Ďalšia otázka mala za úlohu zistiť, v akej forme sa realizuje sebareflexia študentov na predmetoch opýtaných vyučujúcich. Respondenti si mohli vybrať jednu alebo viaceré z nasledovných odpovedí:

- študenti majú svoje tlmočenie zhodnotiť **slovné**, pričom nedostanú žiadne konkrétne inštrukcie, na čo sa majú pri hodnotení zamerať;
- študenti majú svoje tlmočenie zhodnotiť **slovné**, pričom majú zadané **všeobecné oblasti**, na ktoré sa majú zamerať (napr. obsah – prednes – jazyk);
- študenti majú svoje tlmočenie zhodnotiť **slovné**, pričom sa majú vyjadriť ku **konkrétnym kritériám** (napr. intonácia, omisie, kalky a pod.);
- študenti majú svoje tlmočenie zhodnotiť číselne na základe **konkrétnych kritérií** v hodnotiacom formulári (t. j. pridelením bodov na stupnici napr. od 0 do 5);
- študenti robia **retrospektívne tlmočnicke protokoly** (počúvajú svoje tlmočenie a pritom simultánne komentujú svoj výkon a tieto komentáre zvukovo zaznamenávajú);
- iné:

Graf 5:
Forma reflexie
svojho tlmočnickeho
výkonu u študentov

Ako vidíme z grafu, najviac sa na slovenských univerzitách využíva slovné hodnotenie vlastného tlmočnickeho výkonu, pričom vyučujúci zadáva študentom určité oblasti, na ktoré sa majú pri sebahodnotení zamerať. Druhou najfrekvencovanejšou formou sebahodnotenia je opäť slovné hodnotenie, avšak s presnejšie zadanými kritériami, napríklad vo forme hodnotiacej tabuľky. Voľná slovná sebareflexia ako aj retrospektívne tlmočnicke protokoly sú o niečo menej používané, a na poslednom mieste sa nachádza číselné hodnotenie pomocou presne stanovených kritérií. Odpovede „iné“ v sebe zahŕňajú požadovanie záverečnej analýzy na konci semestra, „analýzu vlastnej nahrávky na základe určitých pokynov“ a opäť jednu odpoveď „momentálne nie“.

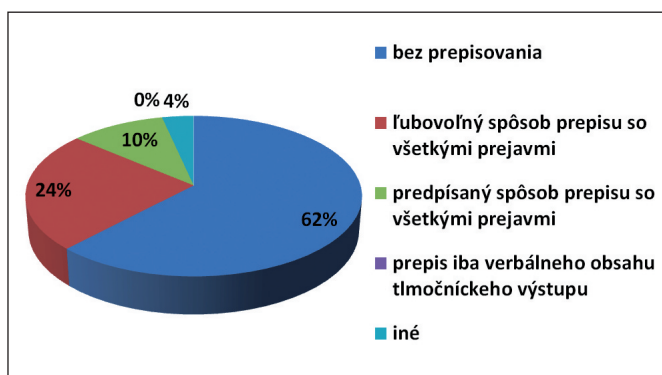
Ako vyplýva z uvedených výsledkov, slovná forma sebahodnotenia je zjavne u slovenských vyučujúcich tlmočenia najobľúbenejšia, uprednostňuje ju až 75 % pedagógov, ktorí na hodinách využívajú nástroj tlmočnickej sebareflexie študentov. Ohodnotenie svojho tlmočenia pomocou číselnej stupnice sa ukazuje byť najmenej používané. Otázkou zostáva, či je dôvodom chýbajúci nástroj v podobe tabuľky na numerické vyjadrenie kvality, presvedčenie o nevhodnosti numerického hodnotenia na účely tlmočnickej sebareflexie alebo niečo celkom iné. Čiastočne nám na túto otázku odpovie nižšie uvedené zistenie pri otázke o ideálnej podobe hodnotiaceho formulára.

K predošlej otázke patrí aj doplňujúca otvorená otázka, v ktorej sme vyzvali respondentov, aby uviedli zdroj formulára, ktorý využívajú (ak nejaký využívajú), respektíve aby ho stručne opísali. Vyjadrilo sa 6 respondentov, z ktorých dvaja používajú formulár od Miroslavy Šramkovej (Melicherčíkovej), jeden vyučujúci formulár inšpirovaný Riccardiovou a dvaja vlastné formuláre, ktoré sú v odpovedi bližšie popísané s konkrétnymi kategóriami posudzovania kvality.

3.3.4 Využívanie transkriptu analyzovanej nahrávky tlmočenia

Ako sme spomenuli v teoretickej časti, v literatúre o tlmočnickej sebareflexii sa často spomína prepis študovanej nahrávky ako dôležitá súčasť procesu sebahodnotenia tlmočníka. Zaujímalo nás preto, nakoľko prepis vyžadujú slovenskí pedagógovia.

Graf 6:
(Ne)využívanie
transkriptu analyzovanej
nahrávky tlmočenia

V grafe opäť uvádzame len zostručnené odpovede; pôvodné odpovede z dotazníka sú nasledovné:

- študenti musia svoj vlastný prejav prepísať spolu **so všetkými prejavmi** a chybami (hezitácie, zajakávanie sa, neartikulované pazvuky a pod.), pričom **spôsob prepisu si volia sami**;

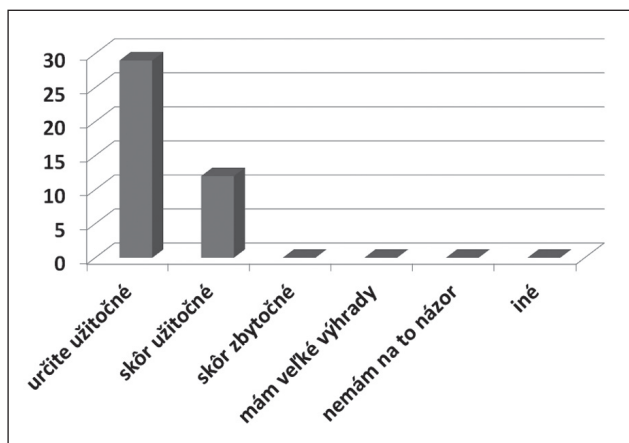
- študenti musia vlastný prejav prepísať spolu **so všetkými prejavmi** a chybami (hezitácie, zajakávanie sa, neartikulované pazvuky a pod.), pričom majú **predpísaný spôsob prepisu** – napr. akou značkou majú zaznačiť odkašľanie, stúpavú intonáciu, pauzu v prejave, dĺžku pauzy a pod.;
- študenti prepíšu **len verbálny obsah** svojho tlmočenia, bez zaznačenia sprievodných vlastností prejavu (intonácia, pauzy, pazvuky a pod.);
- študenti svoj prejav **nemusia prepisovať**, pracujú iba s nahrávkou;
- iné:

Vidíme, že transkript požaduje len zhruba tretina (34 %) pedagógov, ktorí využívajú nástroj sebareflexie. Od študentov vyžadujú prevažne lubovoľný spôsob prepisu bez určenia značiek a prvkov, ktoré by v ňom mali zaznačiť. Traja pedagógovia (10 %) vyžadujú striktnejšiu formu prepisu, pravdepodobne inšpirovanú niektorými zahraničnými odborníkmi. Jeden respondent využil možnosť „iné“, pričom ide opäť o poznámku „*momentálne nie*“.

Zvyšné otázky v dotazníku sa opäť týkajú všetkých respondentov, nielen tých, ktorí majú s využívaním nástroja sebareflexie osobnú skúsenosť.

3.3.5 Vnímanie užitočnosti tlmočnickej sebareflexie

Ďalšou otázkou v dotazníku sme zisťovali názor vyučujúcich tlmočenia na sebareflexiu ako didaktický nástroj pri výučbe tlmočenia.

Graf 7:
Vnímanie užitočnosti sebareflexie u pedagógov

Z grafu vyplýva jednoznačné presvedčenie všetkých opýtaných vyučujúcich tlmočenia o vhodnosti využívania nástrojov sebareflexie u študentov. Ani jeden z respondentov, či už sebahodnotenie od svojich študentov požaduje alebo nie, si

nemyslí, že by šlo o zbytočný nástroj pri výučbe tlmočenia a rovnako nikto nemá voči jeho používaniu výrazné výhrady.

Opäť to považujeme za dobrú správu, ktorá nás utvrdzuje v tom, že táto oblasť didaktiky tlmočenia si zaslúži väčšiu vedeckú pozornosť, a že výsledky takejto práce pravdepodobne nájdu svoje uplatnenie v priamej tlmočnicko-didaktickej praxi.

Posledné dve otázky v dotazníku sme venovali výhodám a nevýhodám hodnotiaceho formulára. Obe otázky boli s otvorenou odpoveďou, aby sme zistili čo možno najviac nových aspektov pri posudzovaní vhodnosti formulárov, a aby sme respondentov neovplyvňovali predvolenými odpoveďami, s ktorými by sa mohli stotožniť.

3.3.6 Výhody hodnotiaceho formulára

K výhodám sa vyjadriло 32 respondentov z celkového počtu 41, a spomenulo dohromady 33 rôznych výhod hodnotiaceho formulára. Všetky spomenuté aspekty sme spracovali, zadelili do logických kategórií a uvádzame ich v nasledovnej tabuľke.

Tabuľka 1:

Prehľad výhod hodnotiaceho formulára na tlmočnicku sebareflexiu, ktoré uviedli respondenti

Kategória	Výhody spomenuté respondentmi (počet respondentov)	Počet respondentov
<i>Tlmočnicka sebareflexia</i>	zamyslenie sa nad svojím výkonom; sebahodnotenie; analýza svojho výkonu; osobná spätná väzba (6) vedenie si svojich chýb (6) vedenie si slabých a silných stránok (5) kritický pohľad na svoj výkon (ako predpoklad prijatia hodnotenie pedagóga) (3) „zrkadlo“ pre študenta (2) neexistuje lepšia spätná väzba (2) vedenie si nežiaducich prejavov vo forme (1) vedenie si individuálnych ťažkostí (1)	22
<i>Hodnotenie</i>	objektívne hodnotenie; rovnaké podmienky pre všetkých; transparentnosť hodnotenia pedagóga (4) jednoznačné / jasné / konkrétne kritériá (3) štruktúrá hodnotenia (čo a ako hodnotiť) (2) priama účasť na hodnotení (1) výborný nástroj hodnotenia pre učiteľov (1) bodové / percentuálne vyhodnotenie (ne)správnosti (1)	12

PREKLADATELSKÉ LISTY 4

<i>Vlastný pokrok študenta</i>	účinné pri zdokonaľovaní sa v tlmočení (3) priama účasť na svojom prograse (2) snaha o zlepšenie svojho výkonu (2) kontinuita vlastného výkonu; sledovanie vývinu za isté obdobie (2) možnosť vyhnúť sa chybám v budúcnosti (1)	10
<i>Získanie dodatočných zručností</i>	zlepšenie motivácie (1) získanie skúseností (1) učenie sa posudzovať kvalitu výkonu kolegov (1) odosobnenie sa od vlastného výkonu (1) návyk na vlastný hlas v mikrofóne (1) zvýšenie sebavedomia (1)	6
<i>Proces tlmočenia</i>	sústredenie sa na podstatné / kľúčové aspekty tlmočenia (4) uvedomenie si procesuálnych špecifik tlmočenia (1)	5
<i>Didaktika tlmočenia</i>	výborný nástroj hodnotenia pre učiteľa (1) možnosť intervencie učiteľa pri najčastejších problematických okruhoch (1)	2
<i>Iné</i>	možnosť návratu k štandardne neopakovateľnému (2) precíznosť (1) stručnosť (1) diskrétnosť (1)	5

Ako môžeme vidieť vyššie, opýtaní vyučujúci tlmočenia vymenovali celú plejádu výhod hodnotiaceho formulára. Najväčšie výhody pociťujú pedagógovia práve v súvislosti so sebareflexiou študentov – študent sa dokáže objektívnejšie pozrieť na svoj výkon, uvedomí si plusy a mínusy pri tlmočení, hodnotiaci formulár mu slúži doslova ako zrkadlo, ktoré presne ukazuje, na čom treba ešte popracovať. Veľký prínos vidia vyučujúci vo formulári aj v súvislosti s hodnotením ako takým – sebareflexiu považujú za objektívnejšiu, transparentnejšiu formu hodnotenia, na ktorej sa priamo zúčastňuje študent. Nezanedbateľným prínosom je v ich očiach aj pokrok študenta, ktorý vďaka sebareflexii nadobúda nielen motiváciu, ale aj schopnosti zlepšovať svoj tlmočnický výkon. Okrem toho je proces sebahodnotenia v očiach respondentov aj vhodným nástrojom na vzdelávanie študentov o procese tlmočenia, vhodná didaktická pomôcka pre učiteľa, ako aj prostriedok na osvojenie si úplne iných zručností, ako napríklad zvýšenie sebavedomia či schopnosť objektívnejšieho posudzovania výkonov kolegov. Za zaujímavý postreh považujeme aj „možnosť návratu k štandardne neopakovateľnému“, z čoho sa dajú vyvodiť ďalšie možnosti uplatnenia, napríklad v tlmočnickom výskume.

Počet vymenovaných výhod hodnotiaceho formulára ako aj stupeň ich rele-

vantnosti (prinajmenšom v našom ponímaní) svedčí o tom, že učitelia tlmočenia na slovenských univerzitách majú k tlmočnickej sebareflexii u študentov pozitívny vzťah a sú si vedomí mnohých jej kladných stránok a prínosu pre študentov aj seba samých.

3.3.7 Nevýhody hodnotiaceho formulára na tlmočnicku sebareflexiu

K nevýhodám sa vyjadrilo 27 respondentov, pričom piati z nich nevidia žiadne nevýhody a jeden nemá názor, takže vyjadrenie o nevýhodách sme získali celkovo od 21 vyučujúcich tlmočenia, ktorí spoločne vymenovali 13 rozličných nevýhod hodnotiaceho formulára. Uvedené sú v nasledujúcej tabuľke:

Tabuľka 2:

Prehľad nevýhod hodnotiaceho formulára na tlmočnicku sebareflexiu, ktoré uviedli respondenti

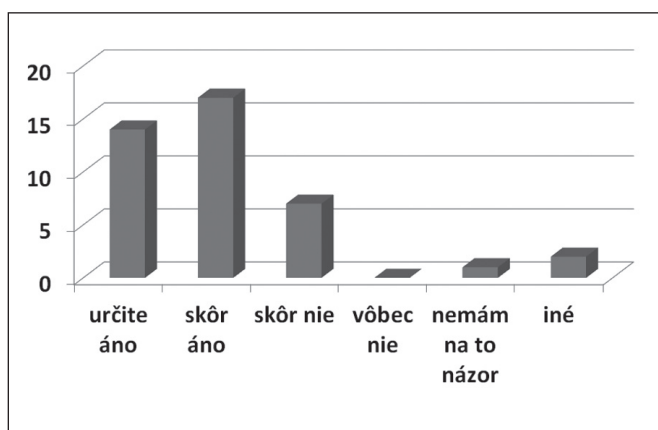
Logická kategória	Nevýhody spomenuté respondentmi (počet respondentov)	Počet respondentov
<i>Obmedzenia resp. nedostatky hodnotiaceho formulára</i>	znižovanie sebavedomia; demotivujúce (pri nevhodnej aplikácii); sklamanie študenta (4) nemožnosť komplexného posúdenia; niektoré aspekty sa dajú posúdiť len intuitívne (3) subjektivita (2) nezohľadňuje sa komunikačná situácia (1) nezohľadňuje sa nutná kompresia (1) nedostatok sebareflexie a sebakritickosti (1) hrozba zamerania sa na chyby (1)	13
<i>Okolnosti používania hodnotiaceho formulára</i>	časová náročnosť (6) ťažkosti s vypracovaním spôsobené subjektívnymi faktormi (1) časovo náročné hodnotenie pedagógom (1) strata kontinuity pri striedaní učiteľov (1) nie každý má nahrávaciu techniku (1) obťažujúce pre študentov (práca navyše) (1)	11

Najväčší problém vidia respondenti v možnom demotivačnom účinku hodnotiaceho formulára na študentov a na obmedzenia objektívnosti pri určitých aspektoch tlmočenia. Zaujímavý je postreh „hrozba zamerania sa na chyby“, ktorý by sme chceli vyzdvihnúť, pretože z vlastnej pedagogickej praxe máme podobné skúsenosti. Z praktického hľadiska je zjavným problémom časová náročnosť vy-

užívania sebareflexie, ale spomenuli sa aj problémy súvisiace s nahrávacou technikou, či dokonca neochota študentov robiť prácu mimo hodín navyše. Napriek spomenutým nevýhodám však môžeme konštatovať, že počet výhod, ktoré spomenuli opýtaní vyučujúci tlmočenia, značne prevyšuje počet nevýhod.

3.3.8 Potreba existencie konkrétneho hodnotiaceho formulára

Dôležitou otázkou, ktorú sme chceli prostredníctvom nášho dotazníka zodpovedať, je otázka, či vyučujúci tlmočenia pociťujú potrebu existencie konkrétneho hodnotiaceho formulára, ktorý by študenti na hodinách využívali. Predpokladali sme, že možným dôvodom, prečo niektorí vyučujúci nepožadujú od študentov tlmočnicku sebareflexiu, je skutočnosť, že o žiadnom vhodnom nástroji nevedia. Aj keď v zahraničnej literatúre nájdeme množstvo navrhovaných formulárov a tabuliek, v našom domácom prostredí sa sebahodnoteniu študentov dosiaľ veľa teoretikov nevenovalo.

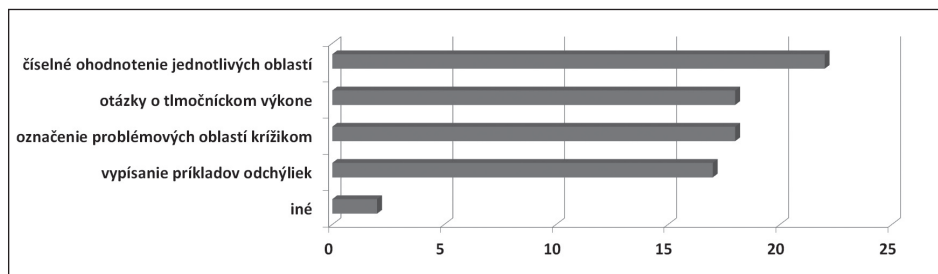
Graf 8:
Potreba existencie konkrétneho hodnotiaceho formulára na sebahodnotenie tlmočenia

Na Likertovej škále vyjadrenia postoja sa väčšina respondentov vyjadrila kladne (76 % túto potrebu do väčšej či menšej miery pociťuje), siedmi takúto potrebu nemajú a dvaja sa vyjadrili inak, pričom otvorená odpoveď nám prezrádza, že obaja už svoj formulár majú a používajú.

Záujem o hodnotiaci formulár u vyše 75 % považujeme za veľmi zaujímavé zistenie, pretože potvrdzuje, že na Slovensku v oblasti sebahodnotenia tlmočenia momentálne existuje istý nedostatok. Množstvo vyučujúcich sa okrem toho ozvalo aj osobne emailom a požiadalo o zaslanie výsledkov dotazníka ako aj hodnotiaceho formulára, ktorý sme v rámci svojho výskumu zostavili.

3.3.9 Podoba ideálneho hodnotiaceho formulára

Okrem súčasnej situácie využívania hodnotiaceho formulára sme sa v dotazníku snažili zistiť aj predstavy vyučujúcich tlmočenia o vhodnom nástroji sebareflexie, ktorý by vedeli na hodinách priamo aplikovať.

Graf 9: Predstavy respondentov o ideálnom hodnotiacom formulári

V grafe 9 sú uvedené zoskúpené verzie jednotlivých možností, z ktorých respondenti vyberali svoju odpoveď. Uvádzame ich pôvodnú kompletnú formuláciu, pričom ich zoradujeme podľa počtu odpovedí:

- **tabuľka** s konkrétnymi kritériami tlmočeného prejavu (napr. intonácia, omisie, hezitácie atď.), kde by študent číselne vyjadril kvalitu svojho tlmočenia z daného hľadiska (napr. 4 body z 5 za intonáciu);
- **otázky** o tlmočnickom výkone (napr. Pôsobí tlmočníkov hlas sebaisto? Podarilo sa tlmočnickovi preniesť najdôležitejšie informácie?), pri ktorých sa študent vyjadrí **slovne**;
- **súpis konkrétnych kritérií** kvality simultánneho tlmočenia (napr. intonácia, omisie, hezitácie atď.), kde by študent zaznačil (**krížikom**), v ktorých oblastiach pociťuje nedostatky;
- **priestor**, kde študent zaznačí **konkrétne odchýlky** ako napr. posuny, omisie, adície (uvedie svoju verziu z tlmočenia a pôvodnú vetu v prejave).

Ako vyplýva z výsledkov, za najvhodnejší nástroj tlmočnickej sebareflexie považujú pedagógovia tabuľku s numerickým vyjadrením kvality, ale za obdobne vhodné považujú aj ostatné podoby hodnotiacich formulárov. V rámci odpovedí „iné“ zostal jeden dotazník bez špecifikácie a druhý respondent sa vyjadril za užitočnosť všetkých uvedených spôsobov s dodatkom, že by sa na hodinách mohli hodnotiace formuláre striedať, čo považujeme za celkom zaujímavý nápad.

Za úvahu stojí rozkol medzi obľúbenosťou číselného hodnotenia v súčasnej didaktickej praxi a v predstavách vyučujúcich o dobrom nástroji na tlmočnicku

sebareflexiu – kým v praxi ho využívajú len štyria z 30 vyučujúcich, až 21 z nich si myslí, že by to bola vhodná metóda sebahodnotenia pre študentov. Vysoké počty „hlasov“ pri zvyšných formách sebahodnotenia zrejme svedčia o tom, že pedagógovia by vo svojej výučbe uvítali hodnotiaci formulár v akejkoľvek podobe, pokiaľ by ho vedeli prakticky využiť.

V závere dotazníka mali respondenti možnosť vyjadriť sa k čomukoľvek inému alebo nám napísať svoje pripomienky k výskumu. V rámci týchto komentárov padol návrh skombinovať typy hodnotiacich formulárov (napr. „odškrtavanie“ problematických oblastí spolu so slovným hodnotením), prispôsobiť formulár pre daný ročník, žáner, počet študentov, zložku predmetu a počet hodín v semestri alebo aj návrh doplniť sebareflexiu pohľadom zvonka (avšak s dopĺňujúcim komentárom, že to je pri súčasnom počte študentov len ťažko realizovateľné).

4 ZHRNUTIE A ZÁVERY Z DOTAZNÍKA

Výsledky vyplývajúce z dotazníka považujeme za dostatočne reprezentatívne, keďže ho vyplnilo 80 % opýtaných vyučujúcich, ktorí majú priemerne 10 rokov skúseností s vyučovaním tlmočenia. Dotazník sme pritom rozposlali takmer všetkým súčasným učiteľom tlmočenia na Slovensku, ktorí pôsobia na slovenských univerzitách. Z dotazníka vo všeobecnosti môžeme vyvodiť výrazne pozitívne nastavenie slovenských pedagógov voči nástroju sebahodnotenia tlmočenia u študentov:

- 73 % opýtaných s ním má priamu skúsenosť;
- vyše polovica ho využíva viac ako raz za semester;
- všetci opýtaní pedagógovia sa zhodujú, že ide o užitočný didaktický nástroj;
- pri otázke o výhodách a nevýhodách značne prevažovali výhody;
- väčšina pedagógov požaduje od študentov slovné hodnotenie vlastného tlmočnického výkonu, a to buď komentovaním všeobecných oblastí tlmočenia (napr. obsah – forma – jazyk), alebo na základe konkrétnych kritérií, ktoré dá študentom na začiatku semestra k dispozícii. Niektorí uprednostňujú retrospektívne tlmočnické protokoly, ale číselné alebo iné hodnotenie sa v praxi momentálne výrazne nevyskytuje.
- Napriek tomu si však najviac opýtaných myslí, že práve tabuľka s číselným hodnotením na stupnici by bola vhodnou formou hodnotiaceho formulára pre študentov, pričom o potrebe existencie konkrétneho hodnotiaceho formulára je presvedčených 76 % respondentov. Veľký počet pedagógov sa však vyslovil aj za ostatné formy formulára – vo forme otvorených otázok, označením problémových oblastí v cieľovom texte či vypísaním príkladov konkrétnych odchýlok.

Celkovo teda konštatujeme „úspech“ tlmočnickej sebareflexie na Slovensku, jednak ako idey, ale taktiež ako konkrétnej didaktickej praxe využívanej na slovenských univerzitách. Výsledky z uvedeného prieskumu sme zapracovali do ďalšej časti výskumu, s ktorým pokračujeme v rámci dizertačnej práce.

LITERATÚRA

- BOUD, Daniel: *Implementing Student Self Assessment*. Sydney : Higher Education Research & Development Society of Australasia, 1991. ISBN 1-086003-046-7.
- GARZONE, Giuliana: *Quality and Norms in Interpretation*. In: GARZONE, Giuliana a Maurizio VIEZZI, zost. *Interpreting in the 21st Century: Challenges and Opportunities*. Selected papers from the 1st Forlì Conference on Interpreting Studies, 9-11 November 2000, Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins, 2002, s. 107-119. ISBN 90-272-1649-5.
- KALINA, Sylvia: *Strategische Prozesse beim Dolmetschen: Theoretische Grundlagen, empirische Fallstudien, didaktische Konsequenzen*. Tübingen : Narr, 1998. ISBN 3823349414.
- LITTLE, David – PERCLOVÁ, Radka: *Európske jazykové portfólio. Príručka pre učiteľov a školiteľov*. Bratislava: Štátny pedagogický ústav, 2002. [cit. 2014-07-16]. Dostupné na: <http://www2.statpedu.sk/buxus/generate_page.php_page_id=595.html>. ISBN 80-857652-8.
- MÜGLOVÁ, Daniela: *Komunikácia, tlmočenie, preklad alebo Prečo spadla Babylonská veža*. Bratislava : Enigma Publishing, 2009. ISBN: 978-80-89132-82-9.
- MELICHERČÍKOVÁ, Miroslava: *Problematika chýb v tlmočení v odbornej literatúre*. In: MITTER, Patrik a Kateřina TOŠKOVÁ, zost. *Ty, já a oni v jazyce a literatúre : sborník z mezinárodní konference pořádané katedrou bohemistiky PF UJEP v Ústí nad Labem ve dnech 2. - 4. září 2008 : 1. díl - část jazykovědná*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Pedagogická fakulta, 2009, s. 407-411. ISBN 978-80-7414-131-7.
- RAFAJLOVIČOVÁ, Rita – ŠTULRAJTEROVÁ, Milena: *Skúšanie, testovanie a hodnotenie v edukačnom procese*. Bratislava : Štátny pedagogický ústav, 2002. ISBN 80-85756-67-6.
- TANDLICOVÁ, Eva. *Niektoré aspekty autonómneho učenia vo výučbe cudzích jazykov. Ako chápeme autonómiu a autonómne učenie a vyučovanie?* In: KÁŇA, Tomáš a Hana PELOUŠKOVÁ, zost. *Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, Svazek 194, Řada cizích jazyků č. 6*, Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 40-56.

RESUMÉ

The paper deals with self-assessment of simultaneous interpreting as a didactic tool used in the interpreting training. The author presents the results of a survey conducted among almost all teachers of interpreting at Slovak universities whose aim was to find out what the teachers think about self-assessment of interpreting and how much it is actually used in the lessons. Self-assessment turned out to be a highly popular method of teaching simultaneous interpreting with over 73 % of Slovak teachers applying it in the lessons and 100 % of them agreeing that it is a useful didactic tool. The paper provides more detailed results and charts.

◆◆◆

Mgr. Lýdia Machová
Katedra anglistiky a amerikanistiky
Filozofická fakulta Univerzity Komenského
Gondova 2
814 99 Bratislava
lydia.machova@gmail.com

DABINGOVÝ PREKLADATEĽ A DABINGOVÝ ÚPRAVCA: TEORETICKY A PRAKTICKY

Lucia Paulínyová

Lucia Kozáková-Paulínyová pôsobí ako doktorandka na Katedre anglistiky a amerikanistiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v odbore translatológia. Je trojnásobnou laureátkou Prekladateľskej univerziády v kategórii umelecký preklad. V rámci svojej pedagogickej činnosti vedie semináre prekladu umeleckej literatúry a audiovizuálneho prekladu. V dizertačnej práci sa venuje dabingovému prekladu a úlohe prekladateľa v tvorbe slovenského znenia. Vo vydavateľstve Ikar jej vyšli dva knižné preklady a momentálne najmä prekladá a upravuje audiovizuálne diela pre slovenské televízie.

1 ČO HOVORÍ TEÓRIA

Tvorba slovenského znenia je umelecko-technický proces, pri ktorom sa pretvára a nahrádza pôvodná reč postáv a cudzojazyčné audiovizuálne dielo dostáva slovenskú jazykovú podobu. Skladá sa z troch fáz: z prípravy na dabing, zo samotného dabingu a z kontroly dabingu. Pod prípravou na dabing máme na mysli:

- a) jazykovú prípravu;
- b) režijnú prípravu (naštudovanie si dialógových listín a pôvodného audiovizuálneho diela a voľbu hereckého obsadenia)
- c) technickú a organizačnú prípravu (prípravu nahrávacieho plánu, štúdií a zaisťovanie tvorcov nového znenia, teda dabingových hercov, dabingového režiséra a zvukára).

Pretvorenie jazykovej zložky audiovizuálneho diela pre potreby dabingu prebieha v prvej fáze, konkrétne v jazykovej príprave. Dabingový prekladateľ, dabingový úpravca a dramaturg dabingu pracujú na tvorbe adekvátnych, prirodzených a živých dialógov, aby u slovenského diváka vyvolali čo najpodobnejší umelecký

a emocionálny zážitok, aký pociťoval pôvodný príjemca. Dramaturg si vyberá, komu preklad a úpravu zverí, a následne po nich prácu kontroluje. Výsledok a úroveň jazykovej prípravy závisí od všetkých troch spomínaných tvorcov a ich schopnosti spolupracovať.

Dabingový prekladateľ je príjemcom cudzojazyčného audiovizuálneho diela. Snaží sa zachovať umelecký dialóg a adekvátne, prirodzene a významovo presne ho pretvárať do materinského jazyka. Hoci narába len s jazykovou zložkou, dbá na to, aby korešpondovala, a najmä neprotirečila, zložke obrazovej a zvukovej. Nesmie zabúdať, že vytvorený dialóg je určený na ústne podanie a tomu prispôbuje aj výber jazykových a štylistických prostriedkov. Vyhýba sa zložitým syntaktickým konštrukciám a zhlukom ťažko vysloviteľných slov. Cudzojazyčné a nepreložiteľné výrazy prepisuje do fonetickej podoby. Ako uvádza O. Walló v monografii *Režie dabingu*, prekladateľ na potrebných miestach (slovné hračky, vtipy, prezývky) ponecháva možnosť voľby prekladateľskej alternatívy (1987, s. 10), môže teda uviesť viacero riešení, čo je v iných typoch prekladu neprípustné (napríklad substituuje, teda nahradí slovnú hračku za slovenskú a v druhom riešení nájde ekvivalenty k jednotlivým slovám a v zátvorke vysvetlí, na čom je slovná hračka založená).

Dabingový prekladateľ pracuje minimálne s dvomi originálmi – audiovizuálnym (pôvodné audiovizuálne dielo) a textovým, teda s dialógovou listinou, ktorá je prepisom jazykovej zložky pôvodného audiovizuálneho diela. V prípade ich rozdielnosti sa za záväzný považuje audiovizuálny originál, pretože jeho obrazová a zvuková zložka ostávajú po prekódovaní rovnaké.

Dabingový úpravca je príjemcom preloženej dialógovej listiny, ktorý pri zachovaní adekvátnosti voči originálu prispôbuje preložený text artikulačným, gestikulačným, mimickým a kinetickým pohybom postáv v obraze tak, aby výsledné dialógy zneli živo, autenticky a prirodzene a zároveň ostali funkčne rovnocenné (adekvátne) voči originálu.

Na dosiahnutie čo najväčšej zhody upravuje dialógy na jazykovej a mimojazykovej rovine. Na jazykovej rovine máme na mysli úpravu dĺžky preložených viet a frázovania v súlade s rytmom pôvodných postáv a napasovanie textu „na ústa“. Pod mimojazykovou rovinou sa chápe zabezpečenie korešpondencie jazykovej zložky so zložkou zvukovou a obrazovou, teda s gestami, mimikou a pohybom postáv i s akýmkoľvek zvukmi pôvodného audiovizuálneho diela. Úpravca si text číta nahlas, aby dokázal čo najlepšie posúdiť, či je pôvodná a upravená jazyková zložka synchronná.

Úprava dialógovej listiny spočíva aj v prispôbení dialógovej listiny potrebám dabingového režiséra, hercov a zvukára, preto do nej úpravca vpisuje časové

kódy a rôzne skratky a značky, zachytávajúce pohyb kamery, zmeny prostredia, modifikáciu hlasu, logické prestávky či iné zvuky, ktoré zaznejú z úst postáv. Pred alebo za dialógovú listinu uvádza ešte zoznam všetkých postáv v audiovizuálnom diele. Úroveň úpravy závisí do veľkej miery od preloženej dialógovej listiny.

Úpravca je znalec cieľového jazyka, ktorý často nepozná pôvodný jazyk, prípadne ho ovláda len do obmedzenej miery. Úpravcovia, ktorí ovládajú východiskový jazyk dostatočne, môžu plniť úlohu dabingových prekladateľov. Ešte bežnejšie sa stáva, že prekladateľ je súčasne tvorcom dialógov. V oboch prípadoch preklad a úprava dialógovej listiny neprebiehajú izolovane za sebou, ale súčasne, t. j. prekladateľ si z množiny možných prekladateľských riešení vyberá tie, ktorú spĺňajú kritériá jazykovej a mimojazykovej úpravy.

2 ČO HOVORÍ PRAX

V tejto kapitole sa vzdialíme od teoretických poučiek a predstavíme odpovede dvadsiatich prekladateľov a(lebo) úpravcov, ktorí nám na internetovej stránke iAnkety.sk anonymne vyplnili dotazník. Jeho cieľom bolo zistiť ich znalosť teórie, pracovné postupy a podmienky, teda vytvoriť si obraz o dabingových prekladateľoch a úpravcoch na Slovensku.

Dotazník sme rozposlali ako hypertextový odkaz emailovou poštou jednej dramaturgičke z RTVS a dvom produkčným z dvoch rôznych externých dabingových štúdií Dimas a Yes Production. Dramaturgička a produkční sú zadávateľmi prekladov a úprav, preto sme ich poprosili, aby náš dotazník rozposlali všetkým prekladateľom a úpravcom, s ktorými v čase robenia výskumu (teda v období od 20. novembra 2012 do 20. januára 2013) spolupracujú. Najskôr sme ho poslali len dramaturgičke z RTVS a vyplnilo ho dvadsať respondentov. Neskôr sme ho poslali dvom spomínaným produkčným, ale počet respondentov nám ani po viacerých urgenciách nenarástol. Z toho usudzujeme, že respondentmi sú prekladatelia a úpravcovia, ktorí určite pracujú pre Slovenskú televíziu, prípadne, ako vyplynulo z odpovedí, aj pre iné televízie či štúdiá.

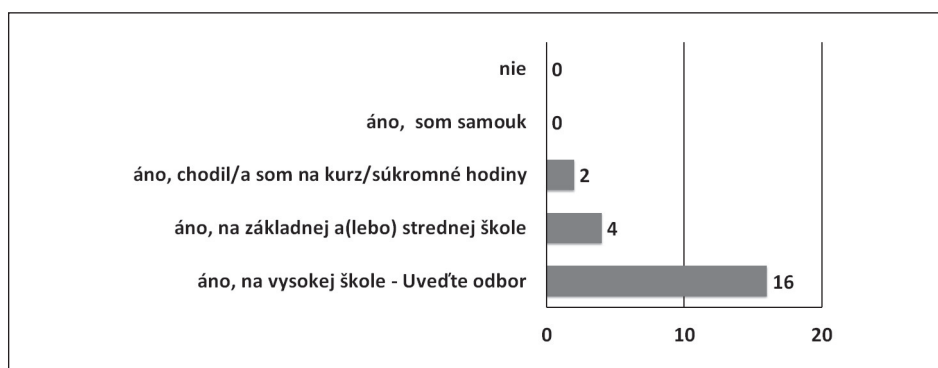
Dotazník obsahoval 24 otázok, z toho bolo 15 polouzavretých (s predvolenými možnosťami, ale s ponechaním miesta na doplnenie vlastnej možnosti, respektíve spresnenia odpovede vlastnými slovami), 5 otvorených (bez predvolených možností) a 4 uzavreté (bez doplnenia vlastnej možnosti). V desiatich otázkach bolo možné uviesť viacero odpovedí. Prvých 9 otázok a posledné 2 (teda otázky 23 a 24) mali všetci respondenti spoločné a v závislosti od odpovede na otázku číslo 9 sa im zobrazovali tri rôzne typy otázok, šitých na mieru pre tých, ktorí len prekladajú, len upravujú dialógovú listinu a pre tých, ktorí prekladajú aj upravujú.

2.1 Informácie o respondentoch

Ako sme už uviedli vyššie, dotazník vyplnilo 20 respondentov, z toho 5 mužov a 15 žien vo veku 38 až 60 rokov. Priemerný vek predstavoval približne 54 rokov. 4 respondenti pripravujú preklad, 4 úpravu a 16 respondentov pripravuje aj preklad aj úpravu.

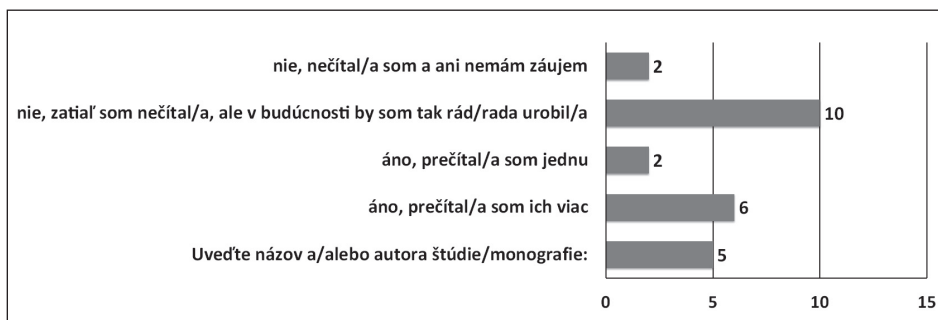
V prvej otázke nás zaujímalo, či slovenskí prekladatelia a úpravcovia študovali cudzie jazyky a v prípade kladnej odpovede, na akom stupni dosiahnutého vzdelania. U prekladateľov je znalosť cudzích jazykov nevyhnutná, preto nás u nich predovšetkým zaujímalo, či ide o profesionálnych translatológov alebo odborníkov z iných oblastí. Úpravcovia však východiskový jazyk poznať nemusia a často ani nepoznajú, pretože pracujú len s jazykom materinským.

Zistili sme, že šesťnásť respondentov študovalo cudzie jazyky na vysokej škole, z toho ôsmi vyslovene prekladateľstvo a tlmočníctvo. Šiesti uviedli cudzie jazyky v rôznych kombináciách, ale nešpecifikovali, či išlo o učiteľský alebo prekladateľský odbor. Iba dvaja zrejme študovali jazyky popri inom študijnom zameraní,

Graf 1: Študovali ste cudzí jazyk / cudzie jazyky?

Graf 2: Čítali ste nejakú štúdiu /monografiu o preklade a úprave filmov?

a to bola žurnalistika a filmová réžia. Ako možno vidieť v grafe 1, odpoveď „nie“ a „áno, som samouk“ si nevybral ani jeden respondent.

Traja zo štyroch prekladateľov absolvovali vysokoškolské štúdium jazykov (štvrtý navštevoval kurz alebo bral súkromné hodiny). Ani jeden úpravca nemá vyštudovaný odbor zameraný na cudzie jazyky. V skupine prekladatelia a úpravcovia všetci respondenti študovali cudzie jazyky na vysokej škole.

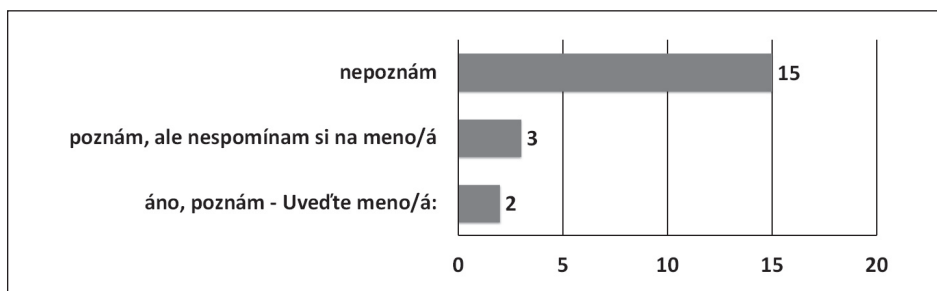
Nasledujúce tri otázky mali za cieľ zistiť, ako sa respondenti orientujú v teórii audiovizuálneho prekladu, či nejakú čítali, prípadne poznajú mená odborníkov, ktorí sa zaoberajú jej výskumom.

Až 12 prekladateľov a úpravcov (pozri graf 2) nečítalo žiadnu štúdiu ani monografiu o dabingovom preklade alebo úprave a dvaja z nich dokonca o to ani nemajú záujem. Šiesti prečítali viac než jednu monografiu, respektíve štúdiu, a uvádzali mená ako V. Čejchan, J. C. Catford (ktorý sa však v uvedenej monografii *A Linguistic Theory of Translation* teórii audiovizuálneho prekladu venuje doslova len na pár riadkoch), M. Brezovská, J. Štrasser a O. Kmeťová. Jeden respondent uviedol, že na autora príspevku ani na jeho názov si nespomína.

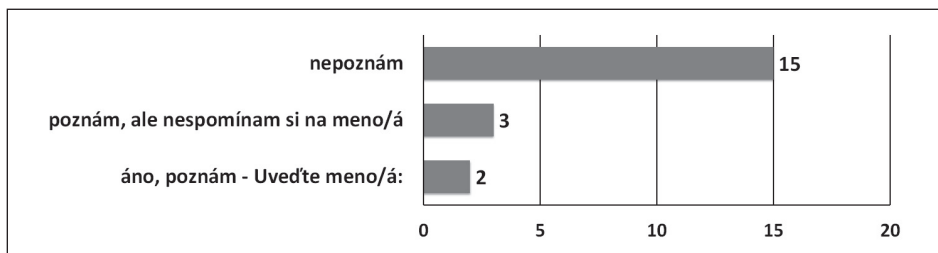
V ďalších dvoch otázkach sme sa prekladateľov a úpravcov pýtali, či poznajú domácich a zahraničných teoretikov, ktorí sa zaoberajú teóriou a výskumom audiovizuálneho prekladu. Výsledky dopadli v obidvoch otázkach rovnako, teda v neprospech slovenských i zahraničných odborníkov. Až 15 respondentov (pozri graf 3 a 4) nepozná žiadneho, traja si nespomínajú na mená a len dvaja respondenti teoretikov poznajú a uvádzajú E. Janecovú, M. Djovčoša, M. Brezovskú a O. Ruppeldtovú a zahraničných autorov I. Plackovú a J. Díaza Cintasa.

Táto časť dopadla podľa našich očakávaní v neprospech teórie audiovizuálneho prekladu (AVP). Hoci 16 respondentov študovalo jazyky a ôsmi vyslovene uviedli, že v prekladateľskom smere, väčšina (t. j. 12) prekladateľov a úpravcov si z teórie neprečítala ani stranu a dokonca až 15 nevie uviesť ani jedno meno slovenského alebo zahraničného odborníka, ktorý sa výskumu a teórii AVP venuje. Hojný počet teoreticky neznalých pripisujeme najmä vysokému priemernému veku respon-

Graf 3: Poznáte nejakého SLOVENSKÉHO odborníka, ktorý sa zaoberá teóriou a výskumom audiovizuálneho prekladu?

PREKLADATELSKÉ LISTY 4

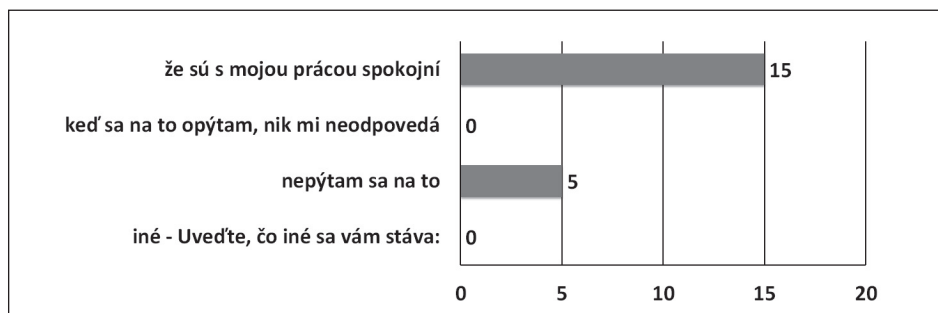

Graf 4: Poznáte nejakého ZAHRANIČNÉHO odborníka, ktorý sa zaoberá teóriou a výskumom audiovizuálneho prekladu?

dentov (54 rokov). V čase ich štúdia sa audiovizuálny preklad len rodil a nemal ani jednotný názov. Koncom 20. storočia sa však zahraničné a v posledných rokoch aj slovenské povedomie o ňom zvýšilo a o tomto špecifickom type prekladu je dostupných množstvo odborných článkov, štúdií, zborníkov a monografií.

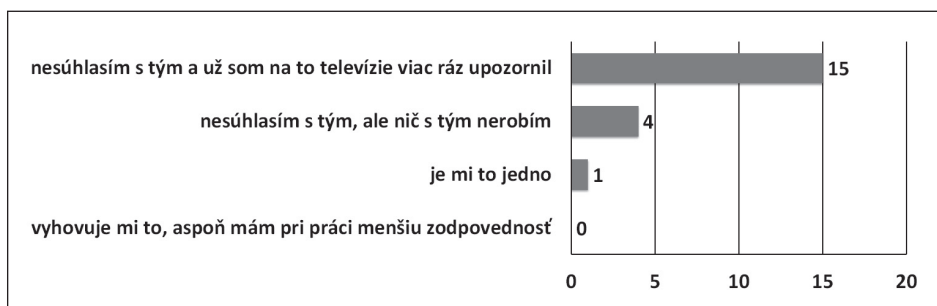
2.2 Informácie o práci respondentov

Ďalej nás zaujímalo, či samotným prekladateľom a úpravcom záleží na výsledku ich práce a na jej transparentnosti. Až 15 z 20 respondentov (pozri graf 5) sa zadávateľov pýta, či sú s odovzdanou dialógovou listinou spokojní a dostávajú kladnú odpoveď. Naopak zvyšní piati takúto otázku zadávateľom nekladú, z čoho možno usudzovať, že ich to buď nezaujíma, alebo im nenapadlo sa na to opýtať, lebo tušia, že odpovede sa im pri rýchlom pracovnom tempe nedostane.

Graf 5: Keď sa v televízii/štúdiu opýtate na kvalitu svojej práce, čo vám povedia?

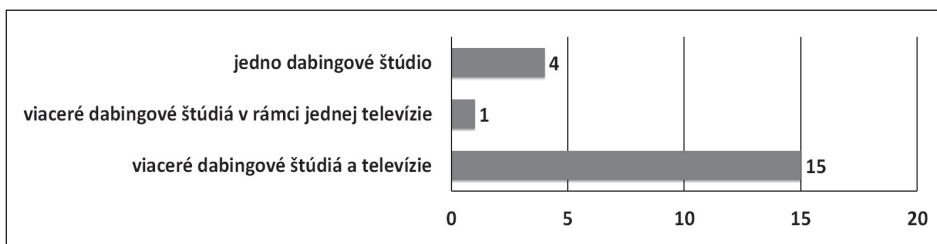
Súčasným trendom v komerčných televíziách je odstrihávajúce záverečných tituliek. Divák sa tak nedozvie mená pôvodných ani slovenských tvorcov, ktorí sa na vzniku a pretvorení audiovizuálneho diela podieľali. Boli sme preto zvedaví, aký názor k tomu zaujmú prekladatelia a úpravcovia, práca ktorých tak stráca transparentnosť. Až na jedného táto skutočnosť všetkým respondentom prekáža

Graf 6: Čo si myslíte o tom, že sa záverečné titulky z audiovizuálnych diel vystrihujú?

(pozri graf 6), 15 z nich na to televízie dokonca niekoľko ráz upozornilo. Prekladatelia a úpravcovia prirodzene chcú, aby diváci vedeli, že za tvorbou jazykovej prípravy pre dabing stoja práve oni. Iba jednému je to jedno, čo môže svedčiť o tom, že mu takáto situácia vyhovuje. Ak totiž niet mena, niet sa ani na koho sťažovať. Tvorcovia sa stávajú anonymnými.

Nasledujúce dve otázky nám ponúkajú lepší náhľad na prácu dabingových prekladateľov a úpravcov. Väčšina respondentov (15 respondentov) uviedla, že pracuje pre viaceré televízie a dabingové štúdiá, čo zrejme naznačuje, že prácou pre výlučne jedno dabingové štúdio je ťažké sa užiť (pozri graf 7).

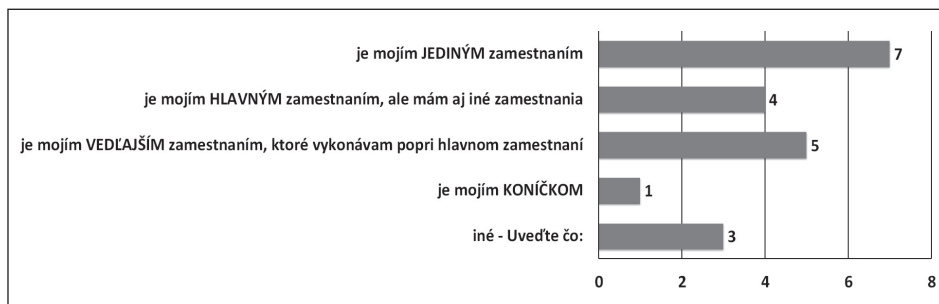

Graf 7: Ako prekladateľ/úpravca pracujete pre:

Ako môžeme vidieť v grafe 8, pre siedmich respondentov je preklad a (lebo) úprava dialógov jediným zamestnaním, ale piati túto prácu vykonávajú popri iných zamestnaniach. Traja sa rozhodli pre možnosť iné. Výsledky hodnotíme pozitívne, pretože sa z nich dá usudzovať, že preklad a úprava dialógov sa dajú vykonávať ako jediné zamestnanie. Z praxe však vieme, že dostatok práce je len pre úzku skupinu ľudí a ostatní vykonávajú aj iné profesie, prípadne sa živia aj inými druhmi prekladu. Veľmi výstižne to vyjadril v otvorenej odpovedi jeden respondent: „Práca prekladateľa/úpravcu [bola] kedysi radosť, dnes [je] nutnosť pri stále sa zvyšujúcich životných nákladoch.“

V posledných dvoch spoločných otázkach číslo 23 a 24, zaradených na koniec

PREKLADATELSKÉ LISTY 4

Graf 8: Práca dabingového prekladateľa a dabingového úpravcu

dotazníka, sme sa respondentov pýtali, čo ich na práci dabingových prekladateľov a úpravcov najviac baví a čo sa im naopak zdá najťažšie. V oboch otázkach sme dostali široké spektrum odpovedí, ktoré sme zaradili do kategórií a podkategórií a uvádzame ich v nasledujúcich tabuľkách:

Tabuľka 1:

Najťažší aspekt na práci dabingového prekladateľa a (lebo) dabingového úpravcu

POČET RESPONDENTOV	KATEGÓRIA	PODKATEGÓRIE: POČET RESPONDENTOV
16	prekladateľské problémy	slovné hračky: 3
		krátkosť angličtiny: 2
		vtipy: 2
		rýmy: 2
		slang: 2
		zbory: 2
		akčné scény: 2
		nárečia: 1
		termíny: 1
		druhé plány (prekrikovanie): 1
		reálie: 1
7	dialógy	vhodná lexika (pre postavy a prostredie): 3
		prírodnosť a živosť: 2
		nekompletnosť: 2
5	obraz	zachovanie rytmu/kadencie: 2
		veľké detaily: 2
		filmová reč tvorcov: 1
2	práca	všetko (práca samotná): 1
		nedokonalý preklad: 1

Tabuľka 2:

Najzábavnejší aspekt na práci dabingového prekladateľa a(lebo) dabingového úpravcu

POČET RESPONDENTOV	KATEGÓRIA	PODKATEGÓRIE: POČET RESPONDENTOV
12	prekladateľské problémy	vtipy: 4
		monológy: 3
		všetky: 2
		slovné hračky: 2
		rýmy: 1
10	práca	tvorivosť: 4
		všetko (práca samotná): 3
		pestrosť: 2
		učenie sa: 1
5	audiovizuálne dielo	sledovanie filmu/seriálu: 2
		kvalita filmu: 2
		filmová reč tvorcov: 1
3	dialógy	vystihnúť jazyk postáv: 1
		dynamika dialógov: 1
		prírodnosť: 1

Ako možno vidieť v tabuľkách 1 a 2, respondenti uvádzali širokú škálu prekladateľských ťažkostí i radostí. Je zaujímavé sledovať, ako sa dá na ten istý aspekt pozeráť z dvoch rôznych uhlov. Kým pre niektorých respondentov prekladateľské problémy, ako slovné hračky či vtipy, predstavujú kríž, iných ich výskyt v dialógovej listine poteší. Po prekladateľských problémoch sa ako druhá najčastejšia odpoveď vyskytovala voľba správnej lexiky, ktorá zodpovedá charakterom i prostrediu, a tvorba živých a najmä prirodzených dialógov. Počet a spektrum vymenovaných ťažkostí svedčia o tom, že práca dabingových prekladateľov a úpravcov je náročná a veľmi špecifická.

Ako vidíme v druhej tabuľke, dvanástich respondentov baví riešiť prekladateľské problémy. Desiati uviedli, že ich práca baví, majú radi jej pestrosť (2), tvorivosť (4), možnosť učenia sa (1) a napredovania. Ďalší piati respondenti skrátka radi pozerajú audiovizuálne diela.

Ako sme uviedli vyššie, od deviatej otázky sa dotazník pre jednotlivé skupiny respondentov (prekladatelia, úpravcovia a prekladatelia i úpravcovia) líšili. Spomedzi dvadsiatich respondentov boli štyria prekladatelia, štyria úpravcovia a dvanásť prekladateľov a úpravcov. Napriek tomu, že vzorky sú pomerne malé, možno ich považovať za pilotný výskum k prvému sondovaniu pracovných postupov slovenských prekladateľov a úpravcov, pretože takýto výskum u nás zatiaľ absentuje.

2.3 Prekladatelia

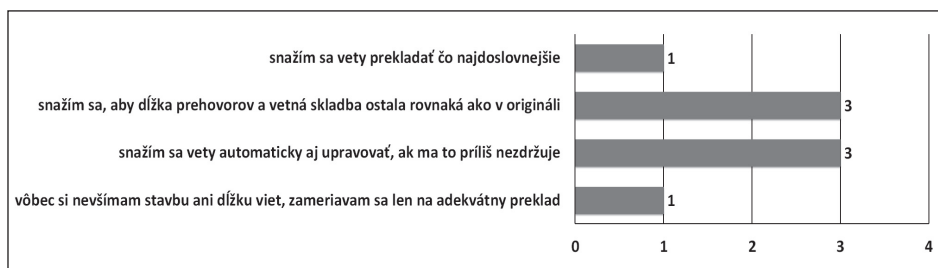
Prekladateľom sme položili štyri otázky. V prvej polootvorenej nás zaujímalo, prečo dialógy aj neupravujú. Z praxe totiž vieme, že po čase sa to viacerí prekladatelia naučia, pretože je to pre nich finančne výhodnejšie (dostanú dvojnásobný honorár) a štúdiá či televízie ich k úprave časom podnecujú. Jeden respondent uviedol, že ponuku upravovať dialógy nikdy nedostal a zvyšní traja si vybrali možnosť iné, pričom zazneli odpovede: „vyštudoval som prekladateľstvo, v tom som profesionál“, „špecializujem sa na preklad“ a „kódovanie ma zdržuje pri plynujej štylizácii“.

Kedysi si prekladatelia museli napozerať audiovizuálne dielo (najčastejšie film) priamo v televízii. Nejestvovali totiž ani videokazety, nieto ešte DVD či kľúče USB, na ktorých si dnes prekladatelia poľahky prenášajú film domov, nehovoriac o pohodlnej možnosti stiahnuť si film zo serveru do počítača. Súčasní prekladatelia majú preto ohromnú výhodu. Pôvodné dielo nevidia len raz, ale toľkokrát, koľko chcú a potrebujú, čo im prácu uľahčuje, pretože nemusia všetky detaily nosiť v pamäti alebo loviť v stručných poznámkach, ktoré si pri jedinom premietaní stihli potme zapísať. Jednoducho sa pozerú na obraz a ten im sporné či zložité miesta neraz hneď vyrieši.

V našom dotazníku nás preto zaujímalo, či a do akej miery túto možnosť využívajú. Všetci štyria si obrazom pri práci vypomáhajú, preto si vybrali možnosť: „pri prekladaní mám vždy pustený obraz a scenár s ním porovnávam“.

V nasledujúcej otázke sme sa respondentov pýtali na ich používané prekladateľské postupy a mohli si vybrať viacero z predvolených možností. Jeden respondent sa snaží prekladať vety čo najdoslovnejšie (pozri graf 9) a traja sa usilujú, aby „dĺžka prehovorov a vetná skladba ostala rovnaká ako v origináli“. Vidíme, že prekladatelia si uvedomujú, že dabingový preklad nie je výslednou textovou predlohou pre dabing a kladú sa naň iné požiadavky než na iné typy prekladov, pri ktorých na dĺžke viet či replík vôbec nezáleží. Nazdávame sa, že dĺžky replík je vhodné približne zachovať, aby sme úpravcovi nestožovali robotu, ale doslovný

Graf 9: Aké prekladateľské metódy využívate ako dabingový prekladateľ?

preklad sa nám nezdá vhodnou možnosťou, pretože môže viesť k nepochopeniu a k posunom.

Prekvapilo nás, že až traja respondenti prekladané vety zároveň aj upravujú, ak ich to príliš nezdržuje, pretože tým nahrávajú úpravcom a značne im uľahčujú prácu, za ktorú dostávajú vyšší honorár než oni sami.

V poslednej otázke sme sa prekladateľov pýtali, koľko im trvá preklad štandardného 90-minútového filmu. Mali uviesť počet dní pri 8-hodinovom pracovnom čase. Dostali sme nasledovné odpovede:

- 2
- 2-3
- 3-4
- *Nedá sa určiť, záleží to od množstva dialógov. Neprekladám naraz dlhšie ako 3 hodiny, potom nasleduje pauza. Je to umelecká práca, ktorú treba robiť s chuťou a láskou. Keď je človek unavený, myšlienky nemajú krídla, ktoré sú pre štylizáciu také potrebné.*

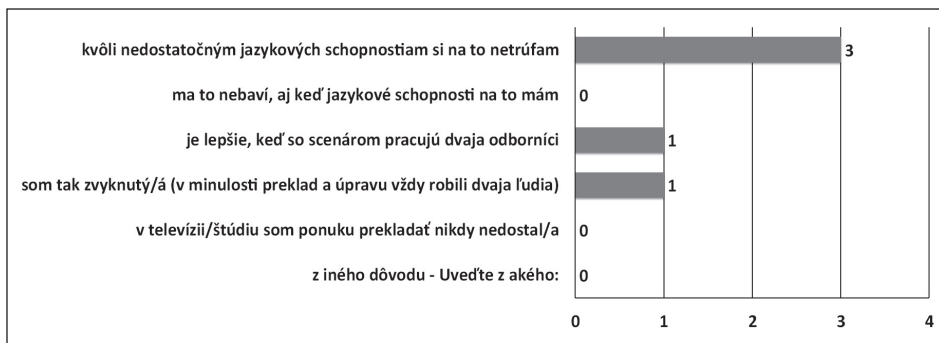
Počet dní sa pohybuje od dvoch do štyroch, čo sa nám na celý prekladateľský proces, ktorý sa skladá z príjmu textového a audiovizuálneho originálu, z jeho interpretácie, tvorby koncepcie, samotného prekladu a jeho kontroly, zdá veľmi málo.

2.4 Úpravcovia

Úpravcom sme položili 5 otázok. V prvej polootvorenej sme sa pýtali, prečo dialógové listiny aj neprekladajú.

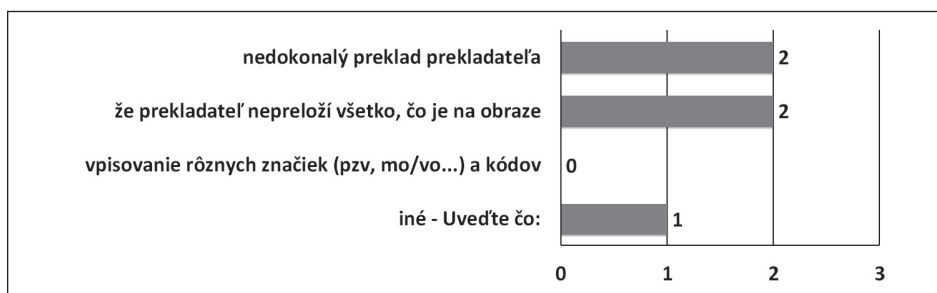
Ako sme spomínali vyššie, úpravcovia študovali cudzie jazyky len na strednej alebo na základnej škole, preto je pochopiteľné, že si v grafe číslo 10 až traja zo štyroch zvolili možnosť „kvôli nedostatočným jazykovým schopnostiam si na

Graf 10: Ako ste sa naučili robiť úpravu dialógov?

to *netrúfam*“. Keďže v minulosti nebolo dovolené zveriť preklad a úpravu jednej osobe a vzhľadom na vysoký priemerný vek úpravcov (54 rokov) sa nazdávame, že je to aj otázka zvyku.

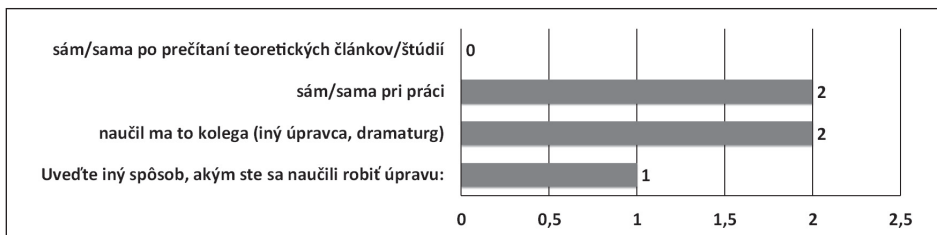
Ďalšia otázka mala za úlohu zistiť, či úpravcov pri práci zdržuje skôr nedokonalý preklad alebo technická stránka úpravy, teda vpisovanie značiek, páuz, prehrávanie viet dookola a pod.

Graf 11: Čo vás pri úprave najviac zdržuje?

Ako vidíme v grafe 11, respondentov vpisovanie značiek a časových kódov vôbec nezdržuje. Pri práci ich spomaľuje nedokonalý (2 respondenti) alebo neúplný preklad (2 respondenti) alebo „*keď prekladateľ neovláda oba jazyky – ten, z ktorého prekladá, aj ten, DO ktorého prekladá*“, ako uviedol v otvorenej odpovedi jeden respondent. Z odpovedí vyplýva, že úpravcovia sa nestážujú na špecifiká svojej práce, ale na prácu prekladateľa.

Je známym faktom, že úprava dialógov sa nikde na Slovensku nevyučuje. Na túto špecifickú profesiu študentov nepripravujú ani na prekladateľských odboroch, ani na scenáristike, ani na filmovej dramaturgii. Na otázku, kde sa úpravcovia naučili úpravu robiť, sme dostali nasledovné odpovede:

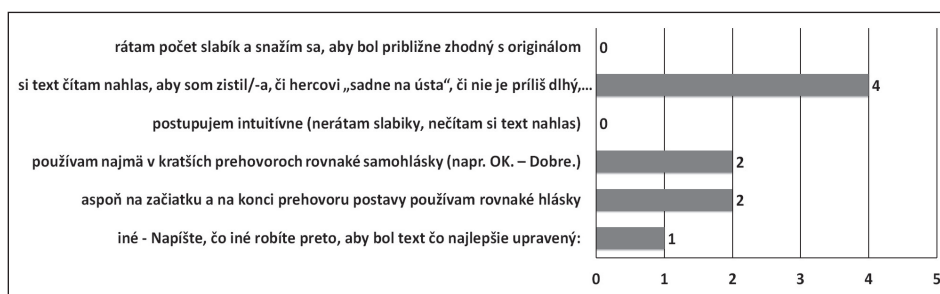

Graf 12: Ako ste sa naučili robiť úpravu dialógov?

Z grafu 12 vidíme, že troch zo štyroch respondentov takpovediac rovno hodili do vody a upravovať sa naučili pri práci a zrejme sa učili metódou pokus – omyl. Sme toho názoru, že úpravu scenárov by mal zastrešovať nejaký študijný odbor. Zabránilo by sa tak nejednotnosti v používaní skratiek a značiek, a celkovo vo

formálnej stránke, a pomohlo by to k vytvoreniu jednotných kritérií správnej úpravy, ktoré dodnes absentujú.

V ďalšej polouzavretej otázke s možnosťou vybrania viacerých možností sme sa respondentov pýtali na ich pracovný postup a metódy úpravy. Keďže sa úprava dialógov nedá študovať a nejestvujú jednoliate kritériá, očakávali sme širokú škálu odpovedí.

Graf 13: Aké techniky pri úprave používate?

Ako možno vidieť v grafe 13, na posúdenie kvantitatívnej úpravy (zhody dĺžky replík) si všetci respondenti čítajú text nahlas, ale ani jeden neráta počet slabík, zrejme preto, že je to časovo náročné. Na dosiahnutie kvalitatívnej (artikulačnej) zhody po dvaja uviedli používanie zhodných spoluhlások v kratších prehovoroch či rovnakých hlások na začiatkoch a koncoch prehovorov. Jeden respondent si vybral aj možnosť iné a podľa nášho názoru zhrnul podstatu tvorby správnej úpravy: „Snažím sa nielen o úpravu prekladu v rámci dĺžky slabík a slov, prípadne zhody samohlások v slovách (ak sa to dá), ale hlavne o pretlmočenie do nášho jazyka so všetkými jeho prednosťami, špecifikami, temporytmom, zvukomalebnosťou“.

Na záver sme sa úpravcov opýtali, koľko dní potrebujú na úpravu 90-minútového filmu pri 8-hodinovom pracovnom čase a dostali sme nasledovné odpovede:

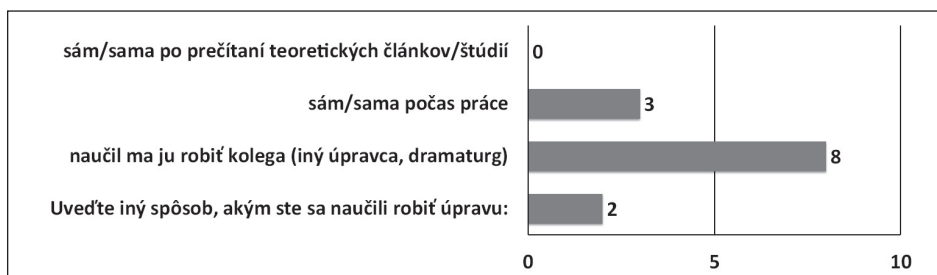
- 5-7
- 7
- rôzne
- *Nedá sa to zovšeobecniť – závisí to od úrovne prekladu, od náročnosti tematiky, či je film „ukecaný“, koľko postáv v ňom vystupuje – takže to môže byť 4 až 12 dní.*

Zatiaľ čo prekladatelia uvádzali minimálny počet dní 2 a maximálny 4, u úpravcov sa to pohybuje od 4 až do 12 dní. Musíme priznať, že uvedené odpovede nás prekvapili. Nazdávali sme sa totiž, že prevod textu z jedného jazyka do druhého je náročnejší nielen na prácu, ale aj na čas. Náš dotazník však naznačuje, že lepšie finančné ohodnotenie úpravcov ako prekladateľov je vzhľadom na dlhšiu časovú prípravu oprávnené.

2.5 Prekladatelia a úpravcovia

Odborníkom, ktorí dialógovú listinu prekladajú aj upravujú, sme položili 4 otázky, z toho 2 rovnaké ako úpravcom. Ako sme uviedli vyššie, do tejto skupiny patrí 12 respondentov, z ktorých všetci študovali jazyky na vysokej škole, z toho šiesti vyslovene napísali, že v odbore Prekladateľstvo a tlmočníctvo a piati napísali jazyky v rôznych kombináciách, ale neuviedli, či v prekladateľskom či učiteľskom smere. Jeden respondent študoval jazyky len okrajovo popri filmovej réžii.

Na otázku, ako sa naučili úpravu robiť, si respondenti v tejto skupine vybrali nasledovné odpovede:

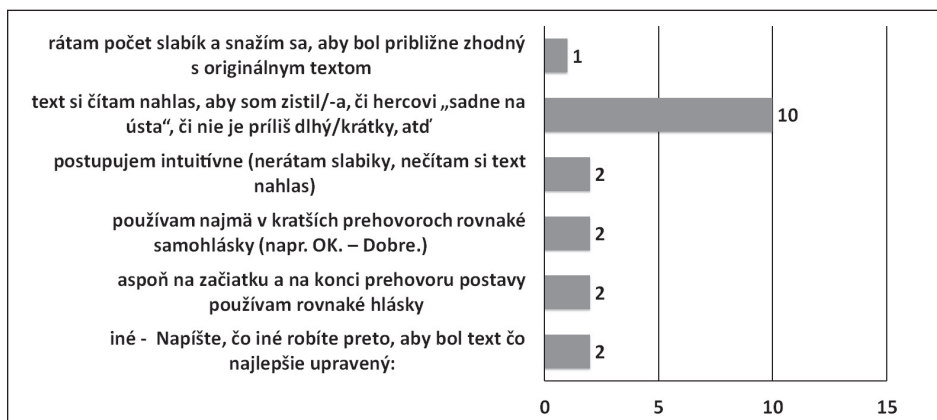

Graf 14: Ako ste sa naučili robiť úpravu dialógov?

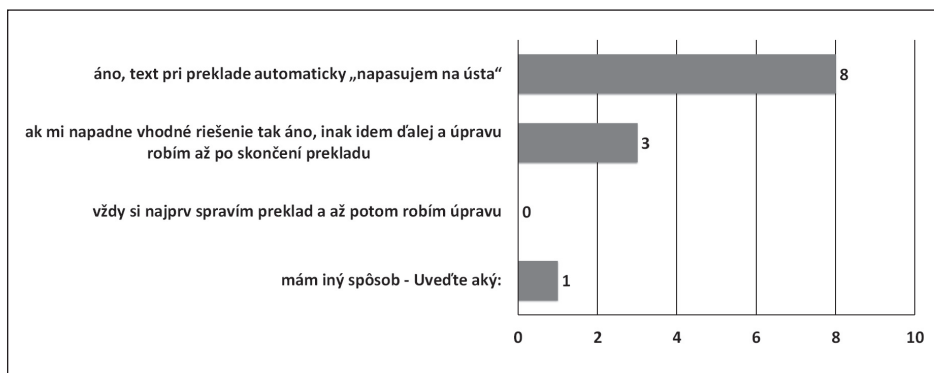
Vidíme, že väčšina respondentov (8) sa úpravu dialógov naučila od kolegu, či už od úpravcu alebo dramaturga, prípadne sama počas práce (3). Dvaja respondenti si zvolili otvorenú odpoveď, v ktorej uviedli: „kolega mi vysvetlil princíp a sám som ďalej na sebe pracoval i štúdiom prác iných“ a „v spolupráci so štúdiom“.

V otázke o posudzovaní kvalitatívnej a kvantitatívnej úpravy respondenti uvádzali nasledovné odpovede:

Graf 15: Aké techniky pri úprave používate?

Z grafu 15 vidíme, že podobne ako v skupine úpravcov, pri kvantitatívnej úprave výrazne prevažuje čítanie nahlas a počet slabík ráta len jeden respondent. Objavila sa aj odpoveď „postupujem intuitívne“, ktorú sme u predošlej skupiny nezaznamenali. Ako sme predpokladali, kvôli nejestvujúcemu vzoru správnej úpravy a jej kritérií sme dostali široké spektrum odpovedí. V otvorenej odpovedi respondenti napísali: „v podstate používam kombináciu všetkých možností podľa situácie“ a „riadim sa rytmikou textu“.

Graf 16: Robíte preklad a úpravu súčasne?

Z hľadiska pracovného postupu nás zaujímalo, či respondenti najskôr prekladajú a potom upravujú alebo robia obe činnosti súčasne.

Ako možno vidieť z grafu 16, výrazne prevažuje možnosť napasovania textu na ústa priamo pri prevode z cudzieho jazyka. Preklad a úprava teda prebiehajú súčasne. Povedané prekladateľským jazykom, translátor si z možných variantov invariante vyberá ten, ktorý podlieha kritériám kvalitatívnej a kvantitatívnej úpravy.

Na záver sme sa prekladateľov a úpravcov opýtali rovnakú otázku ako respondentov z predošlých skupín, teda koľko dní pri 8-hodinovom pracovnom čase im trvá preklad a úprava 90-minútového filmu. Odpovede boli nasledovné:

Počet respondentov	Počet dní
5	7
2	5-7
1	12
1	10
1	6-7
1	3
1	2-3

Vidíme, že odpovede sa hýbu od dvoch po dvanásť dní, takže je to veľmi individuálne. Priemerný počet dní potrebných na preklad a úpravu predstavuje podľa odpovedí 6,7. Tieto hodnoty sú porovnateľné s tými, ktoré uvádzala skupina úpravcov. Dá sa teda usudzovať, že ak preklad a úpravu vykonáva jedna osoba, proces jazykovej prípravy na dabing sa urýchľuje. Prekladateľ totiž text rovno upravuje, a tak sa z dvoch krokov stáva len jeden.

3 ZHRNUTIE

V príspevku sme zhrnuli teoretické východiská a špecifiká práce dabingového prekladateľa a úpravcu a v druhej časti sme predstavili výsledky dotazníka, ktorý vyplnilo 20 slovenských prekladateľov a úpravcov. Zrekapitulujme si niektoré dôležité zistenia:

- Slovenskí dabingoví prekladatelia a úpravcovia majú slabé alebo nemajú žiadne znalosti z teórie audiovizuálneho prekladu. 12 respondentov neprečítalo ani jednu štúdiu ani monografiu o audiovizuálnom preklade a 15 respondentov nepozná žiadneho slovenského ani zahraničného teoretika, zaoberajúceho sa výskumom audiovizuálneho prekladu.
- 15 respondentov nesúhlasí s vystrihovaním záverečných titulkov a televízie na to niekoľko ráz upozorňovalo.
- Väčšina respondentov (15) pracuje pre viaceré slovenské televízie a štúdiá, pričom pre 12 predstavuje dabingový preklad a(lebo) úprava jediné (8) alebo hlavné (4) zamestnanie.
- Traja zo štyroch dabingových prekladateľov udržujú rovnakú dĺžku prehovorov a vetnú skladbu ako v origináli a vety zároveň aj upravujú, ak ich to príliš nezdržuje.
- Traja zo štyroch dabingových úpravcov neprekladajú kvôli nedostatočným jazykovým schopnostiam a pri práci ich zdržuje najmä nedokonalý alebo nekompletný dabingový preklad, pričom vpisovanie skratiek a značiek nespomaľuje ani jedného.
- Všetci dabingoví úpravcovia až na jedného (15) si pri úprave čítajú text nahlas, aby zistili, či je synchronný.
- Väčšina dabingových úpravcov sa úpravu naučila od iného kolegu (10) alebo sama počas práce (5).
- Práca s 90-minútovým audiovizuálnym dielom trvá dabingovému prekladateľovi priemerne 3 pracovné dni, dabingovému úpravcovi priemerne 8 pracovných dní a prekladateľovi a úpravcovi v jednej osobe priemerne 7 pracovných dní, čo značí, že jazyková príprava na dabing sa v tomto prípade skracuje.

Keďže počet respondentov je pomerne nízky, nedá sa vytvoriť profil dabingového prekladateľa a úpravcu a jeho výsledky nemôžu mať zovšeobecňujúce ambície. Napriek tomu však ponúkajú prvý náhľad na dabingový preklad a dabingovú úpravu na Slovensku, ktorý môže pomôcť k vymedzeniu úlohy dabingového prekladateľa v procese tvorby nového jazykového znenia a slúžiť na rozvoj teórie a výskumu audiovizuálneho prekladu na Slovensku.

LITERATÚRA

POPOVIČ, Anton: *Originál – preklad*. 1. vyd. Bratislava : Tatran, 1983, 362 s.

WALLÓ, Olga: *Režie dabingu*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1987, 50 s.

RESUMÉ

In the first part of the paper the author summarizes the theoretical framework and specifics of dubbing translators' and dialogue writers' work and their position in the process of the creation of a Slovak version of an audiovisual work. In the second part she presents the results of a questionnaire aimed at dubbing translators and dialogue writers, their theoretical knowledge of their work, their working methods, and the length of their work. Although the questionnaire was completed only by twenty respondents, and therefore cannot have any generalizing ambitions, it offers the first closer look at the work of dubbing translators and dialogue writers in Slovakia.

◆◆◆

Mgr. Lucia Paulínyová
Katedra anglistiky a amerikanistiky
Filozofická fakulta Univerzity Komenského
Gondova 2
81499 Bratislava
pauliny.lucia@gmail.com

POSTOJ ŠTUDENTOV TRANSLATOLÓGIE K NÁSTROJOM CAT

Magdaléna Ursínyová

Magdaléna Ursínyová je študentkou magisterského štúdia na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici v odbore Prekladateľstvo a tlmočníctvo anglický jazyk a kultúra. Popri štúdiu pracuje vo vojenskom prostredí, kde spolupracuje na tvorbe článkov s vojenskou tematikou. V budúcnosti by sa chcela venovať písaniu do časopisov s psychologickou tematikou a najmä prekladu beletrie pre dospelých aj detských čitateľov.

ÚVOD

V príspevku sa budeme zaoberať počítačom podporovaným prekladom (z anglického *computer aided translation*, skrátene CAT). Porovnáme ho so strojovým prekladom (z anglického *machine translation*, skrátene MT), spomenieme výhody a nevýhody prekladovej pamäti (z anglického *Translation Memory*, skrátene TM) a pristavíme sa aj pri komerčných a voľne dostupných softvéroch CAT. Nakoniec predstavíme výsledky prieskumu, v ktorom sme zisťovali postoj študentov translitológie k nástrojom CAT a ich postoj k nim.

Potreba vytvárania nových nástrojov na uľahčenie ľudskej činnosti neobišla ani sféru prekladu. Neustále sa objavujú nové nástroje, ktoré by prekladateľom prácu buď uľahčili, alebo ich úplne nahradili.

Napriek veľkému úsiliu vytvoriť takýto druh dokonalého nástroja neboli výsledky dosť uspokojivé a rýchlo sa vytratilo aj počítačové nadšenie. Strojový preklad (MT) nespĺňal predložené požiadavky, pretože sa ukázalo, že práca s ním je pomalšia, menej presná a napokon aj drahšia (ALPAC, 1966; Hutchins, 2006). Ďalšie investície do zlepšenia MT sa neodporúčali, naopak, zdôraznila sa potreba iného prekladateľského nástroja, ktorý by spomínané nedostatky odstránil. Hoci sa nedá povedať, že počítačom podporovanému prekladu by sa to dokonale poradilo, v súčasnosti patrí medzi dôležité prekladateľské nástroje, bez ktorých

by sa profesionálny prekladateľ odborných textov sotva zaobišiel. Zdá sa, že od snahy nahradiť prekladateľov počítačmi sa, našťastie, upustilo a prekladateľ pri preklade stále zohráva kľúčovú úlohu. Technický pokrok mu však pomohol prácu zefektívniť a skvalitniť.

1 POČÍTAČOM PODPOROVANÝ PREKLAD (CAT)

Počítačom podporovaný preklad je preklad, pri ktorom prekladateľ pracuje s prekladovým softvérom obsahujúcim prekladovú pamäť. Kým v strojovom preklade text prekladá počítač a prekladateľ robí len korektúru, v počítačom podporovanom preklade text prekladá prekladateľ za asistencie rôznych softvérových nástrojov. Inými slovami, strojový preklad sa snaží nahradiť prekladateľa, kým počítačom podporovaný preklad prekladateľovi umožňuje pracovať výkonnejšie. Tieto dva systémy sa často zamieňajú, pracujú však na úplne odlišnej báze (Bowker, 2002). Pri práci so softvérom CAT teda kľúčovú úlohu hrá prekladateľ a počítač mu len asistuje.

Medzi nástroje CAT zaraďujeme široké spektrum technológií, ako napríklad textový procesor, kontrola gramatiky, elektronické slovníky, encyklopédie, mailové a internetové služby, ale aj prekladovú pamäť, systémy pre správu terminológie TMS (*Terminology Management Systems*), priraďovacie nástroje (*alignment tools*) a iné. Taktiež netreba opomenúť technológie, ktoré sa okrem prekladu využívajú aj v iných oblastiach, ako napríklad optické rozoznávanie znakov (OCR), ktoré konvertuje text do elektronickej podoby alebo technológie na rozpoznávanie hlasu (*voice-recognition*), používané na prepis hovoreného slova do počítača bez použitia klávesnice alebo myši (Bowker, 2002).

2 PREKLADOVÁ PAMÄŤ

Prekladová pamäť je viacjazyčná databáza naplnená jazykovými párami východiskového a cieľového jazyka. Jazykové páry, ktoré prekladateľ preložil v predchádzajúcom texte a uložil do prekladovej pamäte, sú textové segmenty, ktoré môže použiť pri ďalšom preklade. Treba si uvedomiť, že prekladová pamäť, ktorú si prekladateľ zakúpil, je prázdna, to znamená, že neobsahuje žiadne preložené segmenty. Každý prekladateľ si ju plní sám, čo môže byť dosť zdĺhavé najmä pre začínajúcich prekladateľov. Netreba zabúdať, že ak prekladateľ vloží do prekladovej pamäte nesprávne preložené vety, prekladová pamäť mu ich ponúkne aj pri ďalších prekladoch. Čím väčšie množstvo preložených viet pamäť obsahuje, tým väčšia je pravdepodobnosť, že sa budú vety zhodovať (Bowker, 2002).

Základná jednotka textu v prekladovej pamäti je segment, ale môže to byť aj odsek, veta alebo fráza. Prekladovú jednotku tvorí východiskový text a jeho ekvivalent v cieľovom jazyku.

<i>Translačná jednotka 1</i>	<i>EN: The following document name has invalid characters. SJ: Nasledujúci dokument má neplatné znaky.</i>
<i>Translačná jednotka 2</i>	<i>EN: Please rename the document. SJ: Prosím premenujte dokument.</i>

2.1 Zhody segmentov

Keď prekladateľ začne pracovať s novým segmentom, prekladová pamäť určí, či bol tento segment už preložený. Ak nastane 100%-ná zhoda, prekladateľovi sa ponúkne zhodný segment, aby ho nemusel prekladať znova. 100%-ná, teda úplná zhoda nastane vtedy, keď sa dva segmenty zhodujú úplne vo všetkom, vrátane pravopisu, interpunkcie, skloňovania, čísel a dokonca aj vo formátovaní.

Príklad:

Segment 1: I am seeing the doctor at ten o'clock.

Segment 2: I am seeing the doctor at ten o'clock.

Menej ako 100%-ná zhoda nastáva vtedy, keď sa v dvoch segmentoch vyskytnú odchýlky. Prekladateľ musí nový segment preložiť odznova.

Príklad:

Segment 3 : I am seeing the doctor at ten o'clock.

Segment 4: She is seeing the doctor at ten o'clock.

Segment 5: I am seeing the teacher at ten o'clock.

Segment 6: I am seeing the doctor at seven o'clock.

Segmenty 4, 5 a 6 sú v istom ohľade podobné segmentu 3, majú však malé odchýlky, a preto sa musia preložiť odznova.

2.2 Výhody prekladovej pamäte

- **Vyššia kvalita a ucelenosť preložených dokumentov**

Týka sa to hlavne dokumentov, v ktorých sa obsah neustále opakuje. Patria sem právne, medicínske alebo technické texty, ktoré sa vyznačujú ustálenou a

často sa opakujúcou terminológiou. Sú to napríklad patenty, zmluvy, návody na použitie atď. Prekladovú pamäť často využívajú profesionálne prekladateľské agentúry, ktoré zamestnávajú prekladateľov na voľnej nohe, ale i interných prekladateľov. Našla tiež efektívne uplatnenie pri veľkých projektoch, na ktorých pracuje viacero prekladateľov, pretože zaručuje terminologickú jednotnosť.

- **Šetrenie času a energie**

Keďže preložené dokumenty sú uložené v prekladovej pamäti, prekladateľ už nemusí prekladať to isté znova. V minulosti si museli prekladatelia vytvárať tabuľky v Exceli. Do nich si zapisovali slovnú zásobu pre každého klienta a potom správny termín vyhľadávali, čo ich zdržovalo. Pri práci s prekladovou pamäťou tento krok odpadáva.

- **Ergonomické výhody**

Pre prekladateľa môže byť únavné a namáhavé stále očami behať z východiskového textu do cieľového a hľadať v ňom vetu, ktorú práve prekladá. V prekladovej pamäti je však toto miesto zvýraznené, a tým činom si prekladateľ viac šetrí zrak (McKay, 2010).

- **Výhody pre klienta**

Tento bod je trochu sporný, pretože to, čo je výhodné pre klienta, nemusí byť aj pre prekladateľa. Vďaka prekladovej pamäti je klient od prekladateľa menej závislý, pretože prekladateľ po skončení prekladu odovzdá prekladovú pamäť klientovi, a ten ju môže dať novému prekladateľovi. Prekladová pamäť tak dáva klientovi omnoho viac slobody v rozhodovaní pri výbere prekladateľa alebo prekladateľskej agentúry.

2.3 Nevýhody prekladovej pamäte

- **Obmedzené využitie**

Ak sa prekladateľ venuje najmä prekladu beletrie, nepovažujeme za potrebné, aby si prekladovú pamäť kúpil, pretože je vysoko nepravdepodobné, že bude niekedy znova prekladať podobný text. Umelecký jazyk je expresívny, plný metafor, slovných hračiek, idiomov, slangu, vtipov a subštandardných výrazov. Nemožno prekladať vetu po vete, pretože vety na seba nadväzujú, text treba vnímať ako celok a hľadať v ňom hlbší zmysel.

- **Kvalita**

Prekladová pamäť nezaručuje, že uložený text je kvalitný. Ak do nej prekladateľ uloží chybný preklad, bude sa mu neustále objavovať pri ďalších prekladoch.

- **Náklady**

Konkurencia je v prekladateľskom odvetví veľká a ak v ňom chce prekladateľ

uspieť, musí investovať nemalú sumu do zakúpenia kvalitného prekladateľského softvéru. Začínajúcemu prekladateľovi tak vznikajú náklady ešte predtým, než si niečo zarobil.

- **Rýchlosť učenia sa**

Naučiť sa rýchlo a efektívne pracovať so softvérom s prekladovou pamäťou môže zaberať veľa času, čo môže byť nevýhodou najmä pre prekladateľov na voľnej nohe, pre ktorých je prekladanie jediný spôsob obživy.

- **Mechanické prekladanie textu**

Preklad pomocou prekladovej pamäte môže byť zradný pre začínajúcich prekladateľov, ktorí kvôli vetnému prekladu prestanú vnímať text ako celok, a hrozí, že neskôr nebudú bez prekladovej pamäte schopní kvalitne prekladať.

3 KOMERČNÉ SOFTVÉRY

Na trhu je dostupné množstvo softvérov na prácu s počítačom podporovaným prekladom. Medzi najznámejšie komerčné softvéry patria Trados, Wordfast, MemoQ, DéjaVu, Logoport a iné. Majú podobný základ, líšia sa však v určitých princípoch, ako napríklad prekladové prostredie či podpora formátov. Prekladateľ, ktorý sa nevie rozhodnúť, ktorý nástroj CAT si kúpiť, si môže zaobstarať demo verziu.

3.1 Voľne dostupné softvéry s prekladovou pamäťou

Voľne dostupné (anglicky *open-source*) nástroje sú bezplatné a dajú sa jednoducho stiahnuť z internetových stránok. Hoci neponúkajú taký vysoký štandard ako komerčné nástroje CAT, sú efektívnou pomôckou najmä pre študentov alebo začínajúcich prekladateľov, ktorí sa chcú s nástrojmi CAT naučiť pracovať, ale nevedia, ktorý z nich si kúpiť.

Medzi najznámejšie voľne dostupné nástroje CAT patria OmegaT, Anaphraeus, Metatexis – verzia Lite, Transolution, Linux Architecture, Autshumato ITE, Open Language Tools, ForeignDesk a iné.

3.2 Ďalšie nástroje CAT

Elektronické slovníky

Napriek tomu, že prekladateľ profesionálne ovláda východiskový aj cieľový jazyk, nie je možné, aby dokonale poznal celú slovnú zásobu. Elektronické slovníky sú

omnoho praktickejšie ako ich knižné náprotivky, nielen čo sa týka rýchlosti vo vyhľadávaní, ale aj prenosnosti. Sú dostupné vo viacerých formách. Môžeme ich používať priamo z webových stránok, z CD alebo si ich nainštalujeme do počítača.

Korpusy

Korpus je súbor textových príkladov, čerpajúci z obrovského množstva zdrojov (literárnych, vedeckých, novinových, časopiseckých atď). Hlavná výhoda pri používaní korpusov spočíva v tom, že prekladateľ vidí daný text, frázu alebo slovo v kontexte.

4 ČO O NÁSTROJOCH CAT VEDIA ŠTUDENTI

Nástroje CAT dnes už nie sú žiadnou novinkou a pre profesionálneho prekladateľa odborných či technických textov sú doslova nevyhnutnosťou. Požiadavky na prekladateľa sa stále zvyšujú a počet prekladateľov na trhu z roka na rok rastie. V takomto konkurenčnom prostredí je dôležité vedieť okrem perfektnej znalosti jazykov aj niečo navyše. Počítačová „gramotnosť“ zahŕňa prácu s rôznymi formátmi, úpravu a korektúru textu ako aj vyhotovenie cenovej ponuky pre klienta.

Rozhodli sme sa preto urobiť prieskum medzi študentmi translatológie, v ktorom zisťujeme mieru ich znalostí nástrojov CAT. Na získanie informácií sme použili elektronický dotazník, ktorý sme rozposlali na niekoľko internetových fór, ktoré študenti zdieľali. Dotazník pozostával z dvadsiatich otázok. Výskumu sa zúčastnilo celkovo 75 študentov všetkých ročníkov z piatich slovenských univerzít.

Výsledky výskumu ukázali, že 41 % študentov používa pri preklade strojový preklad, 23 % študentov prekladovú pamäť a 34 % študentov elektronické slovníky. Čo sa týka používania softvérov CAT, 28 % opýtaných používa Trados, 11 % Wordfast, 4 % MemoQ, 1 % DejaVu, 1 % OmegaT. Je zaujímavé, že voľne dostupné nástroje, ako napríklad Metatexis, OmegaT, alebo Acros, využíva veľmi malý počet študentov. Pripisujeme to hlavne ich nevedomosti, keďže nekomerčné softvéry nie sú také známe.

Až 69 % opýtaných považuje znalosť nástrojov CAT za výhodu. 7 % študentov sa CAT naučilo používať od kolegov, 23 % sú samoukovia, 3 % v kurze a 18 % v škole. 73 % opýtaných uviedlo, že by chceli mať výučbu CAT zahrnutú v učebnom pláne.

Výsledky dotazníka teda ukázali, že väčšina študentov pozná počítačom podporovaný preklad a má záujem sa v ňom zdokonaľovať. Študenti, ktorí sa venujú prekladom aj počas štúdia, o ňom majú väčšie znalosti a aktívne ho využívajú.

Väčšina z nich považuje CAT za prekladateľskú výhodu a majú záujem o štúdium týchto nástrojov aj v rámci univerzitného štúdia. Keďže mnohé univerzity, ktoré ponúkajú odbor Prekladateľstvo a tlmočníctvo, už do svojich študijných programov výučbu CAT zaviedli, je pravdepodobné, že vedomosti a zručnosti študentov s týmito nástrojmi budú neustále narastať.

ZÁVER

Na základe vybranej vzorky študentov sme zistili, že napriek dobrej informovanosti študentov o počítačom podporovanom preklade stále uprednostňujú strojový preklad. Ako jeden z dôvodov sa môže javiť nedostatok informácií na prvom stupni štúdia. Študenti si počítačom podporovaný preklad pravdepodobne mýlia so strojovým prekladom, ktorý pracuje na úplne odlišnom princípe. V neprospech nástrojov CAT hovorí aj počítačové spomaľovanie práce, prevádzanie preloženého textu do vhodného formátu alebo neucelenosť prekladaného textu a jeho segmentácia. Študentov tiež od používania nástrojov CAT môže odradiť ich obmedzené použitie len na prácu s niektorými druhmi textov.

Nástroje CAT však môžu značne zefektívniť prácu na veľkých projektoch, do ktorých je zapojených viacero prekladateľov, či už interne zamestnaných v nejakej firme či agentúre alebo na voľnej nohe. Časom sa pravdepodobne stanú samozrejmosťou učebne vybavené počítačmi so softvérmi CAT a budúcim začínajúcim prekladateľom sa tak umožní ľahšie vykročiť do náročného prekladateľského sveta. Hoci by sa mohlo zdať, že tento nástroj je taký výnimočný, že nahrádza prácu samotného prekladateľa, opak je pravdou. Žiadnej technológii sa (minimálne zatiaľ) úlohu prekladateľa nepodarilo zastúpiť.

LITERATÚRA

- CHESTERMAN, A – WILLIAMS, J.: *The Map: A Beginner's Guide to Doing Research in Translation Studies*. Manchester : St. Jerome Publishing, 2002, 148 p. ISBN 1–900650–54-1.
- BOWKER, Lynn: *Computer-aided Translation Technology: A practical Introduction*. University of Ottawa Press, 2002. ISBN 0-7766-3016-4.
- CRACIUNESCU, Olivia: *Machine Translation and Computer-Assisted Translation: a New Way of Translating?* Translation Journal. [online]. July 2004, Volume 8, No. 3. [cit. 02-09-2014]. Dostupné na: <www.bokorlang.com/journal/29computers.htm>.
- GOUADEC, Daniel: *Translation as a Profession*. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2007. ISBN 978 90 272 1681 6.

WEBB, E. Lynn: *Advantages and Disadvantages of Translation Memory: A Cost/Benefit Analysis*. [online]. Monterey, California, 1992. [cit. 02-09-2014]. Dostupné na: <<http://kitt.ifi.uzh.ch/clab/satzaehnlichkeit/tutorial/Unterlagen/Webb2000.pdf>>.

WHYMAN, Edward and SOMERS, Harold: *Evaluation Metrics for a Translation Memory Systems*. 1999.

RESUMÉ

The author of the paper introduces the reader to the basics of computer aided translation and emphasises its most striking advantages and disadvantages. She differs it from machine translation. In the second half of the paper she provides the results of her research on the knowledge and attitude of students of Translation Studies to CAT tools.

◆◆◆

Bc. Magdaléna Ursínyová

Ponad Ohrady 192/27

031 01 Liptovský Mikuláš

m.ursinyova@hradok.net

SÚDNY TLMOČNÍK NA SLOVENSKU A VO VEĽKEJ BRITÁNII

Barbora Vinczeová

Barbora Vinczeová je študentkou magisterského štúdia na Univerzite Mateja Bela v odbore Prekladateľstvo a tlmočníctvo. Venuje sa problematike súdneho tlmočenia, kritike prekladu a v diplomovej práci rozoberá moderné americké poviedky. Preloženou poviedkou sa v akademickom roku 2013/2014 zapojila do Prekladateľskej univerziády a vlastná poviedka jej vyšla v zborníku Fantázia 2014.

ÚVOD

V predkladanom príspevku sa zaoberáme prácou súdneho tlmočníka na Slovensku a vo Veľkej Británii. Objasňujeme náplň jeho práce, požadované vzdelanie a zručnosti v oboch krajinách a následne porovnávame postavenie súdnych tlmočníkov v daných krajinách. Zhrňujeme praktické požiadavky kladené na súdneho tlmočníka, ako sú kurzy, školenia a výkon činnosti. Zaoberáme sa aj legislatívnymi požiadavkami na súdneho tlmočníka a zákonmi, ktoré upravujú jeho činnosť. V nasledovných riadkoch v skratke objasníme pojmy súdny tlmočník, súdne tlmočenie, spôsob tlmočenia na súde a základné požiadavky na súdneho tlmočníka.

J. Štefčík definuje súdneho tlmočníka ako tlmočníka s oprávnením tlmočiť na súde a pre určité štátne orgány ako napríklad polícia. Súdne tlmočenie je podľa neho unilaterálny a bilaterálny prenos informácií z jazyka A do jazyka B v presne stanovenom čase, na presne určenom mieste a za podmienok určených štátom (2010).

Z tejto definície je zrejmé, že pri súdnom tlmočení hrá čas a miesto dôležitú úlohu. Na súdnych pojednávaniach sú tieto faktory vopred určené, na rozdiel od iných druhov tlmočenia, ako napríklad komunitné, kde sa čas a miesto menia, miera formality je podstatne nižšia a kontext je neformálny. Bilaterálny pre-

nos informácií kladie požiadavku na súdneho tlmočníka dokonale ovládať jazyk A aj jazyk B. Podmienky určené jednotlivými štátmi sú v každej krajine odlišné a spresníme ich v nasledujúcich kapitolách, nemôžeme však opomenúť etický kódex, ktorý je platný vo väčšine krajín a súdni tlmočníci ho považujú za súbor základných zásad potrebných na výkon činnosti. Obsahuje požiadavky ako neutralita, nestrannosť, kompletné a presné tlmočenie (NAJIT, 2012).

Spôsob tlmočenia sa líši v závislosti od technického vybavenia súdnej miestnosti. Ak obsahuje tlmočnickú kabínu, používa sa aj simultánne tlmočenie, hoci tento trend je badateľný skôr v USA (Katchinka, 2000). U nás je na súde bežné konzekutívne tlmočenie a šušotáž.

1 POSTAVENIE SÚDNEHO TLMOČNÍKA NA SLOVENSKU

1.1 Zákony spresňujúce výkon činnosti a vzdelanostné požiadavky

Súdne tlmočenie i súdny preklad na Slovensku upravuje Zákon o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch. Tento zákon vstúpil do platnosti v roku 2004, keďže bolo potrebné upraviť a spresniť kompetencie súdnych tlmočníkov a prekladateľov. Znenie zákona definuje súdneho tlmočníka ako fyzickú alebo právnickú osobu „*splnomocnenú štátom na vykonávanie činnosti podľa tohto zákona, ktorá je a) zapísaná v zozname znalcov, tlmočníkov a prekladateľov alebo b) nezapísaná v tomto zozname, ak je ustanovená za znalca, prekladateľa alebo tlmočníka podľa § 15*“ (s. 1). Na Slovensku sa považuje za súdneho tlmočníka aj tlmočník z/do posunkového jazyka.

Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej Republiky stanovuje záujemcom o výkon činnosti súdneho tlmočníka presné požiadavky: „*spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu, bezúhonnosť, vzdelanie v odbore, ktorý je predmetom písomnej žiadosti o zápis, odborné minimum, prax v odbore, ktorý je predmetom činnosti, v trvaní najmenej päť rokov, odborná skúška, materiálne vybavenie postačujúce na výkon činnosti v odbore alebo odvetví, ktoré je predmetom písomnej žiadosti o zápis, osoba nebola v posledných troch rokoch právoplatne vyčiarknutá zo zoznamu podľa § 27 ods. 3 písm. d) ZZTP alebo jej nebol uložený zákaz výkonu činnosti podľa § 27 ods. 3 písm. c) ZZTP, sľub*“ (Ministerstvo spravodlivosti SR, 2012, s. 1).

S prihliadnutím na vyššie uvedené podmienky vidíme, že súdny tlmočník musí prejsť viacerými krokmi, aby sa dostal do zoznamu súdnych tlmočníkov a prekladateľov na Slovensku, zvaného Jednotný autorizovaný systém právnych informácií (ďalej len JASPI). Na teoretickej rovine môžeme uvažovať nad proce-

som, ktorý k zápisu vedie. Pre naše účely je relevantný bod vzdelania v odbore a požadovaná minimálne päťročná prax. Na základe týchto požiadaviek sa človek bez patričného vzdelania a pracovných skúseností nemôže uchádzať o zápis do zoznamu tlmočníkov.

Vzdelanie súdneho tlmočníka je mimoriadne dôležitým faktorom, ktorý berie do úvahy aj legislatíva a zákonom predpisuje povinnú odbornú skúšku súdneho tlmočníka, ku ktorej vedie odborné minimum v rozsahu minimálne 30 hodín (v závislosti od inštitúcie, ktorá kurzy poskytuje). Je nutné podotknúť, že zákon na Slovensku oddeľuje výkon (a následne aj skúšky) súdneho prekladateľa a súdneho tlmočníka.

Skúšky na kvalifikáciu súdneho tlmočníka vypisuje a organizuje Ministerstvo spravodlivosti SR. Na skúšku je uchádzač pozvaný po zaslaní žiadosti. Skúška pozostáva z piatich častí, vrátane praktickej (tlmočenie a konverzácia) a teoretickej časti (legislatíva). Po úspešnom absolvovaní skúšky môže uchádzač požiadať o zápis do JASPI. JASPI obsahuje zoznam súdnych prekladateľov a tlmočníkov s možnosťou vyhľadať ich podľa mena, lokality alebo jazykovej kombinácie. Po zaradení tlmočníka do zoznamu JASPI je možné ho kontaktovať s pracovnou ponukou.

1.2 Praktické aspekty súdneho tlmočenia na Slovensku

Pre budúceho súdneho tlmočníka sú dôležité aj informácie ohľadom platieb, mzdy a poplatkov. Vyššie spomenuté odborné minimum sa spoplatňuje sumou okolo 250 eur (opäť v závislosti od inštitúcie, ktorá kurzy poskytuje). Náklady na odbornú skúšku tlmočníka si tiež hradí uchádzač sám a pohybujú sa vo výške okolo 200 eur. Za zápis do JASPI zaplatí žiadateľ 165,50 eur.

Tarifné odmeny pre súdnych tlmočníkov upravuje Vyhláška o odmenách, náhradách výdavkov a náhradách za stratu času pre znalcov, tlmočníkov a prekladateľov (2010). Vyhláška hovorí o odmene za tlmočenie ako o „tlmočnom“ a ustanovuje tarifnú odmenu za každú začatú hodinu tlmočenia. Tlmočenie jedným alebo oboma smermi sa spoplatňuje nasledovne podľa tlmočených jazykov:

- a) medzi slovenským jazykom a českým jazykom 13,28 eura;
- b) medzi slovenským jazykom a inými európskymi jazykmi 19,92 eura;
- c) medzi slovenským jazykom a neeurópskymi jazykmi 23,24 eura;
- d) medzi dvoma jazykmi, z ktorých ani jeden nie je slovenský jazyk, 26,56 eura (Ministerstvo spravodlivosti, 2010).

Vyhláška ďalej určuje paušálne výdavky a náhrady za stratu času pre tlmočníkov, prekladateľov a znalcov.

2 POSTAVENIE SÚDNEHO TLMOČNÍKA VO VEĽKEJ BRITÁNII

2.1 Požiadavky na súdneho tlmočníka a Národný register tlmočníkov

Veľká Británia používa systém, ktorý je v porovnaní so Slovenskom voľnejší, no aj komplikovanejší. Ako základ pre výkon činnosti súdneho tlmočníka (často sa používa termín *public service interpreter*) sa považuje National Register of Public Service Interpreters (ďalej ako NRPSI), ktorý nielen zoskupuje tlmočníkov, ale aj predpisuje ich vzdelanie a skúšky. NRPSI sa budeme venovať aj napriek tomu, že Veľká Británia oficiálne podpísala zmluvu so spoločnosťou ASL (neskôr Capita Translations), v ktorej sa zaviazala využívať výlučne služby súdnych tlmočníkov tejto spoločnosti. Dôvody uvedieme neskôr.

NRPSI je register profesionálnych, kvalifikovaných a zodpovedných súdnych tlmočníkov (NRPSI, 2013). Na rozdiel od Slovenska však nie je jedinou súpisťou súdnych tlmočníkov. Garantuje však ich kvalitu. Dnes je v zozname zaregistrovaných približne dvetisíc tlmočníkov, ktorí tlmočia z/do sto jazykov. NRPSI sa vo Veľkej Británii využíva podobne ako JASPI na Slovensku. Oba zoznamy slúžia ako register súdnych tlmočníkov a členstvo získa tlmočník až po splnení určitých podmienok.

NRPSI tlmočníkom ponúka tri druhy členstva: plné členstvo (*Full Status*), dočasné členstvo (*Interim Status*) a kategóriu zriedkavých jazykov (*Rare Language Category*). Na získanie každého typu členstva treba splniť iné požiadavky. Podobne ako na Slovensku musí uchádzač predložiť dokumenty ako živnostenský list, lekárske potvrdenie o schopnosti vykonávať prácu tlmočníka či bezpečnostný certifikát. Po určitom čase musia všetci tlmočníci prejsť do kategórie plného členstva (*Full Status*).

Na získanie lepšej predstavy o požiadavkách na súdneho tlmočníka rozoberieme jednotlivé kategórie podrobnejšie. O plné členstvo sa môže uchádzať tlmočník, ktorý:

- a) dostal diplom IoL Diploma in Public Service Interpreting (ďalej ako DPSI);
- b) prešiel testom Metropolitan Police Test;
- c) má iné tlmočnicke vzdelanie aspoň bakalárskeho stupňa.

Všetky spomenuté skúšky a diplomy je možné získať vo Veľkej Británii, kde ich organizujú rôzne inštitúcie. Tlmočník musí preukázať, že má prax v odbore v rozsahu vyše 400 hodín. Diplom DPSI sa udeľuje po skúške podobnej odbornej skúške súdneho tlmočníka na Slovensku a predchádza jej (nepovinný) kurz.

Tlmočník sa môže špecializovať na oblasť zdravia, práva alebo miestnej štátnej správy. Metropolitan Police Test je skúška určená pre budúcich súdnych tlmočníkov a po získaní certifikátu sa tlmočník môže zapísať do NRPSI.

Dočasné členstvo ponúka variant A a variant B, z čoho variant A sa odlišuje od plného členstva iba tým, že nepožaduje prax. Variant B požaduje titul získaný štúdiom, ktoré čiastočne prebiehalo v anglickom jazyku a aspoň jedna jeho časť bola zameraná na preklad a jedna na tlmočenie.

Kategória zriedkavých jazykov bola vytvorená pre jazyky, z ktorých zatiaľ nie je možné získať DPSI. V tomto prípade sa od uchádzača vyžaduje kvalifikácia Cambridge Proficiency English alebo vzdelanie na rovnakej úrovni a minimálne sto hodín praxe.

2.2 ASL a vývin situácie súdnych tlmočníkov v súčasnosti

V roku 2011 Ministerstvo spravodlivosti Veľkej Británie podpísalo zmluvu so spoločnosťou Applied Language Solutions (ďalej ako ASL), v ktorej sa zaviazalo využívať iba tlmočníkov zaregistrovaných v danej spoločnosti. Neznamená to však, že systém NRPSI nefunguje; práve naopak. ASL čelilo po uvedení do praxe veľkej kritike nielen zo strany tlmočníkov, ale aj zo strany zákazníkov, ktorí si cez túto spoločnosť zabezpečovali súdneho tlmočníka.

K zastrešeniu súdneho tlmočenia len jednou spoločnosťou Ministerstvo spravodlivosti viedli najmä finančné dôvody. Spoločnosť sa totiž zaviazala znížiť ceny za súdne tlmočenie o jednu tretinu a odmietla tiež tlmočníkom preplácať cestovné náklady (Husbands, 2012).

Ministerstvo podpísalo zmluvu s ASL na štyri roky. Platnosť nadobudla 30. januára 2012, kedy ASL začala poskytovať tlmočnicke služby pre všetky sudy vo Veľkej Británii. Od začiatku však nedokázala nájsť a zamestnať profesionálnych a kvalifikovaných tlmočníkov (House of Commons Justice Committee, 2013), pretože mnohí súdni tlmočníci túto zmluvu bojkotovali. Keď sa začali opakovať prípady, že súd sa musel kvôli absencii tlmočníka odročiť, Ministerstvo spravodlivosti súdom povolilo využívať aj tlmočníkov, ktorí pre spoločnosť ASL nepracovali (Hyde, 2012).

Tlmočníci protestovali proti ASL nielen z finančných, ale aj z profesionálnych dôvodov. M. Llorens uvádza, že spoločnosť si nielenže neoveruje kvalifikáciu a kvalitu tlmočníkov, ale neoveruje si ani totožnosť a istež žene sa do spoločnosti dokonca podarilo zaregistrovať domáce zvieratá (2012). Y. Qureshi menuje prípady, keď sa tlmočník na súd bez vysvetlenia nedostavil a ani dodatočne ho neposkytol (2012).

Spomínanými nedostatkami sa zaoberá správa, ktorá kritizuje Ministerstvo

spravodlivosti za to, že nedokázalo vytvoriť funkčný systém súdneho tlmočenia, vyvolať dôsledky z neprofesionality nekvalifikovaných súdnych tlmočníkov ani zabezpečiť potrebný počet súdnych tlmočníkov (House of Commons Justice Committee, 2013).

Za nízkou kvalitou súdnych tlmočníkov môže stáť kategorizácia, ktorú spoločnosť ASL v tom čase využívala. Podobne ako NRPSI, ASL zaraďovala tlmočníkov do troch kategórií, z ktorých tretia vyžadovala iba preukázateľné skúsenosti v rozsahu sto hodín a „vhodné“ lingvistické pozadie spolu so základným tlmočnickým vzdelaním.

V súčasnosti spoločnosť ASL funguje pod názvom Capita Translation and Interpreting. Problémy s tlmočníkmi však stále pretrvávajú. C. Baksi popisuje prípad z mája 2014, kedy sa dvaja vopred objednaní tlmočníci nedostavili na súd. Spoločnosť Capita oznámila nedostatok tlmočníkov iba deň pred pojednávaním a kvôli absencii tlmočníkov sa nakoniec ani nekonalo. Pre zaujímavosť spomenieme, že išlo o slovenských tlmočníkov. Na daný deň si súdy objednali služby 39. tlmočníkov, spoločnosť Capita však bola schopná zabezpečiť iba 29 (Baksi, 2014).

2.3 Praktické aspekty súdneho tlmočenia vo Veľkej Británii

Vzhľadom na vývin situácie je zaujímavé sledovať zmeny platových podmienok súdnych tlmočníkov. Ako sme spomenuli vyššie, uvádzaná zmluva so spoločnosťou ASL mala priniesť výrazné škrty v rozpočte a znížiť výdavky o jednu tretinu.

Podľa cenníka z roku 2007 (CPS) sa tlmočnikom vypláca mzda £85, ak ide o tlmočenie, ktoré trvá menej než tri hodiny. Znamená to, že tlmočníka nie je možné vyplatiť za kratší čas a minimálna sadzba je teda £85,00. Táto suma sa zvyšuje o £7,50 za každých pätnásť minút presahujúcich základné tri hodiny vrátane cestovania. Tlmočníkovi sa tiež vypláca £85,00, ak sa objednávka jeho služieb ruší po desiatej hodine ráno deň pred plánovaným pojednávaním. Úhrady v prípade nutnosti prenocovania tlmočníka sa preplácajú podľa miesta pobytu (napríklad v Londýne je to £85,25). Tlmočníkovi sú preplatené aj náklady na dopravu.

Na porovnanie spoločnosť ASL platila tlmočníkom v roku 2012 hodinovú mzdu £22, £20 a £16 podľa kategórie, do ktorej tlmočník patril. Cestovné náklady sa preplácali v minimálnom množstve (iba ak čas cestovania presiahol dve hodiny), nepreplácal sa ani čas, počas ktorého tlmočník netlmočil, ale bol prítomný na pojednávaní. V správe z roku 2013 Ministerstvo spravodlivosti upravuje mzdy tlmočníkov a zvyšuje ich o 22 %, poskytuje preplatenie cestovných nákladov za prvých 16 kilometrov (10 míľ), zavádza do účinnosti poplatok za zrušenie služieb tlmočníka. Správa upravuje aj spôsob vyplácania mzdy, ktorá sa vypláca za pätnásťminútové bloky.

Z praktického hľadiska považujeme za dôležité spomenúť aj poplatky, ktoré zahŕňa zápis do NRPSI. Poplatok za zápis je £205, pre nových členov sa táto suma zvyšuje o £54 za každý jazyk. Suma za obnovenie členstva je rovnaká ako poplatok za zápis.

ZÁVER

V článku sme zhrnuli požiadavky na súdnych tlmočníkov v oboch krajinách. Z porovnania vidíme, že ani jedna neberie prácu súdneho tlmočníka na ľahkú váhu a podmieňuje ju kvalifikačnými požiadavkami. Tieto sa v závislosti od štátu odlišujú, ale v oboch slúžia na zabezpečenie čo najvyššej úrovne súdneho tlmočenia. Rovnako sme sa venovali aj ceste, ktorou si tlmočník musí prejsť, aby splnil legislatívne kritériá kladené na súdneho tlmočníka. Opäť podotýkame, že sú si vo svojej podstate v oboch krajinách podobné.

Venovali sme sa aj praktickým aspektom súdneho tlmočenia vrátane poplatkov za kurzy a skúšky, no pozornosť púta najmä mzda súdneho tlmočníka, ktorá je na Slovensku v porovnaní s Veľkou Britániou nižšia, a to aj v porovnaní so mzdami spoločnosti ASL. V prepočte dostane súdny tlmočník z Veľkej Británie podľa cenníka ASL najmenej 20-24 eur, kým podľa cenníka NRPSI by dostal minimálnu sadzbu v prepočte 108€ (na tri hodiny a menej). Slovenský tlmočník dostane maximum 26,65 eur za hodinu, čo je však prípad tlmočenia medzi dvoma jazykmi, z ktorých ani jeden nie je slovenčina.

Z uvedených údajov neodvratne vyvstáva otázka spokojnosti súdnych tlmočníkov v oboch štátoch. Kým na Slovensku sme nezaregistrovali viditeľné prejavy nespokojnosti, britskí tlmočníci ihneď reagovali na zníženie plátov a kvalitatívnych požiadaviek na tlmočníkov štrajkom a odmietnutím zaregistrovať sa do spoločnosti ASL. Táto situácia pretrváva dodnes. Prípady neúspešných pojednávaní zapríčinených absenciou tlmočníka či jeho neschopnosťou tlmočiť nie sú ani dnes ojedinelé. Objavujú sa aj prípady, kedy si sudca vyžiada tlmočníka zaregistrovaného v NRPSI, aby predišiel možným problémom.

Nespokojní tlmočníci zbierajú správy o zlyhaní spoločnosti ASL na internetovej stránke *Linguist Lounge* (<http://www.linguistlounge.org/>). Nájdeme na nej množstvo novinových článkov, ale aj osobných skúseností sudcov či tlmočníkov s nefunkčným systémom súdneho tlmočenia.

Na záver by sme radi uviedli, že Ministerstvo spravodlivosti vo Veľkej Británii vydalo správu, že za posledné dva roky ušetrilo £25 miliónov (Maniar, 2014). Zároveň udelilo spoločnosti Capita pokutu £46 000 za nedostatky v službách poskytnutých súdnymi tlmočníkmi v období od mája 2012 a do novembra 2013, čo je najvyššia možná pokuta, akú podľa zmluvy môže dať. Väčšina kvalifikovaných

tlmočníkov (85 %) stále bojkotuje nový systém a odmieta sa zaregistrovať medzi tlmočníkov spoločnosti Capita. Pri pretrvávajúcich problémoch je otázne, či Ministerstvo spravodlivosti so spoločnosťou Capita zmluvu predĺži. Má platnosť len do roku 2016. Po prekonaní toľkých prekážok je však nepravdepodobné, že by sa Veľká Británia vrátila k pôvodnému systému.

LITERATÚRA

- BAKSI, C.: *Lost in Privatisation: Capita, Court Interpreting Services and Fair Trial Rights*. [online]. 2014. [cit: 01-10-2014]. Dostupné na: <http://www.lawgazette.co.uk/5041387.article?utm_source=dispatch&utm_medium=email&utm_campaign=GAZ230514>.
- BOWCOTT, O.: *MPs to investigate “underperforming” firm awarded £300m court monopoly*. [online]. 2012. [cit: 01-10-2014]. Dostupné na: <<http://www.guardian.co.uk/law/2012/jul/20/mps-investigate-firm-court-monopoly>>.
- Comenius University in Bratislava. *The Expert Minimum*. [online]. 2012. [cit: 01-10-2014]. Dostupné na: <<http://www.fphil.uniba.sk/index.php?id=2129>>.
- Constantine the Philosopher University. *The Expert Minimum*. [online]. 2012. [cit: 01-10-2014]. Dostupné na: <<http://www.tu.ff.ukf.sk/odborne-minimum-tlmocnika-a-prekladatela>>.
- GRABAU, Ch. M.: *Court Interpreting: View from the bench*. State Court Journal 20.1, 6-11. [online]. 1996. [cit: 01-10-2014]. Dostupné na: <http://www.mncourts.gov/documents/0/Public/Interpreter_Program/Appendix.pdf>.
- Home Office of Slovak Republic. *Znalec, tlmočník, prekladateľ*. [online]. 2012. [cit: 01-10-2014]. Dostupné na: <<http://www.minv.sk/?znalec-tlmocnik-prekladatel-1>>.
- House of Commons Justice Committee. *Interpreting and translation services and the Applied Language Solutions Contract*, Sixth Report of Session 2012-2013 Volume 1. [online]. [cit: 01-10-2014]. Dostupné na: <<http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201213/cmselect/cmjust/645/645.pdf>>.
- HREHOVČÍK, T.: *Prekladateľské minimum*. Vydavateľstvo IRIS, 2006, 113 s. ISBN 80-89256-02-3.
- HREHOVČÍK and BÁZLIK: *Súdny preklad a tlmočenie*. Bratislava : Iura Edition, 2009. ISBN 978-80-8078-235-1.
- HUSBANDS, G.: *Applied Language Solutions Court Chaos Gets Nationwide Exposure*. [online]. 2012. [cit: 01-10-2014]. Dostupné na: <<http://globaltranscreation.wordbank.com/international-marcoms/applied-language-court-chaos-nationwide-exposure/>>.
- HYDE, J.: *Interpreter problems “unacceptable” says ministry*. [online]. 2012. [cit: 01-10-2014]. Dostupné na: <<http://www.lawgazette.co.uk/news/interpreter-problems-unacceptable-says-ministry>>.

- Institute of Interpreting. The interpreter's exam.* [online]. 2012. [cit: 01-10-2014]. Dostupné na: <<http://www.upjs.sk/filozoficka-fakulta/tlmocnicky-ustav/>>.
- IoL. Metropolitan Police Test.* [online]. 2006. [cit: 01-10-2014]. Dostupné na: <<http://www.iol.org.uk/metpolice/default.asp>>.
- ITI. Requirements for Membership of ITI. [online]. 2013. [cit: 01-10-2014]. Dostupné na: <<http://www.iti.org.uk/become-a-member/requirements>>.
- JASPI. [online]. 2012. [cit: 01-10-2014]. Dostupné na: <http://jaspi.justice.gov.sk/jaspiw1/jaspiw_mini_fr0.htm>.
- KATCHINKA, L.: *What is court interpreting?* [online]. 2000. [cit: 01-10-2014]. Dostupné na: <<http://aiic.net/page/239>>.
- LLORENS, M.: *Another Fine Mess: The Applied Language Solutions Debacle.* [online]. 2012. [cit: 01-10-2014]. Dostupné na: <<http://traductor-financiero.blogspot.sk/2012/03/another-fine-mess-applied-language.html>>.
- MANIAR, A.: *Lost in Privatisation: Capita, Court Interpreting Services and Fair Trial Rights.* [online]. 2014. [cit: 01-10-2014]. Dostupné na: <<http://www.irr.org.uk/news/lost-in-privatisation-capita-court-interpreting-services-and-fair-trial-rights/>>.
- Ministry of Justice Slovak Republic. [online]. 2012. [cit: 02-10-2014]. Dostupné na: <<http://www.Justice.Gov.Sk/>>.
- Ministry Of Justice United Kingdom. National Agreement on Arrangements for the Use of Interpreters, Translators and Language Service Professionals in Investigations and Proceedings within the Criminal Justice System, as revised 2007. [online]. [cit: 01-10-2014]. Dostupné na: <http://www.justice.gov.uk/downloads/courts/interpreters/National_Agreement_on_Use_of_Interpreters-August_2008.pdf>.
- National Association of Judiciary Interpreters and Translators. Year. Code of Ethics and Professional Responsibilities.* [online]. [cit: 01-10-2014]. Dostupné na: <<http://www.najit.org/about/NAJITCodeofEthicsFINAL.pdf>>.
- NRPSI. *About us.* [online]. 2011. [cit: 01-10-2014]. Dostupné na: <<http://www.nrpsi.co.uk/>>.
- NRPSI. *Why join the National Register.* [online]. 2011. [cit: 01-10-2014]. Dostupné na: <http://www.nrpsi.co.uk/home_interpreter.php>.
- NRPSI. *Criteria for Entry onto the National Register for Public Service Interpreters.* [online]. 2011. [cit: 01-10-2014]. Dostupné na: <<http://www.nrpsi.co.uk/pdf/CriteriaforEntry.pdf>>.
- QURESHI, Y.: *Boss of court-translation firm Applied Language Solutions hits back after judges blast service.* [online]. 2012. [cit: 01-10-2014]. Dostupné na: <<http://www.manchestereveningnews.co.uk/news/greater-manchester-news/boss-of-court-translation-firm-applied-language-684126>>.
- SOLOW, S. N.: *Sign Language Interpreting: A Basic Resource Book*, revised edition. Silver Spring : Linstock Press, 2000, 107 s. ISBN 0913072443.
- ŠTEFČÍK, J.: *Súdne tlmočenie.* Nitra : Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa, 2010, 95 s. ISBN 978-80-8094-815-3.

The National Centre for Languages. The National Occupational Standards in Interpreting. [online]. 2006. [cit: 01-10-2014]. Dostupné na: <http://cms.cilt.org.uk/Cilt/home/standards_and_qualifications/uk_occupational_standards/interpreting.aspx>.

Zákon č. 382/2004 o o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov. In: Zbierka Zákonov. 26. 5. 2004. [cit: 02-10-2014]. Dostupné na: <http://www.zbierka.sk/sk/vyhľadavanie?filter_sent=1&filter_predpis_aspi_id=&q=382%2F2004>.

RESUMÉ

This article deals with sworn interpreters in the United Kingdom and the Slovak Republic. Its aim is to compare the situation regarding these interpreters in both countries and to explore the conditions of their jobs, requirements on their persons including experience and qualifications. It also proposes an overview of the current situation in the United Kingdom, exploring the causes and results it had. The first chapter deals with sworn interpreters in Slovakia, while the second focuses on the interpreters in the United Kingdom. Both chapters include theoretical and practical aspects of sworn interpreting in the given countries, and offer a comparison including pay rates, qualifications and certificates.

◆◆◆

Bc. Barbora Vinczeová

Thuróczyho 10

Šahy 93601

bvinczeova@studenti.umb.sk

OPODSTATNENOSŤ VÝSKUMU AUDIOVIZUÁLNEHO PREKLADU NA SLOVENSKU

Ján Želonka

Ján Želonka absolvoval magisterské štúdium prekladateľstva a tlmočníctva na Katedre translatológie FF UKF v Nitre. V období rokov 2011 až 2014 pôsobil na tejto katedre ako interný doktorand a venoval sa výskumu kultúrno-spoločenských aspektov audiovizuálneho prekladu v slovenskom audiovizuálnom prostredí. V roku 2014 obhájil dizertačnú prácu, ktorá bola venovaná práve tejto téme. Okrem prekladu audiovizuálnych textov sa v rámci svojej výskumnej činnosti venoval aj otázkam prekladu odborných textov, najmä so zreteľom na terminológiu strojárstva a aplikovanej mechaniky. V súčasnosti pracuje ako prekladateľ odborných textov z oblasti automobilového priemyslu, podnikového manažmentu a strojárstva a naďalej skúma vybrané aspekty prekladu audiovizuálnych a odborných textov.

ÚVOD

Súčasná médiá zohrávajú nezastupiteľnú úlohu pri informovaní verejnosti. Okrem toho získali nemalý podiel na formovaní a „korigovaní“ verejnej mienky. Prostredníctvom médií sa informácie o dianí v ktorejkoľvek krajine šíria rýchlo, ba čo viac, živé rádiové, televízne a internetové prenosy zabezpečujú okamžité sprostredkovanie diania v ktoromkoľvek kraji, v ktoromkoľvek štáte a na ktoromkoľvek kontinente. Nesmieme zabudnúť ani na zábavnú funkciu médií, ktorá sa odráža v zábavných, kultúrnych i pseudokultúrnych programoch a tiež v športových a iných programoch.

Médiá pôsobia na lokálnej i globálnej úrovni a úloha prekladu v nich je zrejme, najmä ak si uvedomíme globálny charakter ich dosahu. Preklad v médiách sa už plne integroval do translatologického výskumu a je plne akceptovaný ako oblasť, ktorá ponúka možnosti uplatnenia nových prekladateľských metód a postupov. V posledných dvoch desaťročiach zažívame výrazný rozvoj vo výskume audiovizuálneho prekladu. Téma sa akademicky venujú aj profesionáli, čím sa vhodne prepája teória s praxou.

1 AUDIOVIZUÁLNY TEXT A PREKLAD

Ako sme uviedli vyššie, audiovizuálne médiá sú dnes neodmysliteľnou súčasťou nášho každodenného života a preklad audiovizuálnych textov v nich zohráva nezastupiteľnú úlohu. Napriek tomu mnohokrát zabúdame na jednu skutočnosť, ktorú si uvedomil aj Michael Cronin v knihe *Translation Goes to the Movies*, v ktorej hovorí: „[...] *translation becomes visible, when we know how to look. And one of the places we have often neglected to look is a medium primarily concerned with visibility, cinematography*“ (2009, s. X)¹. V kinematografii a v médiách založených na obraze sa preklad paradoxne stráca, stáva sa „neviditeľným“. M. Cronin poukazuje na rozdiel percepcie pôvodného audiovizuálneho diela a percepcie jeho „prekladu“.² Ide pritom o aspekt prekladovosti, ktorý Anton Popovič aplikuje na preklad literárnych diel a ktorý chápe ako „*vyjadrenie napätia medzi ‚svojím‘ a ‚cudzím‘ v texte a dá sa zachytiť vo viacerých opozíciách, ako sú napríklad naturalizácia (udomáčňovanie) a exotizácia (scudzovanie), folklorizácia a urbaniizácia, historizácia a modernizácia*“ (1975, s. 63).

Kinematografiu a vôbec audiovizuálne médiá teda môžeme považovať za jeden z najlepších príkladov praktického využitia prekladov. Preklady audiovizuálnych textov tvoria neoddeliteľnú súčasť nových médií. Túto skutočnosť si ani neuvedomujeme, no zároveň platí, že čím menej si je percipient vedomý prítomnosti prekladu v audiovizuálnych médiách, tým úspešnejší je výsledok prekladateľskej činnosti.

Akademici z oblasti translatológie neboli vždy jednotní v otázke, či je vôbec možné uznať preklad audiovizuálnych textov ako súčasť vedy o preklade. Jeho odporcovia zväčša argumentovali tým, že takýto typ transferu je v podstate iba akási adaptácia alebo prepracovanie.³ Ako príklad zvykli uvádzať najmä preklady filmových dialógov a ich následnú úpravu, pri ktorej nevyhnutne dochádza k vynechávaniu častí originálu v takom rozsahu, že už pod vplyvom tak rozsiahleho zásahu do textu výsledný text nemožno považovať za preklad východiskového textu. Odporcovia vyčlenenia prekladu audiovizuálnych textov do istej miery vychádzali aj z faktu, že sa audiovizuálne (príp. audiomedialne) texty dovedy nedokázali začleniť do klasickej typológie textov. Katharina Reissová si túto medzeru v klasifikácii na základe funkcie textu uvedomovala a snažila sa doplniť svoje tri typy textov, t. j. expresívny, informatívny a operatívny, o nový, audiomedialný typ textu (pozri Reissová, 1971). Tento typ sa stretol s kritikou, pretože nezodpovedal kritériám typov textov na základe ich funkcie. Daniela Müglová poukazuje na to, že audiomedialne texty nemajú špecifickú jazykovú funkciu a navyše nezahŕňajú texty iných médií, napr. grafické médium v prípade komiksov (2009, s. 40). K. Reissová vo svojej neskoršej práci (1995) už tieto typy textov neoznačuje pomenovaním audiomedialne texty, ale multimedialne texty (Želonka, 2014b).

Nielen akademická, ale i pedagogická verejnosť musí v súčasnosti reagovať na najnovšie trendy v translatologickej teórii a praxi. Preklad audiovizuálnych textov je momentálne asi najdiskutovanejšou oblasťou vedy o preklade a tlmočení, ktorá svojou širokospektrálnosťou zvyrazňuje interdisciplinárny charakter translatológie. Odborná príprava budúcich, ale aj súčasných profesionálov v oblasti audiovizie sa stáva čoraz markantnejšou otázkou nielen vo výskume, ale hlavne v praxi audiovizuálneho prekladu. Na jednej strane sa nám naskytuje otázka, či je vôbec potrebné vytvárať možnosti rozširovania kompetencií prekladateľov aj o oblasť prekladu audiovizuálnych textov. Na druhej strane, s vedomím špecifickosti práce titulkárov či tlmočníkov pre potreby filmových festivalov (o tzv. „live“ titulkároch ani nehovoriac) sa zavádzanie odbornej prípravy pre takéto skupiny profesionálov do bežnej akademickej a pedagogickej praxe ukazuje ako nutnosť.

V našom kultúrnom prostredí pozorujeme zvýšenú aktivitu profesijných organizácií, spolkov a univerzít s cieľom priblížiť verejnosti túto špecifickú oblasť translatológie. Dôkazom toho sú spoločné semináre, prednášky a praktické tvorivé dielne organizované Katedrou translatológie FF UKF v Nitre, v rámci ktorých sa zúčastnení dozvedajú o najnovších trendoch audiovizuálneho prekladu a tlmočenia vo svete, ale tiež o súčasnom stave v našom audiovizuálnom kontexte.

Záujem o túto oblasť prekladu prejavili i ostatné slovenské univerzity poskytujúce vzdelanie v odbore preklad a tlmočenie. V spolupráci s relevantnými organizáciami, spolkami a inštitúciami a významnými zástupcami audiovizuálneho priemyslu na Slovensku zorganizovali viacero zaujímavých podujatí na tému preklad audiovizuálnych textov. V takomto smere sú činné Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Univerzita Komenského v Bratislave i Prešovská univerzita v Prešove.

2 DOPYT PO PREKLADE AUDIOVIZUÁLNYCH TEXTOV

Na potrebu reflektovania audiovizuálneho prekladu a na absenciu jeho kritiky poukazuje Ján Ferencík už v roku 1982, keď tvrdí: „*Nemôžeme sa uspokojiť so stavom, keď sa ani zo strany teórie a kritiky prekladu, ani zo strany pracovníkov masových médií nevenuje patričná pozornosť tomuto druhu prekladov, hoci ich spoločenské pôsobenie je neobyčajne široké a každodenné. Situácia je o to vážnejšia, že táto oblasť prekladania sa nachádza v stave nebezpečnej umeleckej i honorárovej diskriminácie, a preto o ňu nejavia záujem práve kvalitní prekladatelia*“ (Ferencík, 1982, s. 88). Od doby, kedy Ferencík uverejnil svoju prácu, sa výskum audiovizuálneho prekladu posunul. Zdá sa, že sa nám darí plniť požiadavku J. Ferencíka, ktorý sa odvolával na nastupujúcu generáciu prekladateľov a teoretikov prekladu, aby dosiahla spoločenské uznanie týchto foriem prekladu a vypracovala teoretic-

ký rámec pre ich ďalší výskum: „*Bude úlohou generácie, ktorá vstupuje odborne pripravená do veku búrlivého rozvoja zvukovej a obrazovej techniky, aby jednak rozpracovala teóriu tohto druhu prekladov, jednak dosiahla ich spoločenské ocenenie zodpovedajúce ich významu*“ (tamtiež, s. 88).

V tejto časti príspevku prezentujeme výsledky dvoch kvantitatívnych prieskumov s cieľom poukázať na aktuálnu potrebu prekladať audiovizuálne texty, a tak potvrdiť tézu, že výskum prekladu audiovizuálnych textov má v slovenskej translatológii svoje opodstatnenie. Tieto prieskumy boli súčasťou výskumnej činnosti k dizertačnej práci *Kultúrno-spoločenské aspekty prekladu audiovizuálnych textov v slovenskom audiovizuálnom priestore* (Želonka, 2014) a v krátkosti sme sa im venovali aj na medzinárodnej vedeckej konferencii *Preklad a tlmočenie 11*, ktorá sa konala 2. apríla 2014 v Banskej Bystrici.

Prvý prieskum reflektuje podiel slovenskej a zahraničnej (vrátane českej) audiovizuálnej tvorby vo vysielaní slovenskej verejnoprávnej televízie STV 1. Naším cieľom bolo zistiť, aký bol podiel zahraničných audiovizuálnych titulov na programovej štruktúre STV 1 v rokoch 2003 až 2012. Tieto hodnoty sme porovnali s podielom domácej audiovizuálnej produkcie s odkazom na ustanovenia § 5 ods. 1 až 2 zákona č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky:

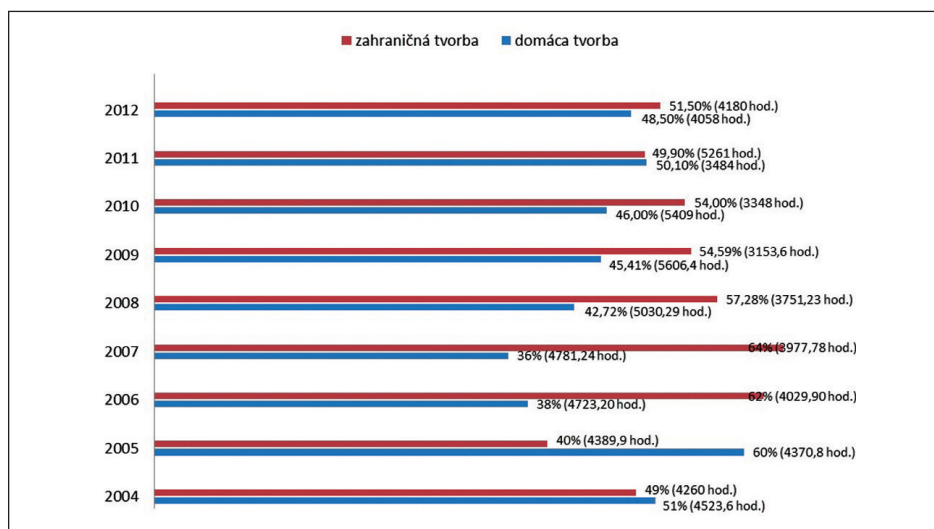
- (1) *Vysielanie v rozhlasoch a televízii sa na celom území Slovenskej republiky uskutočňuje v štátnom jazyku. Výnimkou sú a) inojazyčné rozhlasové relácie a inojazyčné televízne relácie skladajúce sa z audiovizuálnych diel a ostatných zvukovo-obrazových záznamov s titulkami v štátnom jazyku alebo inak spĺňajúcich požiadavku základnej zrozumiteľnosti z hľadiska štátneho jazyka, b) cudzojazyčné vysielanie Slovenského rozhlasu pre zahraničie, televízne a rozhlasové jazykové kurzy a relácie s príbuzným zameraním, c) hudobné relácie s pôvodnými textami. Vysielanie v jazykoch národnostných menšín a etnických skupín upravujú osobitné predpisy.*
- (2) *Inojazyčné audiovizuálne diela určené deťom do 12 rokov musia byť dabované do štátneho jazyka.*

Na tomto mieste môžeme vysloviť predpoklad, že dopyt po preklade audiovizuálnych textov priamou úmerou rastie so zvyšovaním podielu zahraničných audiovizuálnych diel vo vysielaní STV 1. Vysielateľ je na základe uvedených ustanovení zákona povinný zabezpečiť jazykovú úpravu zahraničných audiovizuálnych diel, ktoré nespĺňajú požiadavku základnej zrozumiteľnosti z pohľadu slovenského jazyka (pôvodné audiovizuálne diela v českom jazyku), formou dabingu alebo titulkovania. Zameranie na verejnoprávnu televíziu je podmienené samotným profilom vysielateľa. Slovenská televízia si dlhodobo kladie za cieľ zvýšiť podiel programov vysielaných vo verejnom záujme, zvýšiť podiel pôvodnej vlastnej tvorby, najmä v programovom type dramatika cestou revitalizácie dramaturgie

STV a systematickej spolupráce s autorským zázemím, pokračovať v úspešných formátoch kvalitnej pôvodnej zábavnej tvorby, aktívne spolupracovať s Českou televíziou a pod.⁴ Odpoveď na otázku, či sa Slovenskej televízii darí dosiahnuť vyššie uvedené ciele, nepriamo ponúkame aj v tomto príspevku.

V našom prieskume sme uplatnili deskriptívnu metódu založenú na komparácii údajov, ktoré sme získali pre roky 2003 až 2012. Zdrojmi pre zber údajov boli výročné správy Slovenskej televízie za roky 2003 až 2010 a Výročné správy Rozhlasu a televízie Slovenska za roky 2011 a 2012. V čase hodnotenia údajov ešte nebola zverejnená výročná správa Rozhlasu a televízie Slovenska za rok 2013, preto výsledky nášho prieskumu nezohľadňujú údaje za toto obdobie. Vo výročnej správe Slovenskej televízie za rok 2003 sa uvádzajú údaje o podiele domácej a zahraničnej audiovizuálnej tvorby súhrnne pre programové štruktúry STV 1 a STV 2, preto ich nemôžeme považovať za relevantné údaje pre náš prieskum a neuvádzame ich ani v grafe 1 a v grafe 2.

V grafe 1 sú znázornené percentuálne podiely domácej a zahraničnej audiovizuálnej tvorby na programovej štruktúre verejnoprávnej televízie STV 1 v jednotlivých rokoch, počnúc rokom 2004 až do roku 2012. Percentuálnym podielom zodpovedá dĺžka vysielacieho času v hodinách.

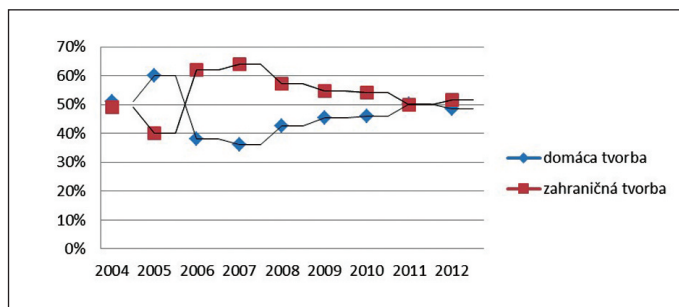

Graf 1: Podiely domácej a zahraničnej audiovizuálnej tvorby na programovej štruktúre verejnoprávnej televízie STV 1 v rokoch 2004 až 2012

Z grafu 1 sú zrejme najnižšie a najvyššie hodnoty podielov zahraničnej audiovizuálnej tvorby vo vysielaní verejnoprávnej televízie STV 1. Najnižší podiel zahraničnej audiovizuálnej produkcie v STV 1 bol v roku 2005 na úrovni rovných

40 %. Je zaujímavé, že už o rok neskôr dochádza k výraznému nárastu na úroveň 62 % a v roku 2007 dokonca pozorujeme nárast o 2 % v porovnaní s rokom 2006, kedy hodnota podielu zahraničnej audiovizuálnej tvorby vo vysielaní STV 1 dosiahla hodnotu 64 %. Vývojové tendencie analyzovaných údajov sú znázornené v grafe 2.

Graf 2:
Vývoj podielu domácej a zahraničnej audiovizuálnej tvorby vo vysielaní STV 1 od roku 2004 do roku 2012

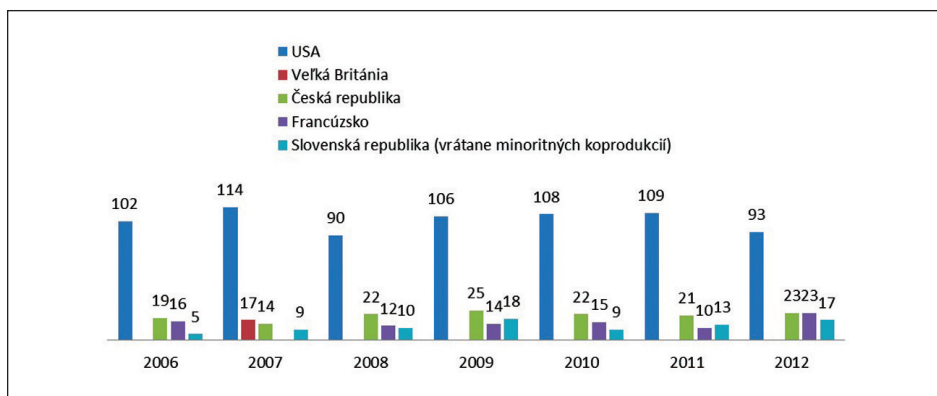

Na základe grafu 2 môžeme konštatovať, že najpriepastnejšie rozdiely medzi domácou a zahraničnou produkciou v štruktúre vysielania STV 1 boli v období rokov 2005 až 2007. Od roku 2008 sa tieto rozdiely znižujú, no aj napriek tomu pozorujeme prevahu zahraničných audiovizuálnych diel. V roku 2011 je tento rozdiel nepatrný, pričom podiel zahraničných audiovizuálnych titulov dosahuje hodnotu 49,90 % a podiel domácich titulov hodnotu 50,10 % (pozri graf 1). Percentuálny podiel zahraničných titulov v STV 1 znovu mierne stúpol v roku 2012 na úroveň 51,50 % oproti 48,50 %-nému podielu slovenskej audiovizuálnej tvorby (pozri graf 1).

Povinnosť televíznych vysielateľov prekladať audiovizuálne diela, ktoré nespĺňajú požiadavku základnej zrozumiteľnosti z pohľadu slovenského jazyka (pôvodná česká audiovizuálna tvorba), je zakotvená v ustanoveniach zákona č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky uvedených v úvode tohto príspevku. Výsledky nášho prieskumu jasne potvrdzujú relatívne vysoký dopyt po prekladoch zahraničných audiovizuálnych diel vo verejnoprávnej televízii STV 1. V nami sledovanom období rokov 2004 až 2012 zahraničné audiovizuálne diela (vrátane pôvodnej českej audiovizuálnej tvorby) dosahujú priemerný podiel na vysielacom čase STV 1 v hodnote 53,59 %, zatiaľ čo domáce audiovizuálne produkty dosahujú priemerný podiel 46,41 %. Predpokladáme, že celkové hodnoty podielov zahraničnej audiovizuálnej tvorby v slovenskom televíznom vysielaní sú oveľa vyššie, nakoľko sme sa v našom prieskume obmedzili len na jedného vysielateľa a domnievame sa, že zahraničné audiovizuálne diela vysielané komerčnými vysielateľmi môžu dosahovať oveľa vyššie percentuálne podiely.

V druhom prieskume sme sa venovali premiéram zahraničných filmov v slovenských kinách, resp. komparácii počtu premiér zahraničných a domácich audio-

vizuálnych diel. Zamerali sme sa na obdobie siedmich rokov, počnúc rokom 2006 až do roku 2012. Údaje sme zozbierali štúdiom a komparatívnou analýzou referenčných dokumentov. Boli to správy o stave slovenskej audiovizie Audiovizuálneho informačného centra. Na potvrdenie údajov o počte kinopremiér slovenských audiovizuálnych produktov vrátane minoritných koprodukcii sme správy o stave slovenskej audiovizie porovnali s údajmi Únie filmových distribútorov Slovenskej republiky. Už počas štúdia a porovnávanía dostupných údajov sme skonštatovali, že niektoré numerické údaje v oboch zdrojoch za určité roky neboli totožné. Aj keď odchýlka nebola výrazná, ide o zásadné zistenie so zreteľom na význam presnosti údajov. Nakoľko nám nie je známe, akú metodológiu vyhodnocovania údajov použila Únia filmových distribútorov Slovenskej republiky, v prípadoch, kedy sa údaje v nami použitých zdrojoch líšia, sa prikláňame k hodnotám uvedeným v správach Audiovizuálneho informačného centra. Toto centrum je súčasťou Slovenského filmového ústavu – kinematografického centra, a jeho úlohou je zabezpečovať kontakt so zahraničnými inštitúciami a poskytovať im prístup k relevantným informáciám z oblasti slovenského kinematografického a audiovizuálneho prostredia, zhromažďovať, spracúvať a medzi slovenskými subjektmi distribuovať informácie, ktoré prichádzajú na Ministerstvo kultúry SR alebo do Slovenského filmového ústavu a sú určené odborníkom z oblasti slovenskej kinematografie alebo audiovizie.⁵ Za časové rozmedzie sme si zvolili obdobie rokov 2006 až 2012, teda obdobie siedmich po sebe nasledujúcich rokov, pre ktoré Audiovizuálne informačné centrum poskytlo informácie o kinopremiérach domácich a zahraničných audiovizuálnych diel. V čase prieskumu sme nemali k dispozícii údaje za rok 2013, preto výsledky nášho prieskumu nezohľadňujú údaje za toto obdobie. Výsledky prieskumu prezentujeme vo vizuálnej podobe prostredníctvom grafu 3.

Graf 3: Počet kinopremiér zahraničných audiovizuálnych diel a slovenských audiovizuálnych diel vrátane minoritných koprodukcii v rokoch 2006 až 2012

Z grafu 3 je zrejmá dominancia audiovizuálnych diel z produkcie Spojených štátov amerických. Vo všetkých nami sledovaných rokoch dosahujú absolútnu prevahu nad slovenskou audiovizuálnou produkciou. Najviac premiérových titulov zo Spojených štátov amerických sa v slovenských kinách premietalo v roku 2007 (114 titulov), naopak najmenej v roku 2008 (90 titulov). Druhé miesto v rokoch 2006, 2008, 2009, 2010 a 2011 patrí českej kinematografii, okrem roku 2007, kedy pozorujeme prevahu titulov z produkcie Veľkej Británie (17 titulov), a roku 2012, kedy bol v slovenských kinách premietaný rovnaký počet premiérových titulov z českej a francúzskej produkcie (23 titulov). Najviac kinopremiér slovenských audiovizuálnych produktov sa premietalo v roku 2009 (18 titulov), najmenej v roku 2006 (5 titulov). Podobne ako v prípade prieskumu o podiele zahraničnej audiovizuálnej tvorby na vysielaní verejnoprávnej televízie STV 1, aj výsledky tohto prieskumu potvrdzujú vysoký dopyt po prekladoch audiovizuálnych diel. Distribútori audiovizuálnych diel a prevádzkovatelia audiovizuálnych technických zariadení sú viazaní ustanoveniami § 17 od. 1 až 4 zákona č. 343/2007 Z. z. (audiovizuálny zákon), a teda sú povinní zabezpečiť preklad zahraničných audiovizuálnych diel v súlade s uvedenými ustanoveniami zákona.

ZÁVER

V tomto príspevku sme poukázali na prítomnosť audiovizuálnych textov v slovenských audiovizuálnych médiách, ktoré sa musia nevyhnutne prekladať do slovenského jazyka, aby sa mohli týmito médiami ďalej šíriť. Naším cieľom bolo dokázať opodstatnenosť výskumu audiovizuálnych textov a ich prekladu so zreteľom na reálny dopyt po preklade týchto textov. Prezentovali sme výsledky dvoch prieskumov, ktoré nám slúžili ako prostriedky dokazovania.

V rámci prvého prieskumu sme chceli zistiť, aký bol podiel zahraničných audiovizuálnych titulov v programovej štruktúre STV 1 v rokoch 2004 až 2012 v porovnaní s podielom domácej audiovizuálnej produkcie. Predpokladali sme, že so zvyšovaním podielu zahraničných audiovizuálnych diel vo vysielaní televízie STV 1 rastie aj dopyt po ich preklade. Výsledky nášho prieskumu jasne potvrdzujú relatívne vysoký dopyt po prekladoch zahraničných audiovizuálnych diel vo verejnoprávnej televízii STV 1. V nami sledovanom období rokov 2004 až 2012 zahraničné audiovizuálne diela (vrátane pôvodnej českej audiovizuálnej tvorby) dosahovali priemerný podiel na vysielacom čase STV 1 v hodnote 53,59 %, zatiaľ čo domáce audiovizuálne diela dosahovali priemerný podiel 46,41 %. Predpokladáme, že celkové hodnoty podielov zahraničnej audiovizuálnej tvorby v slovenskom televíznom vysielaní sú oveľa vyššie, nakoľko sme sa v našom prieskume obmedzili len na jedného vysielateľa a domnievame sa, že zahraničné audiovi-

zuálne diela vysielané komerčnými vysielateľmi môžu dosahovať oveľa vyššie percentuálne podiely.

V druhom prieskume sme sa zamerali na počet premiér zahraničných filmov v slovenských kinách. Sledovali sme obdobie v dĺžke sedem rokov, počnúc rokom 2006 až do roku 2012. Z dosiahnutých výsledkov je zrejماً dominancia audiovizuálnych diel z produkcie Spojených štátov amerických. Vo všetkých nami sledovaných rokoch dosahujú absolútnu prevahu nad slovenskou audiovizuálnou produkciou. Ďalšími častými pôvodnými jazykovými verziami audiovizuálnych diel boli české jazykové verzie a francúzske jazykové verzie. Podobne ako v prípade prieskumu o podiele zahraničnej audiovizuálnej tvorby na vysielaní verejnoprávnej televízie STV 1, aj výsledky tohto prieskumu potvrdzujú vysoký dopyt po prekladoch audiovizuálnych diel.

Distribútori audiovizuálnych diel a prevádzkovatelia audiovizuálnych technických zariadení sú viazaní ustanoveniami § 17 od. 1 až 4 zákona č. 343/2007 Z. z. (audiovizuálny zákon), a teda sú povinní zabezpečiť preklad zahraničných audiovizuálnych diel v súlade s uvedenými ustanoveniami zákonov. Ak vezme do úvahy tieto výsledky a overiteľné štatistické údaje, musíme konštatovať, že preklad audiovizuálnych textov je na Slovensku nevyhnutnou podmienkou vysielania a distribúcie audiovizuálnych diel. Hodnoty podielov zahraničnej audiovizuálnej produkcie v slovenskej audiovizii sú dôkazom toho, že výskumné aktivity odborníkov z oblasti prekladu a tlmočenia a príbuzných odborov sa musia zamerať aj na problematiku prekladu audiovizuálnych textov. Na základe zistení z uvedených prieskumov sa nám potvrdila téza, že výskum foriem prekladu audiovizuálnych textov má svoje opodstatnenie, či už v kontexte slovenskej audiovizie, alebo v kontexte translátologického výskumu.

POZNÁMKY

- ¹ „... preklad sa zviditeľňuje, ak vieme, ako sa máme pozerat'. Jedným z miest, na ktoré sa často zabúdame pozrieť, je médium, ktoré je primárne zamerané na zobrazovanie, a tým je kinematografia“ (vlastný preklad).
- ² Na tomto mieste zámerne hovoríme o pôvodnej percepcii celého audiovizuálneho diela, nielen o jeho jazykovej verzii, pretože samotný audiovizuálny text chápeme ako kompozíciu verbálnych a neverbálnych semiotických znakov. „Prekladom“ zase označujeme finálnu úpravu pôvodného audiovizuálneho diela na účely jeho percepcie v prijímajúcej kultúre – v našom prípade v slovenskom kultúrnom priestore.
- ³ Pojmy *adaptácia* a *prepracovanie* sa často chápu ako synonymá. Michael Schreiber (1993) však poukazuje na to, že pri adaptácii nevyhnutne dochádza k výraznému prispôbieniu textu v jednom médiu (napr. v knihe) na jeho ďalšiu prezentáciu v inom médiu (napr. v televízii), pre ktoré

tento text pôvodne nebol pripravený, pričom dané úpravy pôvodného textu sledujú potreby percipienta, ktorý sa k textu dostáva cez to-ktoré nové médium. Pri adaptácii je teda prvoradá zmena média. Prepracovanie M. Schreiber zase chápe ako proces, ktorý si, na rozdiel od adaptácie, nevyhnutne nevyžaduje zmenu média. Ak teda dochádza k úpravám pôvodného textu s ohľadom na jeho ďalšiu prezentáciu prostredníctvom toho istého média, hovoríme v terminológii M. Schreibera o prepracovaní.

⁴ Výročná správa o činnosti Slovenskej televízie za rok 2010, s. 8.

⁵ Pozri internetovú stránku Audiovizuálneho informačného centra www.aic.sk.

LITERATÚRA

- CRONIN, Michael: *Translation goes to the movies*. London/New York : Routledge, 2009, 145 s. ISBN 978-0415422864.
- FERENČÍK, Ján: *Kontexty prekladu*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1982, 149 s. Bez ISBN.
- MÜGLOVÁ, Daniela: *Komunikácia, tlmočenie, preklad alebo Prečo spadla Babylonská veža?* Nitra : Enigma Publishing, s.r.o., 2009, 323 s. ISBN 978-80-89132-82-9.
- POPOVIČ, Anton: *Teória umeleckého prekladu. Aspekty prekladu a literárnej metakomunikácie*. Bratislava : Tatran, 1975, 293 s.
- REISS, Katharina: *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik: Kategorien und Kriterien für eine sachgerechte Beurteilung von Übersetzungen*. München : Hueber, 1971, 124 s. ISBN 978-3190067176.
- REISS, Katharina: *Grundfragen der Übersetzungswissenschaft*. Wien : WUV, 1995, 132 s. ISBN 978-3-85114-232-7.
- ROZHLAS A TELEVÍZIA SLOVENSKA. *Výročná správa Rozhlasu a televízie Slovenska za rok 2011*. [online]. Bratislava, apríl 2012, 152 s. [cit. 01-10-2014]. Dostupné na: <<http://www.rtvs.org/o-rtvs/vyrocne-spravy/vyrocne-spravy-rtvs>>.
- ROZHLAS A TELEVÍZIA SLOVENSKA. *Výročná správa o činnosti Rozhlasu a televízie Slovenska za rok 2012*. [online]. Bratislava, apríl 2013, 122 s. [cit. 01-10-2014]. Dostupné na: <<http://www.rtvs.org/o-rtvs/vyrocne-spravy/vyrocne-spravy-rtvs>>.
- SCHREIBER, Michael: *Übersetzung und Bearbeitung. Zur Differenzierung und Abgrenzung des Übersetzungsbegriffs*. Tübingen : Gunter Narr Verlag, 1993, 353 s. ISBN 978-3-8233-5054-5.
- Výročné správy o činnosti Slovenskej televízie za roky 2003 až 2012*. [online]. [cit. 01-10-2014]. Dostupné na: <<http://www.rtvs.org/o-rtvs/vyrocne-spravy/vyrocne-spravy-stv>>.
- ZÁKON NR SR č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov. [online]. In: Ministerstvo kultúry SR. [cit. 01.10.2014]. Dostupné na: <www.culture.gov.sk>.

ZÁKON NR SR č. 343/2007 Z. z. o podmienkach evidencie, verejného šírenia a uchovávaní audiovizuálnych diel, multimediálnych diel a zvukových záznamov umeleckých výkonov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (audiovizuálny zákon). [online]. [cit. 01-10-2014]. Dostupné na: <www.culture.gov.sk>.

ŽELONKA, Ján: *Aspekty prekladu audiovizuálnych textov v slovenskom audiovizuálnom priestore*. [Dizertačná práca]. Nitra : Katedra translatológie, Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2014a, 163 s.

ŽELONKA, Ján: *Vybrané kultúrno-spoločenské aspekty prekladu audiovizuálnych textov na Slovensku v európskom kontexte*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2014b. V tlači.

RESUMÉ

Der vorliegende Beitrag legt Nachweise darüber vor, dass die audiovisuellen Übersetzungsformen ihren festen Sitz innerhalb der Übersetzungsforschung in der Slowakei besitzen sollen. Dies wird durch die Ergebnisse von zwei quantitativen Untersuchungen geprüft. Die erste Untersuchung richtet sich auf den Anteil der slowakischen und der ausländischen audiovisuellen Titeln im slowakischen öffentlichen Fernsehsender STV 1 in der Zeitperiode von 2003 bis 2012. Aus den Ergebnissen ergibt sich, dass der Bedarf nach ausländischen Titeln relativ hoch ist und die relevanten Formen der audiovisuellen Übersetzung fordert. Aus der zweiten Untersuchung geht die Anzahl der Kinoneuerscheinungen ausländischer Titel innerhalb der Zeitperiode von 2006 bis 2012 heraus, wobei die amerikanischen audiovisuellen Produkte generell den ersten Platz besitzen, gefolgt von den tschechischen, französischen und englischen Titeln. Somit wird der Bedarf nach der audiovisuellen Übersetzung im slowakischen Fernsehsender und den slowakischen Kinoeinrichtungen geprüft und bestätigt.

Tento príspevok je výstupom projektu VEGA 1/0547/14 *Titulkovanie pre nepočujúcich: štandardy a odporúčania*.

◆◆◆

Mgr. Ján Želonka, PhD.
Haligovce 215
065 34 Veľká Lesná
jan.zelonka@gmail.com

**CENA
ANTONA POPOVIČA
ZA TEÓRIU
A KRITIKU PREKLADU**

**XIX. ROČNÍK
PREKLADATELSKEJ UNIVERZIÁDY**

1. CENA

VÝBORU SEKcie PRE UMELECKÝ PREKLAD A VÝBORU SEKcie PRE VEDECKÝ A ODBORNÝ PREKLAD

Volám sa Stanislava Nichtová a som študentkou druhého ročníka magisterského štúdia Prekladateľstva a tlmočníctva v odbore anglický jazyk a kultúra – nemecký jazyk a kultúra na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. Popri štúdiu píšem recenzie na fantastickú literatúru a už štvrtý rok učím angličtinu deti v predškolskom veku. Umiestnenie medzi víťaznými prácami na Prekladateľskej univerziáde vo mne vzbudilo ešte väčší záujem o kritiku prekladu a považujem ho za jeden z najcennejších doterajších úspechov.

Detský svet je mi veľmi blízky, preto som sa rozhodla pre kritiku knihy Guya Bassa Zošidlo. Zaujal ma poučný a zábavný príbeh a tiež špecifický cieľový adresát – malí chlapci. Tomuto úzkemu okruhu príjemcov bolo potrebné prispôbovať prekladateľské riešenia, ktoré môžu vďaka prekladateľkinej tvorivosti inšpirovať aj iných kolegov.

LITERATÚRA NA MIERU

Police s prekladovou literatúrou pre deti a mládež v poslednej dobe praskajú vo švíkoch. Vydavateľstvá hľadajú ďalšie diela, ktoré by sa popularitou a tržbami priblížili Harrymu Potterovi či ságe Twilight (Zatmenie). Okrem narastajúceho množstva prekladov som si všimla aj ďalší fenomén. Niektoré kníhkupectvá delia knihy podľa pohlavia a vekovej kategórie, čo z marketingového hľadiska považujem za rozumný krok, pretože rodičia jednoduchšie nájdu vhodnú knihu pre svoju ratolesť. Nejaké vekovej skupine ich buď adresovali sami autori, alebo redaktori, pretože u nej zaznamenala úspech. Knihu, ktorú budem rozoberať, som si vybrala z poličky označenej ako „literatúra pre mladších chlapcov“. Okamžite sa mi v hlave vynorila otázka, aké riešenia prekladateľ zvolil pre tak úzko definované publikum.

V tomto prípade ide o prekladateľku. Úlohy sa chopila etablovaná Oľga Kralovičová, ktorá sa v minulosti venovala prekladu románov pre ženy. Od roku 2001 pravidelne prekladá aj v súčasnosti veľmi populárnu fantastickú literatúru. Naj-

známejšie sú jej preklady piatich kníh z už spomínanej série o Harrym Potterovi alebo diela Phillipa Pulmana, za ktoré získal viacero literárnych cien. Všetky fantastické diela, ktoré prekladateľke prešli rukami, sú určené buď výlučne pre mladšie publikum, alebo majú tzv. prechodný charakter, čiže obsahujú elementy, vďaka ktorým dielo zaujme detského aj dospelého čitateľa. Prekladateľka tak získala prax v prekladaní detskej literatúry.

V neprebernom množstve nekvalitných prekladov považujem za vhodné vyzdvihnúť tie vydarené. Preklad knihy *Zošidlo* k nim zaiste patrí, a preto sa bude moja kritika niesť aj v duchu opisov správnych a vynaliezavých riešení, z ktorých môžu prekladatelia čerpať inšpiráciu.

Autor knihy, Guy Bass, je na Slovensku pomerne neznámy. Píše krátke, pútavé príbehy, obvykle s prvkami sci-fi alebo hororu. Z veľkého množstva knižných sérií u nás vyšli iba dve: *Zošidlo* a *Bendži Bengál Bom* (preklad Katarína Škorupová). Všetky čitateľské recenzie na stránkach kníhkupectiev sú veľmi pozitívne, čo svedčí o kvalite diela, ale aj prekladu. Oblubujú ho však iba začínajúci čitatelia, ktorým bola kniha určená, čo naznačuje, že jazyk a dĺžka diela sú prispôsobené mladším deťom. Kvôli obmedzenému cieľovému publiku je menšia pravdepodobnosť, že by sa kniha stala evergreenom ako napríklad *Alica v krajine zázrakov*.

Zošidlo je príbeh prešpikovaný hororovými prvkami, no len do miery prijateľnej mladému čitateľovi. Malá príšerka, *Zošidlo*, dávno zabudnutý výtvar šialeného profesora Erazma, sa snaží urovnať všetky problémy, ktoré profesor spôsobuje vytváraním nových a nových monštier, pretože mu z temného hradu často utekajú. V autorovom štýle badať, že inšpiráciu čerpal z diel hororovej klasiky ako Frankenstein či z filmov svojského režiséra a výtvarníka Tima Burtona. Hlavné ilustrácie Peta Williamsona sú Burtonovým až neveriteľne podobné.

Dalo by sa polemizovať, či je kniha vôbec vhodná pre detského čitateľa, no po prečítaní niekoľkých strán sa pochybnosti rodičov rozplynú. Autor pridáva strašidelným situáciám dávku humoru, ktorá vzniká kontrastom desivého výzoru monštier a ich neškodného a veselého správania, čím autor postupne učí deti ne báť sa príšer a pošmúrnosti. Práve spomínané hororové prvky sú jedným z faktorov, ktoré sa podpísali pod kategorizáciu knihy ako čisto chlapčenskú. Dievčatká si obvykle radšej prečítajú príbehy z nežnejšieho prostredia.

Dej knihy sa odohráva v neznámej krajine v dobe pripomínajúcej druhú polovicu devätnásteho storočia, kedy mali ľudia záľubu v čítaní gotických románov. Keďže nejde o súčasné prostredie, na mieste je otázka, či dielo modernizovať alebo historizovať. Autorka prekladu sa rozhodla pre modernizáciu jazyka i štýlu a dobové reálie ponechala. Reálie a ducha doby považujeme za absolútne nutné zachovať, pretože bez nich by dielo stratilo svoj charakter a zážitkovosť textu by výrazne klesla.

Zaujímavým prekladateľským problémom sú slová „circus“ a „carnival“, kto-

ré v Bassovom príbehu označujú putovný podnik s hračkami prírody, križujúci krajinu. Okrem možnosti vidieť znetvorených ľudí ponúkal aj iné atrakcie ako strelnica a rôzne stánky s občerstvením. Slová „cirkus“ alebo „karneval“, ktoré často vídať v slovenských prekladoch nie sú daným výrazom ekvivalentné a často dochádza k významovému posunu. Našinec si nedokáže predstaviť, o akú zábavu ide, keďže pozná iba domáce cirkusy a karneval je preňho bál v maskách. Autorka prekladu zvolila veľmi vhodný výraz „obludárium“, ktorým nahradila obe anglické slová.

S rozhodnutím jazyk úplne modernizovať však nesúhlasím. Problematickosť koncepcie modernizácie jazykovej stránky prekladu je veľmi jasne viditeľná napríklad v nasledovnom zvolaní:

O: *Dare you gaze upon the impossible creatures lurkin' behind these drapes? You'll need all your nerve to behold these monsters!* (Bass, 2011, s. 10)

P: *Odvážite sa pozrieť na neuveriteľné monštrá skrývajúce sa za týmito plachtami? Nájdete dosť odvahy, aby ste zniesli pohľad na tieto príšery?* (Bass, 2012, s. 10)

Ako vidíme, originál je archaický, no preklad je značne modernizovaný. Z predlohy sa nepreniesol žiaden archaický prvok, ani syntaktický ani lexikálny. Čo sa javí ako nešťastné riešenie však môže byť aj zámer. S prihliadnutím na cieľového čitateľa je riešenie adekvátne. Chlapci vo veku sedem až jedenásť rokov by mohli mať problém so staromódnym vyjadrovaním a skôr by ich to od čítania odradilo, než doň motivovalo. Ideálnym riešením by však bolo ponechanie jedného či dvoch archaických tvarov, ktoré by recipienta zaujali a rozšírili jeho slovnú zásobu a vyjadrovacie schopnosti. Čitateľa nie je nutné pre jeho nízky vek podceňovať a text prehnane nivelizovať.

Čiastočná modernizácia textu sa javí ako vhodné riešenie aj kvôli autorovej nejednotnosti v používaní archaických a moderných vyjadrovacích prostriedkov. V angličtine autor používa archaizmy len v špecifických situáciách, zvyčajne v prehovoroch alebo textoch oficiálnejšieho charakteru. Výnimkou je napríklad veta: „*Fresh from our... sell-out world tour!*“ (Bass, 2011, s. 10). Do slovenčiny bola preložená nasledovne: „*Práve sme sa vrátili z... MEGA úspešného svetového turné!*“ (Bass, 2012, s. 10). Autorka prekladu zvolila v súčasnosti veľmi populárne a používané slovo *mega* a dokonca ho zvýraznila veľkým písmom. Keďže toto riešenie zapadá do jej čisto modernizačnej koncepcie štylistickej stránky prekladu, hodnotím ho ako dobré a inovatívne. Rôzne veľkosti a typy písma dodávajú textu plastickosť, vďaka čomu si čitateľ dokáže vokálny prejav postáv živšie predstaviť.

Zložených podstatných a prídavných mien ako „*sell-out*“ je v texte skutočne neúrekom. Dalo by sa povedať, že sú jednou z charakteristických črt autorovho štýlu. Nie je možné ich prekladať jednotne, a preto ich v slovenskom preklade

reprezentujú buď superlatívy („*najotrasnejší*“ z anglického „*stomach-churnin*“, „*najdesivejší*“ z anglického „*trouser-messin*“) alebo prívlastkové vety („*voz, ktorý ťahal kôň*“ z anglického „*horse-drawn carriage*“). Okrem menných slovných kategórii máme v texte aj príklady zložených slovík ako napríklad „*trundle-clopping*“, ktoré prekladateľka prekladala slovesami, v tomto prípade slovesom „*hrkovať*“. V zloženej forme nájdeme dokonca aj vlastné mená („*Topsy-Turvy Twins*“, teda „*dvojčatá Hore a Dolu*“). Nahradením zloženín z textu však zmizla jedinečnosť autorovho štýlu. I keď mladému recipientovi strata natolko neprekáža, vhodnou alternatívou by bolo napríklad vytvoriť nové zložené slovo, ktoré by slúžilo ako ekvivalent pre autorovo najpoužívanejšie prídavné meno. Slovo „*gut-churning*“, ktoré prekladateľka preložila ako „*desivý*“, mohla radšej zvoliť napríklad slovo „*hnusostrašný*“, vytvorené zložením slov „*hnusný*“ a „*strašný*“ podobne ako hrôzostrašný. Zachovala by tak nielen tvar slova, ale aj jeho význam, v ktorom sa snúbi strach s hnusom.

Vlastné mená možno považovať za najsilnejšiu stránku prekladu. Vezmime si napríklad meno hlavného hrdinu. V angličtine sa volá *Stitch Head*, čo pôsobí skôr hanlivo. Naproti tomu slovenský preklad *Zošidlo* nielenže znie milo a príjemne, ale obsahuje aj slovo „šidlo“, ktoré evokuje niečo malé, rýchle a neposedné. Dalo by sa povedať, že meno v preklade detailnejšie opisuje svojho nositeľa a kvalitnejšie prenáša informáciu, vďaka čomu sa čitateľ dokáže do postavy lepšie vcítiť.

Z onomastického hľadiska sú všetky použité mená nositeľmi vlastností a podľa zásad Ferencíkovej slovenskej prekladateľskej školy je ich teda nutné preložiť. Autorka prekladu tak spravila vo všetkých prípadoch okrem mena Arabella, ktoré len prispôsobila cieľovej kultúre a použila tvar Arabela, ktorý v recipientovi vyvoláva správne rozprávkové konotácie. Najelegantnejším a najlepším prekladateľským riešením medzi menami je jednoznačne preklad anglického mena „*Madam Moustache*“. Fúzatá žena nesmela chýbať v žiadnom správnom obludáriu. Prekladateľka sa s menom pohrala a vytvorila „*madam Fuzique*“. Zachovala tak nielen pôvodný význam mena, ale vložila doň slovnú hračku, prepísaním slovenského fúzika do francúzskeho pravopisu. Anglické slovo „*moustache*“ pochádza z francúzštiny a napriek tomu, že nejde o novoprebraté slovo, udržalo si svoj francúzsky znejúci charakter. *Madam Fuzique* teda skvelo prenáša nielen význam, ale aj exotickosť.

S prekladom niektorých slovných hračiek si však prekladateľka nedala dostatok námahy. Príkladom neúplného riešenia je napríklad veta „*Behold... and be horrified.*“ (Bass, 2011, s. 10), ktorá bola preložená nasledovne: „*To, čo tu uvidíte, vás vydesí na smrť!*“ (Bass, 2012, s. 10). V preklade sa úplne stratila aliterácia slov „*behold*“ a „*be horrified*“. Lepším riešením sa mi zdá napríklad: „*Dívajte sa a deste sa*“.

Vráťme sa však k črtám, ktoré dielo predestinovali na vhodné pre mladších chlapcov. Najjednoznačnejšie to naznačujú prvé štyri verše básne v prológu:

*Trdlo Prdlo vyliezol raz k hradu,
zadúšal sa od vlastného smradu.
Ocitol sa pri Fantazmore v núdzi
– kadibúдка nebola naporúdzi.*

Iste si viete predstaviť, ako sa po prečítaní tejto básne plnej fekálneho humoru malí chlapci smejú, až sa chytajú za brucho. Z môjho pohľadu mala prekladateľka dve možné riešenia. Buď básničku zjemniť a neutralizovať, alebo zachovať pôvodný význam. Nech je už báseň akokoľvek nevychovná, v prvom rade ide o knihu, ktorá má zabaviť. Jej morálne posolstvo je skryté v príbehu o priateľstve a vytrvalosti. Básnička má teda za úlohu hlavne pobaviť a zaujať, v čom by jej neutrálna verzia neuspela. Zároveň by došlo aj k odklonu od autorovej intencie. Autorka prekladu sa teda správne rozhodla ponechať všetky prvky humoru, ktorý je pre mladších chlapcov charakteristický.

Podobná koncepcia by bola podľa mňa vhodná pre celé dielo. Autorka miestami zachováva a v iných častiach zase zanedbáva špecifickosť prvkov, ako sú slovné hračky, archaizmy či ukážky detského humoru. Neutralizáciou týchto tvarov a figúr sa z diela vytráca pôvodná hravosť a vtip. Čo však preklad stratil odklonom od originálu, nadobudol neuveriteľnou mierou prekladateľkinej imaginácie v oblasti vlastných mien a novotvarov, ako napríklad „*vlkolačizmus*“ alebo „*mačkotrepotavec*“. Celkový dojem z prekladu je vďaka množstvu inovatívnych riešení dobrý.

Najväčší prekladateľský oriešok nespočíval ani tak v hľadaní vhodných riešení pre konkrétnu cieľovú skupinu, ako skôr vo voľbe správneho pomeru nahrádzania a ponechávania pôvodných prvkov, aby im mladý čitateľ rozumel, ale zároveň, aby sme ho nepodcenili, rozšíril si slovnú zásobu a nadobudol schopnosť slovnej invencie. Nájst' zlatú strednú cestu medzi príliš náročným a príliš jednoduchým. Túto myšlienku trefne vystihuje citát britského autora fantastickej literatúry Terryho Pratchetta: „*Moja rada znie: Preboha, nepíšte knihy vhodné pre dvanásťročných deti, pretože dvanásťročných deti, ktoré radi čítajú, čítajú knihy pre dospelých*“ (Orr, 2088; vlastný preklad). Za dôkaz úspešnosti prekladu teda možno považovať odozvu čitateľov, vek a pohlavie ktorých prekonajú hranicu určenú vydavateľstvom a kníhkupectvami.

PRAMENE

- BASS, G.: *Stitch Head*, Stripes Publishing, 2011, 179 s. ISBN-13: 978-1847151834.
BASS, G.: *Zošidlo*, Bratislava : Slovart, 2012, 190 s. ISBN 9788055604121.

LITERATÚRA

ORR, Deborah (interview): *Terry Pratchett: ‚If I’d known what a progressive brain disease could do for your PR profile I may have had one earlier‘*. In: The Independent. [online]. 29/11 2008. [cit. 2014- 03-02]. Dostupné na: <<http://www.independent.co.uk/news/people/profiles/terry-pratchett-if-id-known-what-a-progressive-brain-disease-could-do-for-your-pr-profile-i-may-have-had-one-earlier-1036584.html>>. ISSN 0951-9467.

◆◆◆

Bc. Stanislava Nichtová
Kosihská 253
93524 Čajkov
stanislava.nichtova@gmail.com

2. CENA

VÝBORU SEKCIE PRE UMELECKÝ PREKLAD A VÝBORU SEKCIE PRE VEDECKÝ A ODBORNÝ PREKLAD

*Volám sa **Beáta Takáčová** a som čerstvou absolventkou Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici v odbore Prekladateľstvo a tlmočníctvo anglický jazyk a kultúra – francúzsky jazyk a kultúra. V posledných rokoch som sa začala zaoberať prekladom poézie. Pri práci s poéziou si prekladateľ veľmi rýchlo všimne, že preklad básní stále ostáva akousi tajomnou komnatou, aspoň tak súdim z vlastných skúseností s mladšími kolegami a kolegyňami. Prinútilo ma to zamyslieť sa nad tým, prečo je to tak. Za jednu z hlavných príčin považujem skutočnosť, že počas štúdia sa prekladaniu poézie nevenuje takmer žiadna pozornosť. Povedzme si však pravdu – trh si to ani nežiada. Nadšenci poetického prekladu sú často odkázaní len na samoštúdium a nevedia, z ktorého konca sa básne chytiť. Rozhodla som sa preto napísať túto empiricky ladenú esej, ktorá prezradí, na čo sa pri preklade zamerať, prečo sa básni netreba báť a ako začať.*

ATRIBÚTY POETICKÉHO PREKLADU

V súčasnosti sa mnoho ľudí, dokonca i prekladateľov pozerá na poetický preklad ako na začarovanú dedinu, ku ktorej sa radšej netreba ani len priblížiť. Podme sa ju pokúsiť odčarovať a objasniť, v čom sa vlastne (ne)odlišuje od prozaického umeleckého a odborného prekladu.

Poézia sa od prózy líši najmä vo formálnej stránke. Forma básne môže pôsobiť ako strašiak, nezabúdajme však, že aj próza má určitú formálnu stránku, ktorá sa dodržiava (vety, odseky, kapitoly atď.). Vedú sa aj spory o tom, či ju treba zachovať (s polemikou o prozaickej forme sa spája napríklad dilemma, či je veta ucelená myšlienka alebo nie). V prípade poézie je však forma, aspoň na pohľad, oveľa „zväzujúcejšia“.

Odborný preklad je pre prekladateľa príznačný po štylistickej stránke (dlhé súvetia, trpné tvary atď.) a pre zostavovateľa aj po stránke formálnej (grafy, tabuľky atď.). V porovnaní s poéziou aj tu musíme dodržať isté formálne obmedzenia, nie sú však až také markantné. Ak sa nám popis stroja nezmestí do troch riadkov,

dáme štyri a text bude o čosi dlhší. Môžeme len skonštatovať, že na čo anglický pisateľ potreboval tri riadky, slovenský potrebuje viac, nezaobráme sa tým a ideme ďalej. Preklad je predsa prenos textu z jedného jazyka do druhého v takej podobe, aby ho čitateľ prekladu vnímal rovnako ako čitateľ originálu, prekladáme význam, nie slová, v ideálnom prípade tvoríme text tak, ako by ho napísal autor, keby hovoril naším jazykom. Ak by sme sa pokúšali dodržať počet slov alebo slabík, bolo by to smiešne, mohli by sme hovoriť až o znásilňovaní jazyka. Ak má slovo v angličtine štyri písmená, za predpokladu, že by bol autor Slováč, použil by najskôr slovenské slovo totožného významu, hoci by malo písmen sedem.

Ak teda rešpektujeme základné charakteristické vlastnosti jazyka pri preklade prózy, prečo nie pri preklade poézie? A mali by sme vôbec? Pokúšal by sa autor vsúkať svoju myšlienku do jedného verša, ak by to nebolo možné? Každý autor tvorí iba v rámci možností svojho jazyka.

Zamerajme sa teraz na určité jazykové rozdiely. Čo sa týka jazykovej „rozťažnosti“ napríklad anglického a slovenského jazyka. Priemerne dlhé slovo v angličtine má 5 písmen, teda 1,5 slabiky (túto skutočnosť si prekladatelia poézie veľmi rýchlo všimnú) – aj preto je pre angličtinu typický jambický verš (kombinácia člen plus jednoslabičné slovo vytvára dokonalý jambický rytmus). Pre slovenský jazyk je však skôr ojedinelý, často znie nadnesene (používal ho napríklad Hviezdoslav). V slovenčine má síce priemerné slovo 2,3 slabiky, teda predsunutím jedného krátkého neslabičného slova by sme mohli získať pekný jambický verš – škoda len, že v slovenčine sa prízvuk nachádza spravidla na prvej slabike, čerpať teda môžeme len z úzkeho výberu slov, ktoré nepodliehajú tomuto pravidlu.

Písal by Coleridge v jambe, keby tvoril básne v slovenčine? Ak to robil Hviezdoslav, tak prečo nie aj on? Písal by ich v desať- alebo jedenásťslabičníku? Desať a jedenásť slabík ponúka autorovi pomerne rozsiahly priestor na to, aby využil slová rôzneho rozsahu. Básnik, „prebásňovateľ“, prekladateľ by to teda mohol zvládnuť.

Podme sa však pozrieť na extrémnejší príklad. Báseň *Fly* (mucha, mušiak) od Williama Blakea (pozri príloha) sa skladá takmer výlučne z jednoslabičných slov (obsahuje 69 slov, pričom celá báseň má 74 slabík). Napísal by W. Blake báseň z jednoslabičných slov aj v slovenčine? Podľa niektorých kritikov báseň síce svojou krátkosťou vyjadruje krátky život muchy, ale na strane druhej disponuje hravým rytmom, ktorý plynie ľahko ako detská riekanka. Nazdávame sa, že ak by chcel ísť Blake v snahe o stručnosť až do neprirodzenej krátkosti, používal by len jednoslabičné slová. Nešiel by na úkor ľahkosti a prirodzenosti.

Báseň *Fly* sme v slovenčine nazvali *Mušiak*. Už pri názve vidíme isté obmedzovanie. Samozrejme, slovo „mušiak“ je názvom preto, že v tomto tvare pasuje do básne, čiže sme svedkami toho, ako snaha o dodržanie rytmiky (rytmiky prirodzenej pre anglický, nie slovenský jazyk) ide proti prirodzenosti, keďže slovo „mušiak“ u nás v podstate neexistuje.

Ak sa slovenský preklad pokúša dodržať počet slabík vo verši, nebolo by vernejším prekladom premietnuť slabičnosť do slovenčiny? Podľa štatistiky, ktorú sme uviedli, by sme sa uzniesli, že keďže v systéme, v ktorom má priemerné slovo dĺžku jeden a pol slabiky (angličtina), majú verše tri, prípadne štyri slabiky, potom v systéme, v ktorom má priemerné slovo niečo cez dve slabiky (slovenčina), by mal byť počet slabík vo verši vyšší. Pomer 2,3 : 1,5 by sme mohli aplikovať na verše a vyšlo by nám 4,5 : 6, teda mohli by sme sa držať slabičnosti buď 4 : 6 alebo 5 : 6. Prípadne by sme sa mohli skonštatovať, že slovenské slovo je zhruba dvakrát také dlhé ako anglické (nakolko básnici nepoužívajú pri svojej tvorbe slov s rozsahom jedna celých niečo či dva celé niečo), počet veršov by sme zdvojnásobili a vyšla by nám báseň so šiestimi a ôsmimi slabikami – čo by už skôr pripomínalo slovenské hravé riekanky (podobnú rytmiku vykazuje napríklad Pec nám spadla, Kolo, kolo mlynské a i.).

Prečo sa teda prekladatelia často pridržiavajú rovnakého počtu slabík ako v origináli? Utvrďuje ich to v dojme, že takto dodržiavajú formu. Keď je ale pre jazyk daná forma neprirodzená a obmedzujúca, nemôže byť výsledkom verný preklad, resp. „dodržiavanie formy“ pôjde na úkor dodržiavania prirodzenosti a rešpektovania vlastností jazyka. Od prekladateľov však nikto neočakáva, že báseň vyznie prirodzene. „Neprirodzenosť“ akoby sa v očiach verejnosti stala jej výsadou. Veď sa pozrime na veľkého Shakespeara, ktorému dnes nerozumejú ani Angličania. Dnes možno nie, ale uvedomme si, že Shakespeare v skutočnosti písal jazykom vtedajšieho ľudu. Čítanie Hviezdoslava nám môže robiť problémy, no nezabúdajme jednak na časový odstup (jazyk sa neustále vyvíja) a jednak na to, že Hviezdoslav bol veľkým inovátorom na lexikálnej úrovni, čiže ide skôr o extrémny príklad. Na druhej strane, poézia Válka či Rúfusa je jazykovo priehľadná, rovnako hladko plyní aj poézia slovenských romantikov. Jedným z atribútov poézie je predsa jej krása, poézia musí lahodiť uchu, nesmie byť křčovitá.

Pokiaľ sa chceme držať formy, mali by sme tak robiť na rovine slov. Strofy a usporiadanie veršov vnímame len vo vizuálnej rovine. Strofické usporiadanie je typovo zoradené do skupín, je teda stereotypné, a preto je nepravdepodobné, aby nám prinieslo nový vnemový zážitok (s výnimkou kaligramov, pri nich je však nadradenosť formy do očí bijúca a netreba o nej diskutovať). Strofické usporiadanie zároveň nemusí odrážať zámer autora, a dokonca nemusí byť ani stále (príkladom nám môže byť báseň Williama Blakea *Auguries of Innocence*, kde verše v niektorých verziách básne plynú jednoliato ako prozaický text, niekedy sú zoradené do strof a v priebehu rokov sa dokonca menilo ich poradie), čo sa však nemení, je lexika básne. Práve tá nám hovorí o tom, ako autor (v rámci systému svojho jazyka) myslí. Systém jazyka má priamy dosah na vyjadrovanie autora na gramatickej úrovni. Autor sa musí riadiť pravopisnými a gramatickými pravidlami, z čoho vyplýva, že jazyk má vplyv na gramatické slová autorovho

prejavu. Pri voľbe plnovýznamových slov má však autor väčšiu slobodu prejavu. Pri preklade básne si treba uvedomiť, akými obmedzeniami (pravidlami) disponuje jazyk autora a následne sa treba zamyslieť nad tým, či sa autor vyjadril práve takto, lebo jeho jazykový systém mu nedal inú možnosť, a ako by to vyjadril, keby mal naše jazykové možnosti. Práve to, čo nevychádza priamo z gramatických pravidiel daného jazyka, je dôsledkom autorovej osobnej preferencie. Ak sa teda napríklad v angličtine niekoľkokrát (napríklad päťkrát v stoveršovej básni) nachádza sloveso „had“ ako tvar predminulého času, nejde o zámerné opakovanie slova, ale o opakovanie času, prenášame teda gramatický jav, ktorý sa odzrkadlí v použití minulých tvarov slovík v slovenčine, pričom nemusíme použiť tie isté slovesá, hoci v angličtine bolo vo všetkých piatich prípadoch „had“. Ak sa však v básni päťkrát objaví slovo „eternity“, nie je vhodné, aby sme ho raz preložili ako „večnosť“, potom „nekonečno“ a podobne. Mali by sme rešpektovať rozhodnutie autora nepoužívať synonymá – pretože angličtina nimi disponuje, avšak on sa rozhodol ich nepoužiť.

Samozrejme, aj pri opakovanom výskyte gramatických slov sa môže vytvoriť určitý rytmus. Ak je predminulý čas v každom verši strofy, je to pre čitateľa citelné, môže ísť dokonca aj o zámer. Napriek tomu je vhodné nahrádzať gramatické prvky jedného jazyka gramatickými prvkami toho istého významu, čiže neprikláňať sa k metodickému opakovaniu gramatických slov, ani keď sa buduje rytmus ich opakovaním. V slovenčine sa totiž opakovanie odrazí na príponách slovík, prípadne môžeme stereotypné opakovanie gramatických slov v angličtine podporiť stereotypným slovosledom v slovenčine (za predpokladu, že je použitý aj v angličtine, čo je takmer isté, nakoľko anglický slovosled má prísne pravidlá a aj tie podporujú rytmiku a spôsobujú, že slovo „had“ je vo verši stále na tom istom mieste). Gramatické prostriedky jedného jazyka je teda treba nahradiť gramatickými prostriedkami druhého jazyka a ak ich chceme kompenzovať na inej rovine (napríklad tu lexikou namiesto gramatiky), musíme sa tak rozhodovať na základe citlivého preskúmania oboch jazykov.

Prechod z gramatiky na lexiku v kombinácii angličtina – slovenčina neodporúčam z toho dôvodu, že angličtina je skôr analytickým a slovenčina skôr syntaktickým jazykom. V angličtine je teda opakovanie (gramatických) slov oveľa benevolentnejšie ako v slovenčine, ktorá k otázke opakovania slov pristupuje citlivejšie a neustálym opakovaním výrazov ako „ktorý“, „bol“ alebo „je“ dochádza k zhoršeniu kvality textu, zatiaľ čo angličtina sa bez opakovania slov niekedy takmer nezaobíde. (Opakovanie gramatických slov „otupuje“ citlivosť aj na opakovanie lexikálnych slov. To ilustrujeme na preklade krátkeho úryvku z novely *Sestry strigy* Terryho Pratchetta, kde vidíme, že v angličtine sa v prozaickom texte neustále opakovanie slov „god/gods“ v slovenčine nahrádza synonymom a na rozdiel od angličtiny sa slovenčina vyhýba opakovaniu konštrukcie so slovesom

„byt“). V prozaických textoch sa preto stretávame s používaním synonym v slovenčine, v poézii (najmä symbolickej) však slová často dostávajú aj ďalší význam, prípadne sa podieľajú na vytváraní rytmiky, preto nepovažujeme synonymiu za ideálnu možnosť prekladu (znovu opakujeme, hovoríme o lexikálnych, nie gramatických slovách, aby sme nešli proti prirodzenosti jazyka).

Prichádzame teda k záveru, že opakovanie gramatických slov riešime opakovaním významovo ekvivalentných gramatických prostriedkov, kým k opakovaniu plnovýznamových slov pristupujeme ako k nemenným entitám v rámci básne, ideálne v rámci autora (v prípade symbolistov nevyhnutne v rámci autora). Plnovýznamové slová sa teda v rámci básne (práce autora) stávajú akýmiś druhom **termínov**. Z toho vyplýva, že k prekladateľovým povinnostiam by sa mala pri básňach priradiť aj tvorba akejsi „poetickej terminológie“. Vytváranie terminologických glosárov sa väčšinou spája s odborným prekladom a v poslednom čase smerujú všetky pokusy o zjednodušenie prác na odbornom preklade k používaniu nástrojov CAT. Momentálne nie je možné, aby sa básne pomocou týchto nástrojov prekladali tak efektívne ako odborné texty, nakoľko by sme k tomu potrebovali pamäť s citlivosťou na jedno slovo a skončili by sme zavaleňí odkazmi o zhode pri každom gramatickom slove. Na druhej strane by tento problém nemusel byť až taký markantný, keďže básne väčšinou nedisponujú prívelkým obsahom textu a teda ani gramatických slov. Určite by však bolo prospešné vytvárať si pri prekladaní jednotlivých autorov pamäte „termínov“ (a túto možnosť nástroje CAT často ponúkajú).

Vráťme sa znovu k symbolistom, u ktorých má každý autor svoje špecifické „termíny“. S ohľadom na zachovanie konzistentnosti by si mal prekladateľ doštudovať doposiaľ preložené diela daného autora, rozhodnúť sa, či je vhodné zachovať „terminológiu“ či formu, ktorú vybral predchádzajúci prekladateľ, alebo si vytvoriť vlastné. Najmä ak ide o známe diela, ktoré už verejnosť pozná, sa prikláňame k nasledovaniu tradície, aby sme sa spolupodieľali na jej vytváraní a nehatili ju. Ak autorova tvorba ešte nebola do cieľového jazyka preložená, prekladateľ by si ju mal doštudovať vo východiskovom jazyku, aby plne pochopil význam prekladaného diela a vytváral také „termíny“, ktoré by sa dali využívať aj v ostatných dielach. Neodporúčame teda podľa známeho francúzskeho diela zabíť autora, aj keby bol už mŕtvy, ale oživiť v očiach ľudí hovoriacich jeho jazykom. Čítajme analýzy kritikov i názory bežných ľudí a zistíme, ako ho chápú a vnímajú, nech sa aj slovenský čitateľ pozerá na autora rovnako ako jeho obdivovatelia v rodnom jazyku.

Príloha

WILLIAM BLAKE

THE FLY

*Little fly,
Thy summer's play
My thoughtless hand
Has brushed away.*

*Am not I
A fly like thee?
Or art not thou
A man like me?*

*For I dance
And drink and sing,
Till some blind hand
Shall brush my wing.*

*If thought is life
And strength and breath,
And the want
Of thought is death,*

*Then am I
A happy fly,
If I live,
Or if I die.*

MUŠIAK

(preklad z výberu *Záhrada lásky*)

*Mušiačik,
svet plný hier
dlaň vzala ti.
No nechtiac, ver.*

*Že aj ja
mám krídla, vieš.
Veď predsa bol
si mužom tiež.*

*Spievam si
a popíjam,
kým nájde ma
raz slepá dlaň.*

*Ak život
je sila, um,
ak značí smrť
aj koniec dúm,*

*som šťastným
mušiačikom,
či živý,
či mŕtvy som.*

**TERRY PRATCHETT
WYRD SISTERS**

*Exactly why this should **be** may never **be** known.*

*It would be a pretty good bet that the **gods** of a world like this probably do not play chess and indeed this is the case. In fact no **gods** anywhere play chess. They haven't got the imagination. **Gods** prefer simple, vicious games, where you Do Not*

*Achieve Transcendence but Go Straight To Oblivion; a key to the understanding of all religion is that a **god's** idea of amusement is Snakes and Ladders with greased rungs.*

SESTRY STRIGY

Presný dôvod, pre ktorý je to tak, možno nikdy nevyjde najavo.

*Dalo by sa celkom úspešne predpokladať, že **bohovia** takéhoto sveta nehrávajú šachy – a vskutku je to tak. Vlastne šachy nehrávajú vôbec žiadni **bohovia**. Nemajú potrebnú predstavivosť. Bohovia dávajú prednosť prostým a drsným hrám, v ktorých človek nedosiahne blaženosť, ale okamžite mizne v ničote. Na pochopenie každého náboženstva tak v podstate stačí vedieť, že **božstvo** za najväčšiu zábavu pokladá hru na hady a rebríky, akurát šteblíky musia byť došmyklava naolejované.*

PRAMENE

BLAKE, W.: *Piesne skúsenosti*. Bratislava : Interpopulart Slovakia, 1996, 97 s. ISBN 8088834384.

BLAKE, W.: *Záhrada lásky*. Bratislava : Tatran, 1976, 121 s.

PRATCHETT, T.: *The Wyrd Sisters*. [E-book]. USA : Books2Bytes. 1988. ISBN 0-06-102066-4.

PRATCHETT, T.: *Sestry strigy*. Bratislava : Talpress, 2007, 356 s. ISBN 978-80-7197-294-5.

LITERATÚRA

Slovenská reč. [pdf]. [cit: 23-02-2014]. Dostupné na: <<http://www.juls.savba.sk/ediela/sr/1967/6/sr1967-6-lq.pdf>>.

Song of Innocence and Experience: Study Guide. [online]. [cit: 10-02-2014]. Dostupné na: <<http://www.gradesaver.com/songs-of-innocence-and-of-experience/study-guide/section27/>>.

◆◆◆

Mgr. Beáta Takáčová

Jána Bottu 199/59

06901 Snina

takacova.b@gmail.com

3. CENA

VÝBORU SEKCIE PRE UMELECKÝ PREKLAD A VÝBORU SEKCIE PRE VEDECKÝ A ODBORNÝ PREKLAD

*Volám sa **Zuzana Kormaňáková** a pochádzam z malého mestečka Tvrdošín. Pôsobím na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre, kde od roku 2014 študujem na doktorandskom štúdiu. Zameriavam sa na porovnávaciu literatúru a na výskum hispanoamerických autorov patriacich do obdobia magického a fantastického realizmu. V čase, keď som sa zúčastnila Prekladateľskej univerziády, som študovala Učiteľstvo akademických predmetov v kombinácii ruský jazyk a literatúra – španiel-sky jazyk a literatúra na FF UKF v Nitre.*

*Vzhľadom na to, že štúdium jazykov je úzko spojené s prekladaním a mňa táto oblasť vždy zaujímala, do Prekladateľskej univerziády som sa zapojila s príspevkom, v ktorom som predstavila kritiku prekladu slovenskej prekladateľky Evy Palkovičovej. Zbierka poviedok **Horacia Quirogu** s názvom Príbehy z pralesa ma oslovila nielen svojou tematikou, ale aj poetikou, charakteristickou obraznosťou, motívmi šialenstva a netradičným vyobrazením duševného rozpoloženia hlavných postáv. Už na prvých stranách je cítiť vplyv amerického poviedkára Edgara Allana Poea – Quirogovho literárneho vzoru. Poviedka Mŕtvy muž je príbehom plantážnika, ktorý si v agónii vyobrazuje moment, kedy pri prekračovaní ohrady nešťastne spadne a napichne sa na mačetu. Veľmi zaujímavé prepracovanie myšlienkových pochodov hlavného protagonistu a náhle uvedomenie si neúprosne sa blížiacej smrti sa vďaka osobitému Quirogovmu štýlu premieta aj do predstavivosti čitateľa, ktorý pociťuje empatiu a lútosť nad osudom hlavného hrdinu. Práve podchytenie tohto momentu bolo nesmierne dôležité aj pri samotnom preklade Evy Palkovičovej.*

KRITIKA PREKLADU POVIEDKY H. QUIROGU **MŔTVY MUŽ**

V slovenskom kultúrno-literárnom prostredí je hispanoamerický svet mágie a fantázie prítomný už niekoľko desaťročí, najmä vďaka prekladom diel takých velikánov, akými sú Juan Rulfo, Gabriel García Márquez či Isabel Allendeová. Slovenskému čitateľovi však meno uruguajského poviedkára Horacia Quirogu,

diela ktorého sa neradia k magickému, ale fantastickému realizmu, až tak nerezonuje. Do slovenského kontextu prvýkrát uviedla tohto autora slovenská prekladateľka Eva Palkovičová, keď zo zbierky *Todos los cuentos* vybrala niekoľko poviedok a následne ich preložila a vydala pod titulom *Príbehy z pralesa*. Poviedky popretkávané tajomnom, prvkami šialenstva a motívmi druhého „ja“ vyjadrenými prostredníctvom prvkov schizofrénie, boli dozaista neľahkou prekladateľskou výzvou. Na formovaní Quirogovej poetiky sa okrem čítania psychologických, psychiatrických a psychopatologických kníh významnou mierou podieľalo aj jeho zázemie. Väčšinu života prežil v Argentíne, no neskôr sa presťahoval do oblasti La Platy. Práve toto prostredie sa stalo zdrojom inšpirácie pre napísanie početných krátkych próz. Hlboko ho zasiahli viaceré tragické okolnosti, preto sa rozhodol usadiť v Misiones, kde strávil zvyšok svojho života. Nástrahy pralesa, neustály pocit nebezpečenstva a smrť číhajúca na každom kroku boli popudom k napísaniu poviedok s témou osudovosti.

Poviedka *Mŕtvy muž* (*El hombre muerto*) z Quirogovej najlepšej a najpracovnejšej knihy *Vyhostení* (*Los desterrados*) sa radí k dielam jeho najväčšieho autorského rozkvetu, no aj napriek tomu si prešiel obrovskou vlnou kritiky od autorov novej generácie. Poviedky spomínanej zbierky boli písané výhradne v prostredí Misiones, kde konečne našiel esenciálny prvok vlastnej tvorby – svoje vnútro – a dokázal sa čiastočne oslobodiť od hrôzy a ťažoby, ktorá ho po celý život sužovala. Tento faktor sa naplno odrazil aj na hrdinoch príbehov, konkrétne na hlavnom protagonistovi poviedky *Mŕtvy muž* (*El hombre muerto*). Autor precízne opisuje agonický stav človeka, ktorý sa nedokáže plnohodnotne vyrovnáť s vlastnou smrťou. Quirogovo vyobrazenie dvojníka a psychologický moment uvedomovania si vlastnej smrti mali nemalý vplyv na zvolené prekladateľské postupy Evy Palkovičovej. Prekladateľka ani tentoraz nezaprela svoj prekladateľský talent a sprostredkovala tak čitateľom hodnotný umelecký zážitok.

Nepovažujem za potrebné pozastavovať sa nad kompozičným hľadiskom prekladu, pretože prekladateľka sa pri riešení formálnych záležitostí drží východiskového textu. Priam sa žiada obrátiť pozornosť na preklad menných foriem, príznačných pre španielsky jazyk, ktorými prekladateľka hodnoverne zachytáva dejinnosť, nesmierne dôležitú pre Quirogovo rozprávanie. Do Palkovičovej práce mala možnosť nahliadnuť niekoľkokrát, preto môžem posúdiť, že si zachováva svojský štýl, čo sa prejavuje najmä na lexikálnej rovine a na jednotlivých vetných konštrukciách. Vyzdvihujem najmä využitie expresívnych výrazov ako „tíš“ alebo „domec“, ktoré výrazne zvyšujú umeleckú hodnotu textu a nevylučujú sa s autorským štýlom Horacia Quirogu. Značné rozdiely v syntaxi východiskového i cieľového jazyka sú úplne prirodzené, preto je pre uľahčenie recepcie prekladu potrebná zmena slovosledu, čo prekladateľka zvláda na vysokej úrovni, napríklad aj v nasledovnej vete: „*Lo distingue muy bien; y ve los hilos oscuros de sudor que*

arrancan de la cruz y del anca.” Tu volí nasledovné riešenie: „*Velmi dobre ho rozoznáva, vidí, ako mu po boku a stehne stekajú tmavé pramienky potu.*“

Quirogove poviedky sú príznačné aj použitím hovorového štýlu s občasnými expresívnymi konštrukciami, napríklad: „... *la voz de su chico menor que quiere soltarse de la mano de su madre: ¡Piapiá! ¡Piapiá!*” Prekladateľka ich preložila nasledovne: „... *hlas menšieho chlapca, ktorý si chce vytrhnúť ruku z maminej: Tatuško! Tatuško!*“ Palkovičová sa pridrižiava predlohy, a zvolanie chlapca neoddeľuje od ostatného textu úvodzovkami, čo sa však s prihliadnutím na pravidlá cieľového jazyka žiada upraviť nasledovne: „... *hlas menšieho chlapca, ktorý si chce vytrhnúť ruku z maminej: ,Tatuško! Tatuško!*“

Považujem za dôležité upozorniť na preklad názvu poviedky, v ktorom prekladateľka používa ekvivalent „*Mŕtvy muž*“ k originálnemu „*El hombre muerto*“. Nemožno jej vyčítať, že sa s názvom poviedky viac nevyhrala. H. Quiroga je vo svojom rozprávaní strohý, vecný a používa vo väčšine prípadov jednoduché vety, preto by prenesený preklad názvu mohol pôsobiť viac než rušivo.

Zaujímavo je riešený aj preklad slova „*malacara*“: „... *a cuatro metros de él, su caballo, su malacara, oliendo parsimoniosamente el alambre de púa...*“; „... *y ése es su malacara, resoplando cauteloso ante las púas del alambre...*“ V prvom prípade používa pre uľahčenie porozumenia explikáciu tohto výrazu: „...*štyri metre od neho, jeho kôň, s bielou lysinkou na čele, čo opatrne oňucháva ostnatý drôt...*“ Neskôr však upotrebuje zriedkavý výraz „*lysko*“: „... *a hentam stojí jeho lysko a ostražito fŕka pred ostňami na ohrade...*“ Palkovičová v tomto prípade obhájila status majstrovej prekladateľky, pretože aj v tejto práci dbá v prvom rade na to, aby čitateľ nemal problém s recepciou. Vie vynikajúco pracovať so slovenčinou a postupuje podľa vlastného jazykového cítenia.

Predsa sa však v texte s niektorými prekladateľskými riešeniami a posunmi vo význame nestotožňujem. V úvodnom odseku H. Quiroga hovorí o tom, že v radoch banánovníkov rástli tzv. „*las chircas*“: „... *pero como en éstas abundaban las chircas y malvas silvestres...*“ Palkovičová v slovenskom preklade používa výraz „*krotónové kríky*“: „... *ale aj keď v nich rástlo dosť krotónových kríkov a divého slezu...*“ Po intenzívnom pátraní na internete som objavila názov rastliny so všeobecným menom *Chirca*. Ide o jedovatý druh s latinským názvom *Thevetia peruviana*, takzvaný žltý oleander, preto Palkovičovej interpretáciu nepokladám za správnu. Myslím si, že prirodzenejšie by znelo nasledovné riešenie: „... *ale aj keď v nich rástlo dosť kríkov žltého oleandru a divého slezu...*“

Prekladateľkin štýl sa vyznačuje impozantnou poetikou, pričom sa musí kvôli dosiahnutiu estetickej hodnoty prekladu z času na čas odkloniť od originálu. V texte sa nájdu miesta, kde tieto posuny nie sú potrebné, pretože použitie výrazu ekvivalentného pôvodnému nijako umelecký zážitok čitateľa neovplyvní. Na ilustráciu uvediem príklad. V originálnom texte hlavný hrdina, bližšie nešpeci-

fikovaný majiteľ banánovej plantáže, uvažuje o plynutí života: „*En el transcurso de la vida se piensa muchas veces en que un día, tras años, meses, semanas y días preparatorios, llegaremos a nuestro turno al umbral de la muerte.*“ Prekladateľka to prekladá nasledovne: „*Za svojej pozemskej púte* človek často myslí na to, že jedného dňa, po rokoch, mesiacoch, týždňoch a dňoch prípravy, príde naňho rad a ocitne sa pred bránou smrti.“ Palkovičovej nemožno uprieť šikovnú hru so slovami, no pokiaľ je to možné, mal by sa prekladateľ čo najviac priblížiť textu originálu, preto navrhujem nasledovné riešenie: „*V priebehu života* človek často myslí na to, že jedného dňa, po rokoch, mesiacoch, týždňoch a dňoch prípravy, príde naňho rad a ocitne sa pred bránou smrti.“ Na tomto mieste sa musím pozastaviť aj pri výraze „... ocitne sa pred **bránou** smrti.“ V slovenčine je pre vyjadrenie smrti zaužívaný výraz „ocitnúť sa pred nebeskou bránou“ alebo „ocitnúť sa na prahu smrti“, preto Palkovičovej preklad na tomto mieste nepôsobí prirodzene. V originálnom texte je použité slovo „*umbral*“ a z kontextu jasne vyplýva, že jeho ekvivalentom bude „*prah*“, preto by som použila spojenie „... ocitne sa **na prahu** smrti.“

Nedá mi nespomenúť pasáž, v ktorej autor originálneho textu použil slová „*Va a morir.*“ Palkovičovej preklad znie: „*Už naňho siaha smrť.*“ Za iných okolností by som toto riešenie považovala za bravúrne, ale pri preklade Quirogových textov je strohosť výpovede viac než vítaná. Hoci prekladateľka zachováva významovú hodnotu výpovede a svojím riešením zvyšuje umeleckú hodnotu prekladu, v tomto prípade sa naskytuje otázka, či by lepším riešením nebolo jednoduché „*umrie*“, pretože H. Quiroga sa podobnými výrazovými prostriedkami snažil vyjadriť fatalitu osudu hlavného protagonistu.

Ako som už spomínala, prekladateľka pri práci na preklade prihliada na čitateľovo pohodlie, a tak sa neraz rozhodla aj pre doplnenie informácie do textu, aby bola výpoveď pre čitateľa dostatočne zrozumiteľná. Príkladom je aj nasledovná veta: „*y que en la dirección de su cabeza, allá abajo, yace en el fondo del valle el Paraná dormido como un lago.*“ Z originálneho textu je zrejmé, že ide o riekou Paraná, pretože prítomnosť určitého člena „*el*“, zastupuje výraz „*el río*“. E. Palkovičová do svojho prekladu zakomponovala aj slovo „*rieka*“ a túto konštrukciu prekladá nasledovne: „*kam smeruje temeno jeho hlavy, riekou Paraná, pokojnú ako hladina jazera.*“ S prihliadnutím na čitateľskú recepciu a správne pochopenie textu (existuje totižto územie s rovnakým názvom) tento postup hodnotím ako správny.

Negatívne posuny nie sú v Palkovičovej prácach bežným úkazom, aj napriek tomu niektoré z textu vystupujú. Napríklad v tejto vete: „*¿No está allí mismo, a cuatro metros de él, su caballo, su malacara, oliendo parsimoniosamente el alambre de púa?*“ Palkovičová ju prekladá takto: „*Nestojí tamto, štyri metre od neho, jeho kôň, s bielou lysinkou na čele, čo opatrne oňucháva ostnatý drôt?*“ Quirogovým cieľom bolo vykresliť koňa ako pasívne stvorenie, ktoré, zatiaľ čo muž umiera, len pokojne stojí a pánov osud sa ho nijakým spôsobom netýka, preto autorkin

preklad slova „*parsimoniosamente*“ nepokladám za najšťastnejší a navrhujem nasledovné riešenie: „*Nestojí tamto, štyri metre od neho, jeho kôň, s bielou lysinkou na čele, čo lahostajne oňucháva ostatný drôt?*“

Rovnako sa mi nezdá najlepším riešením použitie slova „*ťažoba*“ na mieste, kde sa mužovi zdá, že počuje synov hlas a hovorí: „*¡Qué pesadilla!... ¡Pero es uno de los tantos días, trivial como todos; claro está!*“ Palkovičovej preklad znie nasledovne: „*Aká ťažoba...! Ale je to jeden z množstva dní, všedný ako všetky ostatné, samozrejme!*“ Muž stále odmieta veriť, že jeho život pomaly vyhasína, a snaží sa presvedčiť samého seba o tom, že len mal zlý sen, preto by bol vhodnejší preklad: „*Aká nočná mora...! Ale je to jeden z množstva dní, všedný ako všetky ostatné, samozrejme!*“ Alebo: „*Aký hrozný sen...! Ale je to jeden z množstva dní, všedný ako všetky ostatné, samozrejme!*“ Nemôžem s určitosťou tvrdiť, že autorkino riešenie je úplne nesprávne, pretože jedným zo slovníkových významov slova „*pesadilla*“ je aj „*ťažoba*“. Vzhľadom na kontext a opakujúce sa pochybnosti hlavnej postavy o tom, či je to sen alebo realita, sa nazdávam, že navrhnuté riešenia lepšie vystihujú pôvodný význam výrazu.

Na záver by som rada dodala, že ide o veľmi precíznu prekladateľskú prácu, v ktorej sa odráža prekladateľkin idiolekt a preklad jednoznačne možno zhodnotiť ako adekvátnu snahu vytvoriť hodnotný umelecký text, blízky slovenskému čitateľovi. Jej práca je prínosom pre slovenskú literatúru nielen tým, že slovenský čitateľ má možnosť oboznámiť sa zo žánrom Quirogovej fantastickej poviedky, ale aj vďaka prelomeniu bariéry, oddelujúcej geograficky vzdialené svety slovenskej a hispanoamerickej kultúry.

PRAMENE

QUIROGA, H.: *Príbehy z pralesa*. Prel. E. Palkovičová. Bratislava : Slovenský spisovateľ a.s., 2003, 126 s. ISBN 80-220-1273-4 88.

QUIROGA, H.: *Todos los cuentos*. [online]. [2014-02-01]. Dostupné na: <<http://books.google.sk/books?id=Smutnb4TeIIC&printsec=frontcover&hl=sk#v=onepage&q&f=false>>.

◆◆◆

Mgr. Zuzana Kormanáková
Hrúbiky 109
02 744 Tvrdošín
zkormanakova@gmail.com